

Обласна універсальна наукова бібліотека
ім. Д.І. Чижевського

**БІБЛІОТЕЧНА
ОРБІТА
КІРОВОГРАДЩИНИ**

Кропивницький

Випуск 17

м. Кропивницький
2025

Обласна універсальна наукова бібліотека ім. Д.І. Чижевського

**БІБЛІОТЕЧНА ОРБІТА
КІРОВОГРАДЩИНИ**

Випуск 17

**м. Кропивницький
2025**

УДК 023(477.65)(058)

Б 59

Бібліотечна орбіта Кіровоградщини [Текст] : збірник статей / Упоряд. Н.Ф. Калашнікова. – Кропивницький : Комунальний заклад «Обласна універсальна наукова бібліотека ім. Д.І. Чижевського, 2025. – Вип. 17 – 152 с.

Впродовж чотирьох років бібліотеки Кіровоградщини працюють в умовах воєнного стану та повномасштабних воєнних дій, здійснюючи місію з підтримки й згуртування громад та ставши своєрідними центрами громадського життя.

У черговому випуску збірника розглянуті пріоритетні напрями діяльності бібліотек області та тактика виконання завдань у період війни, представлені цифрові можливості бібліотек, проаналізовано наповнення й використання фондів, показано досвід роботи бібліотек у воєнний час, висвітлено головні ювілейні дати й події видатних особистостей нашого краю.

Збірник розрахований на бібліотечних фахівців та студентів бібліотечної спеціалізації.

Упорядник, редактор: Калашнікова Н.Ф.

Відповідальна за випуск:

Животовська В.Г. – директор ОУНБ ім. Д.І. Чижевського

Зміст

25 років, присвячених змінам. Інтерв'ю з Валентиною Животовською для газети «Україна-Центр».....	5
Цифрові можливості бібліотек.....	9
Животовська Валентина, Нікітіна Галина. Бібліотеки як хаби цифрової освіти: сучасні послуги, виклики та перспективи розвитку.....	9
Андрійченко Наталя. Нові можливості для громад: бібліотеки навчають цифрової грамотності.....	17
Нікітіна Галина. Інтеграція штучного інтелекту в бібліотечні процеси: виклики, можливості та етичні аспекти.....	24
Андрійченко Наталя. Цифрова бібліотека Обласної універсальної наукової бібліотеки імені Дмитра Чижевського як важливий інформаційний ресурс для користувачів.....	31
Бібліотеки Кіровоградщини звітують.....	37
Циганкова Любов. Публічні бібліотеки Кіровоградщини у воєнному 2024 році.....	37
Кісельова Олена. Діяльність публічних бібліотек Кіровоградської області з реалізації завдань Стратегії читання: сучасні виклики та перспективи.....	50
Охріменко Марія. Бібліотеки області як родинні простори: нові можливості для сімейного читання та дозвілля (за результатами соціологічного дослідження).....	62
Завіна Оксана. Бібліотека – безпечний простір ментального здоров'я (за звітами бібліотек територіальних громад області).....	71
Фонди: наповнення та використання.....	83
Зеленська Наталія. Видання з бібліотеки Єлисаветградського земського реального училища у фондах ОУНБ ім. Д.І. Чижевського.....	83
Охріменко Марія. Ефективність використання літератури, придбаної за бюджетні кошти 2024 року, у відділах ОУНБ ім. Д.І. Чижевського (Соціологічне дослідження).....	85
Резнік Ірина. Словники як потужний інформаційний мовний ресурс бібліотеки задля збагачення й розвитку мовної культури громадян.....	92
Яцкул Лілія. Чарівність перекладу чи сила оригіналу: літературні доробки у відділі документів іноземними мовами.....	96

Бібліотеки і війна: стратегічні пріоритети і тактика виконання завдань	100
Охріменко Марія. Бібліотеки як центри психологічної та соціальної підтримки в умовах війни.....	100
Циганкова Любов. Публічні бібліотеки Кіровоградщини: волонтерська діяльність заради Перемоги.....	107
Циганкова Любов. Від серця – до серця: публічні бібліотеки Кіровоградщини на допомогу внутрішньо переміщеним особам.....	113
З досвіду роботи бібліотек	119
Григор'єва Марина. Modo sapiens у бібліотечному просторі (з досвіду роботи відділу документів з економічних, технічних та природничих наук Обласної універсальної наукової бібліотеки імені Дмитра Чижевського з користувачами – представниками модної спільноти).....	119
Завіна Оксана. Промоція здоров'я в бібліотеці: профілактика неінфекційних захворювань.....	128
Резнік Ірина. Магія живого слова (з досвіду роботи відділу обслуговування користувачів).....	132
Паталах Катерина. Засідання інформаційно-туристичного клубу «Attractive Krop» як промоція туристичного потенціалу області.....	136
Прокопчук Олена. Світ без бар'єрів: співпраця Обласної універсальної наукової бібліотеки ім. Д.І. Чижевського та спеціального дошкільного навчального закладу (ясла-садок) №46 «Краплинка».....	140
Факти. Події	142
Лісняк Катерина. Літописець історії рідного краю (до 75-річчя Володимира Боська).....	142
Михида Сергій. Єлисаветградськими слідами Софії Русової.....	144
Ногіна Валентина. Фундатор української національної школи на Кіровоградщині (до 80-річчя з дня народження педагога Василя Каюкова).....	149

25 років, присвячених змінам
**Інтерв'ю з Валентиною Животовською для газети «Україна-
Центр»**

Майже чверть століття в бібліотечній справі – солідний багаж досвіду. Але слухаю мою співрозмовницю і розумію: для неї це не просто роки роботи, а час постійних змін, викликів і перетворень. П'ять років на посаді директора Обласної універсальної наукової бібліотеки імені Дмитра Чижевського стали періодом якісної трансформації. Свідченням цього було залучення п'яти мільйонів гривень позабюджетних коштів і створення у бібліотеках 12 громад соціокультурних просторів. І водночас цей етап показав: бібліотека не зупиняється на досягнутому і продовжує вдосконалюватися. Моя візаві – Валентина Григорівна Животовська.

– Ваша освітня траєкторія – від Харківського інституту культури до магістратури державного управління. Як допомагає цей широкий досвід у бібліотечній роботі?

– Знаєте, я ніколи не розглядала освіту як формальну перевагу чи просто красиві дипломи на стіні. Для мене це завжди був інструмент для досягнення практичних результатів. Коли ти двадцять років займаєшся управлінням та кризовим менеджментом, розумієш: теорія без практики – пусті слова, а практика без глибоких знань – сліпе блукання. Магістратура з державного управління дала мені стратегічне мислення, а Харківський інститут – розуміння того, як має функціонувати культурна інституція. Але найголовніше – роки практичної роботи навчили мене розуміти, як зробити бібліотечний механізм ефективним у світі апгрейдів і оновлень.

– Ви очолювали Кіровоградську регіональну бібліотечну асоціацію, брали активну участь у роботі бібліотечних рад при Міністерстві культури, Державного агентства мистецтв, Української бібліотечної асоціації, департаменту культури та туризму ОВА та ін. Як це вплинуло на ваше бачення розвитку бібліотечної справи?

– Це був період, коли я спрямовувала всю свою діяльність на інтеграцію нашої області у всеукраїнський простір. Розумієте, коли ти працюєш лише в рамках однієї установи, твій горизонт обмежений. А коли долучаєшся до формування національної політики, береш участь у всеукраїнських проєктах, ясно бачиш масштаб можливостей. Участь в робочій групі Державного агентства з питань мистецтв дозволила долучитися до розробки методичних рекомендацій і закласти в них своє бачення сучасної поліфункціональної бібліотеки. Те бачення, яке я тепер втілюю в життя тут, в обласному центрі.

– П'ять років директорства збіглися з безпрецедентними викликами пандемії і повномасштабного вторгнення. Що допомогло працювати і розвиватися далі?

– Ці кризи стали випробуванням, яке переросло у нові можливості. Я завжди вірила, що у форс-мажорних обставинах або ламаєшся, або стаєш сильнішим. Керівництво і колектив бібліотеки обрали другий шлях. Коли почалася пандемія, зрозуміли: якщо не знайдемо нову нішу, не адаптуємося до

нових умов, можемо стати непотрібними людям. Знайшли і перетворили бібліотеку на місце сили для громади. З початком повномасштабної війни на другий день відкрили Школу виживання: запрошували експертів, у тому числі обласного навчально-методичного центру цивільного захисту та безпеки життєдіяльності, які розповідали про правила поведінки у складних ситуаціях, коли військові дії поруч; навчали, що робити під час техногенних аварій, як себе вести, якщо доведеться рятувати життя, як надавати першу домедичну допомогу тощо.

– Поговоримо про фінансову стійкість. П'ять мільйонів гривень позабюджетних коштів за п'ять років – серйозна сума для бібліотеки...

– І результат цілеспрямованої роботи. Бібліотека співпрацювала з ЮНІСЕФ, культурним центром «Goethe-Institut в Україні», відділом преси Посольства США та іншими міжнародними партнерами. Кошти йшли не на поточні потреби, а на стратегічний розвиток. Бібліотекарі створювали безпечний простір, надавали психосоціальну підтримку, навчали людей навичкам виживання в нових реаліях. Кожна гривня працювала на майбутнє нашої громади.

– Розкажіть про «Простір для родин з дітьми» та інші ініціативи, орієнтовані на дітей і сім'ї.

–Бібліотека не декларувала відкритість, а створювала її фізично: разом з благодійним фондом «Безпечне майбутнє» та громадською організацією «Обласний жіночий інформаційний центр» за сприяння обласної влади у бібліотеці було створено живу екосистему підтримки. На сьогодні в області діють 13 дитячих точок «Спільно» та 25 Батьківських клубів. Понад десять тисяч сімей, зокрема й родини вимушених переселенців, отримали середовище для читання, спілкування, навчання та натхнення. Водночас у Чижевського можна було отримати психологічну, терапевтичну чи логопедичну допомогу. Відкриття найпростішого укриття в бібліотеці відіграє важливу роль у захисті громади та є запорукою сталої роботи закладу під час повітряних тривог.

– В світі триває «нова хвиля» цифрової революції. Як смарт-трансформація відбилася на діяльності бібліотеки?

– Була запущена нова версія вебсайту, створено туристичний портал Кіровоградщини та відкрито Інформаційно-туристичний центр. Бібліотека присутня в соціальних мережах та месенджерах, проводяться прямі ефіри заходів, а YouTube-канал бібліотеки став джерелом інтелектуального контенту області – щороку на бібліотечну платформу додається близько двох тисяч відео.

– Зараз бібліотека проводить понад три тисячі заходів на рік. Їх відвідують майже 200 тисяч людей. Цифри вражають...

–Я розглядаю ці досягнення як фундамент для майбутніх, ще більш амбітних перетворень. Бібліотека стала сучасним мегакультурним центром, орієнтованим на потреби громади та відкритим до співпраці. Поєднуючи традиції та інновації, дослідницьку та просвітницьку роботу, ми підтримуємо сталий культурний розвиток регіону.

– Ваше бачення розвитку на наступні п'ять років базується на шести стратегічних напрямках. Почнімо з першого – бібліотека як соціальний хаб...

– У сучасному світі бібліотека давно вийшла за межі традиційного уявлення про місце для читання. Тепер вона соціальний хаб – відкритий простір для взаємодії, творчості, міжкультурного діалогу та діалогу поколінь. У закладі було створено середовище, де кожен, незалежно від віку, професії, соціального статусу чи фізичного стану відчує себе бажаним і цінним. Але немає межі досконалості.

– Логічним продовженням першого є другий напрям – інклюзивність. Я знаю, що бібліотека вже багато зробила для створення простору, де кожен відчуває себе потрібним і залученим. Поділіться задумами.

– Створення безбар'єрного простору – це не тільки про фізичний доступ, хоча й він надзвичайно важливий. Ми вже покращили доступ до бібліотеки маломобільним людям. Є пандус, кнопка виклику персоналу. Зараз працюємо над облаштуванням санвузла для людей з інвалідністю. Паралельно регулярно поповнюємо фонд книгами, надрукованими шрифтом Брайля, розвиваємо інклюзивні освітні проекти. Спільно з Територіальним медичним об'єднанням МВС України у Кіровоградській області надаємо ветеранам та їхнім родинам спеціалізовані послуги, спрямовані на соціальну адаптацію та психологічну підтримку. Пілотний проект у партнерстві з Обласним клінічним госпіталем ветеранів війни планується запуснути вже восени. В планах – створення клубу «Рівні можливості».

— Ви окреслили ще один напрям – інформаційна стійкість...

– В умовах гібридної війни бібліотека зобов'язана бути центром медіаграмотності та протидії дезінформації. Я ініціюю створення постійної платформи з практичними тренінгами для молоді, державних службовців, освітян та людей старшого віку. Розуміючи виклики цифрової епохи, запустимо освітню програму з цифрової та медіаграмотності, яку пройдуть понад 10 тисяч мешканців області. Навчатимемо їх життєво необхідним навичкам: від безпечного користування онлайн-сервісами до критичного мислення та протидії дезінформації.

– Мені особисто сподобався наступний напрям – збереження культурної спадщини через цифровізацію. Розкажіть докладніше.

– Я ставлю за мету оцифрувати та зробити доступними онлайн більше тисячі унікальних краєзнавчих видань із фондів бібліотеки. Вершиною цієї роботи стане створення інтерактивного цифрового порталу «Культурна спадщина Кіровоградщини». Цей проект об'єднає оцифровані архіви, віртуальні 3D-тури до історичних місць, свідчення очевидців та наукові дослідження. Він стане не лише ресурсом для науковців, а й потужним інструментом для розвитку туризму. До реалізації запросимо Обласний краєзнавчий музей, Державний архів Кіровоградської області, публічні бібліотеки 49 територіальних громад області.

– Під час минулого інтерв'ю ми говорили про освіту впродовж життя. І ось ви винесли її в окремий напрям...

– У сучасному суспільстві знання швидко змінюються, а потреба в постійному самовдосконаленні зростає. Бібліотека може і має відігравати в цьому важливу роль як відкритий, доступний освітній простір для людей будь-якого віку. Передбачено розробку програм неформального навчання, спрямованих на особистісний розвиток, удосконалення життєвих, цифрових, соціальних та професійних навичок. Основна мета – надати людям можливість здобувати нові знання в зручній, дружній атмосфері підтримки.

– Шостий напрям говорить про те, що ви – керівник, який робить внесок у професійний розвиток колективу...

– Будь-які зміни неможливі без професійної та вмотивованої команди. Я прагну допомагати людям розкривати свій потенціал через підтримку та інвестиції. Найкраща інвестиція – це інвестиція в людей та їхнє фахове зростання. Запровадимо програму стажувань у провідних бібліотеках України і Європи, втілимо прозору систему мотивації, що заохочуватиме ініціативу, проєктну діяльність та прагнення до інновацій.

– То ким ви себе бачите в наступні п'ять років?

– Я бачу себе досвідченим фахівцем, готовим взяти відповідальність за перетворення бібліотеки на справжнє серце громади. Я знаю цю інституцію зсередини, знаю її сильні сторони та точки росту. У мене є чіткий план, досвід залучення ресурсів та команда, з якою ми вже довели свою здатність реалізовувати амбітні проєкти. Я впевнена, що разом із колективом однодумців, за підтримки обласної влади та громади, ми здатні побудувати не просто розвинену бібліотеку, а відкритий, інноваційний, живий простір, яким пишатиметься вся Кіровоградщина.

– Дякую за розмову. Успіхів у реалізації таких амбітних планів.

– Дякую. Кожен день роботи – це крок до мети. І я щаслива, що маю можливість робити те, що справді важливо для людей.

Інтерв'юєр – Лариса Гуріна,
спеціально для газети «Україна-Центр».

Цифрові можливості бібліотек

Бібліотеки як хаби цифрової освіти: сучасні послуги, виклики та перспективи розвитку

Валентина Животовська,
директорка
Обласної універсальної наукової бібліотеки
ім. Д.І. Чижевського

Галина Нікітіна,
завідувачка Інтернет-центру
Обласної універсальної наукової бібліотеки
ім. Д.І. Чижевського

Сучасна бібліотека – це не лише сховище знань і культурної пам'яті, а й простір розвитку, комунікації та цифрової трансформації громади. В умовах стрімких технологічних змін і викликів, спричинених війною, бібліотеки України взяли на себе ще одну важливу суспільну місію – стати хабами цифрової освіти.

Саме бібліотеки, як доступні громадські інституції, сьогодні допомагають тисячам українців здобувати базові цифрові навички, користуватися електронними сервісами держави, створювати власний контент і бути активними учасниками цифрової екосистеми.

У межах проєкту «Бібліотеки розвивають цифрову грамотність задля посилення стійкості громад та відновлення», що реалізує Всеукраїнська громадська організація «Українська бібліотечна асоціація» за підтримки Програми розвитку ООН (ПРООН) в Україні через «Проєкт підтримки Дія» за фінансування Швеції та у співпраці із Міністерством цифрової трансформації України, триває активна робота над розбудовою мережі бібліотек – хабів цифрової освіти по всій країні. Ця ініціатива, яка стартувала ще у 2021 році, сьогодні виходить на третій етап, охоплюючи все більше областей, бібліотек та користувачів.

У 2025 році Українська бібліотечна асоціація планує підготовку другого, доповненого електронного видання посібника «Бібліотеки – хаби цифрової освіти», який міститиме нові актуальні теми: використання штучного інтелекту, кібергігієна, створення цифрового контенту, формування цифрової культури громади.

Таким чином, бібліотечні хаби цифрової освіти перетворюються на національну мережу здобуття цифрових компетентностей, що працюють для підвищення цифрової стійкості громад і зміцнення людського капіталу України.

Формування переліку послуг: від «білого» до «сірого» списку

Однією з ключових умов ефективної діяльності хабу цифрової освіти є чітко структурований та обґрунтований перелік послуг, який відповідає реальним потребам користувачів.

Перш ніж запроваджувати нову послугу, бібліотека має дослідити запити громади – з'ясувати, які саме цифрові компетентності, сервіси чи консультації є найбільш актуальними для різних вікових та соціальних груп. Для цього можуть використовуватись опитування, аналіз звернень, консультації з місцевими партнерами або статистика відвідувань.

Враховуючи багаторічний досвід тренерської діяльності координаторів хабу Кіровоградської обласної універсальної наукової бібліотеки ім. Д. І. Чижевського такий підхід довів свою ефективність: саме завдяки системному вивченню потреб користувачів бібліотека змогла створити освітні програми з цифрової грамотності, медіаграмотності та використання сучасних онлайн-сервісів. Цей досвід показує, що глибоке розуміння потреб громади дозволяє не лише планувати нові послуги, а й вибудовувати довіру між бібліотекою та її користувачами. На основі отриманих даних бібліотека може сформувати зручну й гнучку модель структурування послуг, наприклад, умовно розподіляючи їх на два списки: «білий список» – послуги, які бібліотека вже готова надавати користувачам (забезпечені необхідними ресурсами, підготовленим персоналом і методичними матеріалами); «сірий список» – послуги, що потребують доопрацювання – додаткового навчання співробітників, технічного оснащення або укладання партнерських домовленостей.

Такий підхід допомагає бібліотекарям системно планувати розвиток нових напрямів роботи, не перевантажуючи всю команду, поступово розширювати спектр пропозицій, а також коригувати навчальні програми для персоналу відповідно до запитів громади.

Варто зазначити, що навчання в бібліотеках-хабах проводиться як у груповій, так і в індивідуальній формі – це залежить від теми, рівня підготовки та потреб користувачів. Такий підхід дозволяє не лише ефективно засвоювати матеріал, а й сприяє соціалізації громадян: у групових заняттях формується атмосфера підтримки та взаємодопомоги у навчанні, тоді як індивідуальні консультації забезпечують персоналізований супровід і гнучкість у навчанні.

Бібліотеки впроваджують різноманітні формати надання послуг користувачам: безпосередньо у хабі цифрової освіти; у телефонному режимі; у Viber-групах та Telegram-каналах; у соціальних мережах; через сайт бібліотеки.

Завдяки цьому користувачі отримують інформацію у зручний спосіб, а бібліотекарі розширюють охоплення аудиторії, особливо у віддалених громадах.

Основні напрями послуг хабів цифрової освіти

Дія. Освіта: навчання через цифрові освітні продукти

Одним із центральних інструментів цифрової просвіти у бібліотеках є платформа «Дія.Освіта» – державний портал з доступом до навчальних курсів, освітніх серіалів, симуляторів, гайдів та ІТ-студій.

У хабах цифрової освіти користувачі можуть отримати допомогу в реєстрації на порталі «Дія.Освіта»; перегляді освітніх серіалів за різноманітними тематиками; проходженні практичних курсів для професійного розвитку; опануванні байтів та гайдів для швидкого засвоєння цифрових інструментів.

Ці матеріали допомагають не лише підвищити цифрову грамотність, а й знайти нові кар'єрні можливості. Так, одна з учасниць навчання у Дитячій бібліотеці-філії КЗ «Публічна бібліотека» Рожищенської міської ради (Волинська область), пані Олександра, змогла обрати новий фах і розпочати власний професійний шлях.

Цифрова грамотність: від перших кроків до впевненого користувача

Бібліотеки як хаби цифрової освіти надають консультації з найпоширеніших питань:

- налаштування смартфона;
- інсталяція та видалення додатків;
- пошук та перевірка інформації в інтернеті;
- створення електронної пошти;
- знайомство із сервісами Google;
- реєстрація на державних порталах;
- знайомство з різними онлайн-сервісами.

Освітні послуги особливо важливі для людей старшого віку, які часто стикаються з цифровими бар'єрами. Саме для цієї аудиторії Мінцифра спільно з ПРООН в Україні та Швецією розробили онлайн-курс «Базові цифрові навички для людей елегантного віку» на платформі «Дія.Освіта».

Курс охоплює такі теми:

- користування смартфоном та пошук інформації в мережі;
- робота з електронними документами та реєстрація ОСББ;
- користування такими онлайн-послугами, як запис до лікаря, замовлення ліків, поповнення мобільного рахунку, переказ коштів та ін;
- безпечне спілкування в мережі;
- як не стати жертвою маніпуляцій.

Такі ініціативи допомагають зменшити цифрову нерівність населення і забезпечують інклюзивний доступ до цифрової освіти для всіх поколінь.

Наприклад, одна з користувачок Гадяцької публічної бібліотеки імені Лесі Українки (Полтавська область), пані Любов, за 10 уроків змогла навчитися користуватися комп'ютером та офісними програмами.

Держава онлайн: консультації та супровід

Окремий напрям роботи хабів – допомога жителям громади у користуванні державними електронними сервісами, зокрема з таких питань:

- отримання довідок (про несудимість, доходи, місце проживання тощо);
- реєстрація бізнесу, ФОП або ТОВ;
- подання звітності, перевірка заборгованості, декларування доходів тощо через податкові сервіси;
- оформлення субсидій, пенсій та інших соціальних виплат;
- доступ до освітніх послуг (зарахування в ЗВО, завантаження документів про освіту);
- земельні та майнові операції;
- онлайн-реєстрація шлюбу, а під кінець 2025 року – і онлайн-розлучення.

Підприємцям бібліотекарі допомагають знайти інформацію про гранти на розвиток своєї справи, бронювання працівників, надають консультації з бізнес-планування, допомагають скористатись сервісом «е-Підприємець» та отримати всі необхідні послуги для початку ведення власного бізнес-проєкта, таким чином сприяючи розвитку локального підприємництва.

Наприклад, пані Тетяна, власниця салону краси у місті Кропивницькому, активно навчається онлайн, проходячи курси з підприємництва та індустрії краси. Завдяки зручному розташуванню бібліотеки та підтримці її працівників, які допомагають зареєструватися, авторизуватися й опанувати навчальні платформи, вона має можливість постійно підвищувати свою кваліфікацію та розвивати власну справу.

Активність громадян і електронна демократія

Хаби цифрової освіти формують культуру активної громадянської позиції. У бібліотеках користувачі дізнаються, як підписати електронну петицію; оформити кваліфікований електронний підпис (КЕП), зокрема, через Приват24; як користуватися інтернет-банкінгом та сплачувати комунальні послуги; здійснювати безпечні онлайн-покупки; скористатися відкритими даними через е-сервіси (наприклад, через сервіс «Опендатабот»).

Такі знання сприяють підвищенню цифрової довіри в суспільстві та формують основу для розвитку електронного врядування.

Кібергігієна та критичне мислення онлайн

Захист персональних даних, розпізнавання фейків і безпечна поведінка в мережі – це ключові навички, без яких неможливо почуватися впевнено у сучасному цифровому середовищі.

Сьогодні, коли Україна щоденно протистоїть не лише збройній, а й інформаційній війні, питання цифрової грамотності, кібергігієни та критичного мислення набувають особливого значення. Саме вміння розпізнавати дезінформацію, перевіряти джерела, не поширювати фейки та безпечно користуватися онлайн-сервісами стає частиною національної інформаційної безпеки.

Бібліотеки як хаби цифрової освіти відіграють у цьому процесі важливу роль – проводять тренінги, практичні заняття та консультації з кібергігієни для всіх верств населення – незалежно від віку, статі чи соціального статусу.

Під час навчань користувачі хабів дізнаються, як створювати надійні паролі; користуватися двофакторною автентифікацією; розпізнавати фішингові повідомлення та шахрайські сайти; аналізувати інформацію критично; розуміти механізми маніпуляцій, пропаганди та емоційного впливу.

Особливу увагу цьому напрямку роботи приділяють у хабі Обласної універсальної наукової бібліотеки ім. Д. І. Чижевського у Кропивницькому. Тут системно реалізуються навчальні програми, присвячені безпечній роботі в інтернеті, протидії дезінформації та розвитку критичного мислення. Під час занять учасники не лише отримують теоретичні знання, а й виконують практичні завдання – аналізують приклади фейкових новин, вчать перевіряти джерела, розпізнавати маніпуляції та створювати власні безпечні цифрові звички.

Завдяки таким заняттям бібліотеки допомагають громадянам зміцнювати особисту цифрову безпеку й водночас роблять свій внесок у загальну стійкість інформаційного простору країни.

Творчі сервіси: створення цифрового контенту

Окремим напрямом діяльності хабів цифрової освіти є навчання користувачів створювати власний цифровий контент: писати та редагувати пости, презентації та відео; розробляти дизайн постерів у Canva; працювати з фоторедакторами; записувати і монтувати подкасти.

Такі навички допомагають розвивати креативність, створювати власні освітні та культурні проєкти. Наприклад, шкільні бібліотекарі міста Кропивницького навчались працювати у відеоредакторі VSDC для створення буктрейлерів з метою популяризації читання серед школярів. А завдяки здобутим цифровим умінням в Олександрійській ЦБС пані Валентина, вчителька біології та хімії із понад 20-річним досвідом з міста Олександрії Кіровоградської області, урізноманітнила свої уроки інтерактивними матеріалами, що підвищило зацікавленість учнів до вивчення предмета.

Штучний інтелект: від теорії до практики

У 2025 році бібліотеки активно впроваджують курси занять з використання сервісів штучного інтелекту (ШІ) у навчанні, роботі й творчості. Освітні сесії, що проводяться у хабах цифрової освіти, допомагають користувачам не лише опанувати нові цифрові інструменти, а й зрозуміти, як етично та відповідально застосовувати ШІ у професійній діяльності, освіті чи креативних проєктах.

Серед тем занять є такі:

- генерування ілюстрацій і текстів за допомогою Gemini, ChatGPT, Copilot;

- створення презентацій у Gamma та Beautiful.ai – платформах, що дозволяють перетворити текст на сучасні інтерактивні візуальні історії за лічені хвилини;
- створення сценаріїв інтерактивних заходів і навчальних тренінгів з використанням ШІ;
- створення відео з аватарами у Synthesia, де користувач може озвучити свій сценарій або підготувати відеоінструкцію без потреби у студійному записі;
- озвучення текстів через ElevenLabs, що забезпечує природне, виразне звучання українською та іншими мовами, відкриваючи нові можливості для бібліотек у створенні подкастів, промороликів і навчальних аудіоматеріалів;
- написання віршів і перетворення їх на пісні в Suno та ін.

Практичні заняття дають змогу користувачам побачити, як за допомогою штучного інтелекту можна створювати якісний контент, розвивати власну креативність і заощаджувати час.

Так, одна з користувачок хабу в ОУНБ ім. Д.І. Чижевського – Наталія Кравченко – після серії занять з користування сервісами штучного інтелекту, проілюструвала власну казку за допомогою ШІ, продемонструвавши таким чином, як поєднання літератури та технологій відкриває нові горизонти для самовираження й творчого розвитку.

Тож, впевнено можна стверджувати, що бібліотеки стають не лише майданчиками цифрової освіти, а й лабораторіями інновацій, де кожен може спробувати себе у ролі творця, дослідника або креатора майбутнього.

Сезонність послуг: гнучкість і актуальність

З огляду на досвід організації навчального процесу громадян, тренери хабу в ОУНБ ім. Д.І. Чижевського радять координаторам хабів враховувати ще й сезонність запитів населення, надаючи тематичні консультації, наприклад: допомогу у реєстрації кабінету вступника чи НМТ проводити влітку; у поданні е-деклараций – до 01 травня року, наступного за звітним; оформлення «Пакунка школяра» чи освітніх сертифікатів для дітей ветеранів – на початку навчального року; серію занять для вчителів та учнів з ІТ-студій на платформі «Дія.Освіта» – перед початком навчального року.

Такий підхід підвищує релевантність бібліотечних послуг і зміцнює роль бібліотеки як оперативного центру підтримки громади.

Цифрові Хаби для дітей та молоді

У період літніх канікул бібліотеки Кіровоградщини, в яких діють хаби цифрової освіти, перетворюються на привабливі простори для дітей і молоді, де навчання поєднується з цікавим дозвіллям. У межах ініціативи «Канікули в бібліотеці» бібліотекарі-координатори хабів організують такі заходи:

- інформаційні години, присвячені кібергігієні, етиці використання ШІ, авторському праву та цифровій культурі;

- практичні майстер-класи з цифрових інструментів – від 3D-моделювання до основ робототехніки та графічного дизайну;
- тематичні ігри та турніри з кіберспорту, що сприяють командній роботі та розвитку логічного мислення.

Такі активності роблять бібліотеку центром творчого зростання та безпечного цифрового дозвілля, де діти й підлітки отримують не лише нові знання, а й досвід відповідального користування технологіями.

У результаті бібліотека постає як сучасний простір можливостей, що сприяє формуванню покоління активних і компетентних у цифровому середовищі громадян, здатних критично мислити, навчатися впродовж життя та творити майбутнє своєї громади.

Доступ до відкритих цифрових ресурсів

Як хаби цифрової освіти бібліотеки забезпечують кожному користувачу вільний і зручний доступ до сучасних електронних баз даних, цифрових бібліотек і відкритих освітніх платформ, реалізуючи один із головних принципів бібліотечної діяльності – рівність можливостей у здобутті знань і розвитку цифрових компетентностей.

Серед ресурсів, доступних користувачам ОУНБ ім. Д.І. Чижевського, варто звернути увагу на такі:

- електронний каталог бібліотеки, що є інструментом для пошуку книжкових, періодичних та електронних видань, а також бібліографічних записів;
- цифрова бібліотека, що містить колекцію оцифрованих документів із фондів бібліотеки та творів, автори яких надали дозвіл на публікацію;
- каталог відкритих цифрових ресурсів для навчання, саморозвитку та професійного вдосконалення (зокрема, з медіапроєктами з кібербезпеки, медіаграмотності, ментального здоров'я, цифрової освіти тощо);
- повнотекстові бази даних, зокрема LIBRARIA – електронна бібліотека української преси ХХ століття, EBSCO – міжнародна наукова база даних та ін.;
- YouTube-канал бібліотеки, де розміщуються інформаційні відео, навчальні уроки та записи вебінарів.

Ознайомитись з цими ресурсами можна на вебсайті Обласної універсальної наукової бібліотеки ім. Д.І. Чижевського за посиланням: <https://library.kr.ua/>.

Доступ до ресурсів є відкритим як у читальних залах, так і дистанційно – на офіційному сайті бібліотеки. Це дає змогу кожному користувачу розвивати цифрову грамотність і проводити власні дослідження у зручному форматі.

Таким чином, сучасна бібліотека постає не лише як центр збереження інформації, а й як динамічний хаб доступу до глобальних знань, який інтегрує українського користувача у світовий інформаційний простір.

Виклики та перспективи

Попри успіхи, діяльність хабів цифрової освіти стикається з низкою викликів:

- неоднаковий рівень технічного оснащення бібліотек у різних регіонах;
- потреба в постійній підготовці персоналу;
- необхідність розробки навчальних модулів з урахуванням розвитку ІТ-технологій учасниками та організаторами проєкту;
- мотивація користувачів до системного навчання.

Водночас потенціал розвитку хабів – значний. Перспективними напрямами роботи є такі:

- розширення мережі партнерських зв'язків із громадськими організаціями, закладами освіти, бізнесовими структурами та з різними категоріями користувачів;
- створення локальних цифрових проєктів (подкасти, медіа, онлайн-курси);
- впровадження ШІ у бібліотечну аналітику та контент-менеджмент;
- розвиток програм цифрового наставництва.

Висновки

Хаби цифрової освіти в бібліотеках – це осередки змін, інновацій і стійкості, які допомагають громадам адаптуватися до цифрової реальності, зберігаючи гуманістичні цінності бібліотечної справи. Вони не лише навчають користуватися цифровими інструментами, а й розвивають критичне мислення, сприяють громадянській активності, стимулюють творчість і професійне зростання.

Проєкт «Бібліотеки розвивають цифрову грамотність задля посилення стійкості громад та відновлення» – це приклад ефективного партнерства, яке об'єднує державу, громаду, міжнародних донорів і бібліотечну спільноту навколо спільної мети – підвищення цифрової грамотності та стійкості українського суспільства.

Бібліотека сьогодні – це місце, де минуле зустрічається з майбутнім, а кожен користувач може зробити свій крок у світ цифрових можливостей.

Нові можливості для громад: бібліотеки навчають цифрової грамотності

Наталя Андрійченко,
завідувач інформаційно-бібліографічного відділу
ОУНБ ім. Д. І. Чижевського

Цифрові технології стали невід’ємною частиною щоденного життя сучасного світу, визначаючи нові стандарти спілкування, працевлаштування, навчання та доступу до інформації. Здобуття цифрових навичок – це вже не розкіш, а необхідність, без якої неможливо повноцінно функціонувати в інформаційному суспільстві. Саме тому розвиток цифрових компетенцій набуває особливого значення, зокрема на рівні місцевих громад.

В Україні бібліотеки дедалі частіше стають осередками цифрової освіти – відкритими просторами для всіх охочих здобути або вдосконалити цифрові навички. У багатьох громадах активно впроваджуються проекти, спрямовані на подолання цифрової нерівності, підвищення цифрової грамотності та соціальну інклюзію. Завдяки підтримці міжнародних партнерів, впровадженню державних програм і реалізації місцевих ініціатив бібліотеки перетворюються на платформи з розвитку цифрових компетенцій, які відкривають нові можливості для навчання, підприємництва та громадської активності.

Одним із яскравих прикладів реалізації ініціатив з цифрової освіти в громадах у 2024 році було впровадження проекту «Здобуття цифрових навичок у бібліотеках – хабах цифрової освіти», ініційованого та реалізованого Всеукраїнською громадською організацією «Українська бібліотечна асоціація» за підтримки Програми розвитку ООН (UNDP) в Україні у межах «Проекту підтримки Дія», що фінансувався Швецією. Партнером ініціативи виступило Міністерство цифрової трансформації України, що додатково підкреслює державну пріоритетність цифрової інклюзії.

Цей проєкт став важливим кроком для забезпечення рівного доступу до цифрових послуг та підвищення цифрової грамотності жителів різних регіонів України. Завдяки перетворенню бібліотек на хаби цифрової освіти жителі громад отримали можливість навчатися базовим цифровим навичкам, опановувати електронні сервіси, користуватися державними послугами онлайн та безпечно взаємодіяти з цифровим простором. Загалом 25391 користувач із 22 областей України й міста Києва пройшли навчання та отримали індивідуальні консультації у межах проєкту. Після завершення курсів 82% людей оцінили свій рівень цифрової грамотності найвищими балами – 7-10 балів з 10 (до початку занять тільки 17% учасників так оцінювали свій рівень).

Обласна універсальна наукова бібліотека імені Д. І. Чижевського стала дієвим учасником проєкту «Здобуття цифрових навичок у бібліотеках – хабах цифрової освіти» та активно сприяла його реалізації.

Тренери регіонального тренінгового центру Світлана Волкова й Наталя Андрійченко за консультативної підтримки експерта Асоціації Ярослави Сошинської провели спеціалізовані тренінги для 56 визначених бібліотекарів, об'єднаних у дві групи, з усіх територіальних громад Кіровоградщини. Це допомогло створити хаби цифрової освіти на місцях і налагодити їх діяльність.

Бібліотека імені Чижевського, яка виконує функцію методичного центру для бібліотек області, впродовж багатьох років застосовує інноваційні підходи у своїй діяльності, пропонуючи сучасні публічні простори та нові формати послуг. Завдяки цьому бібліотекарі мали змогу поділитися з колегами корисними порадами щодо організації хабів цифрової освіти – від врахування потреб користувачів і вибору розташування до ознайомлення з нормативною базою та використання інструментів для створення цифрового контенту.

Протягом двох тижнів учасники проекту навчалися створювати кейси цифрових послуг та сервісів, ефективно висвітлювати діяльність хабів в масмедіа, розробляти стратегії подальшого розвитку бібліотек-хабів. Дієвим допоміжним ресурсом для проведення тренінгів став електронний практичний посібник «Бібліотеки – хаби цифрової освіти», підготовлений провідними фахівцями Української бібліотечної асоціації. У його основу лягли систематизовані матеріали експертів та практичні рекомендації координаторів хабів, які будуть корисними для всіх, хто прагне створити або розвивати свою бібліотеку як осередок цифрової освіти.

З якими труднощами та викликами довелося зіткнутися під час проведення тренінгів для координаторів цифрових хабів у Кіровоградській області?

Тренери мали нагоду спостерігати за тим, як трансформується роль бібліотекаря у сучасному цифровому середовищі. Програма підготовки координаторів цифрових хабів у бібліотеках передбачала не лише опанування інструментів, а й подолання цілої низки викликів, з якими стикалися як тренери, так і учасники.

Перший виклик – це неоднорідність аудиторії. Частина координаторів уже мала досвід проведення навчань і впевнено працювала з цифровими сервісами. Інші ж починали фактично «з нуля». Це потребувало гнучкого підходу до навчального матеріалу: подання теорії поетапно, з великою кількістю практичних прикладів, індивідуальні консультації поза межами основних сесій.

Не всі цифрові хаби в громадах були однаково оснащені. На жаль, у частини учасників були труднощі з доступом до швидкісного інтернету, актуального програмного забезпечення або навіть базового обладнання. Це, у свою чергу, впливало на якість засвоєння матеріалу, особливо під час відпрацювання практичних завдань.

Деякі координатори, здебільшого, старшого віку, відчували тривожність перед технологічними новаціями. Робота з відкритими державними платформами, реєстрація через електронний підпис, застосування чат-ботів чи цифрових форм інколи викликали опір, який долали поступово разом – через підтримку, терпіння і позитивний зворотний зв'язок.

Програма тренінгів була досить насиченою, а кількість годин обмеженою. Щоб встигнути охопити всі ключові блоки – від інформаційної безпеки до роботи з платформою «Дія.Освіта» – доводилося оптимізувати час на практичні завдання, а ще – продовжувати консультації поза запланованим графіком.

На завершальному етапі тренінгу під час онлайн-сесій координатори обговорили власний досвід функціонування хабів цифрової освіти в бібліотеках громад, а також поділилися думками щодо того, яким має бути ідеальний цифровий хаб. У формі зворотного зв'язку в Google-форматі вони оцінили рівень своїх організаційних навичок і готовність до впровадження діяльності ХЦО до початку та після навчання, а також висловили власні думки щодо важливості та актуальності програми тренінгів.

Аналізуючи десятиденний курс із цифрової освіти, учасники зазначили, що ознайомлення з прикладами успішного застосування цифрових технологій у бібліотечній роботі допоможе їм впроваджувати нові послуги та організовувати корисні заходи для мешканців своїх громад. Усі координатори, які пройшли навчання, отримали відповідні сертифікати.

Навіть після офіційного завершення курсу навчання учасники продовжували звертатися з запитаннями. Це доводить, що підтримка спільноти координаторів хабів має бути не разовою, а системною. Тому для них було проведено низку вебінарів, під час яких учасники мали можливість отримати поради й допомогу у реальному часі, обмінятися досвідом.

За підсумками навчальних сесій тренери регіонального тренінгового центру підготували публікації для соціальних мереж і засобів масової інформації, щоб розповісти про навчання координаторів цифрових хабів у Кіровоградській області. Крім того, вони передали колегам пакет корисних матеріалів – як візуальних, так і текстових, а також форми звітності, що сприятимуть якісній організації тренінгів. Тренери надали також добірку корисних онлайн-ресурсів.

У наступному етапі реалізації проєкту ключовим завданням стало проведення навчання з цифрової грамотності для користувачів бібліотек громад області. Це навчання мали здійснювати бібліотекарі-менеджери, які працюють у хабах. Основною метою було поживлення роботи ХЦО після навчання бібліотекарів на онлайн-курсах із фокусом на підтримку соціально вразливих категорій населення – літніх людей, внутрішньо переміщених осіб, малозабезпечених громадян, а також тих, хто не має власних цифрових пристроїв.

Кожний координатор протягом травня-листопада 2024 року мав організувати серію заходів – індивідуальних консультацій, тренінгів, семінарів, воркшопів тощо щонайменше для 35 учасників.

На цьому етапі тренери РТЦ активно взаємодіяли з координаторами хабів: підтримували листування, проводили телефонні консультації, обговорювали організаційні питання, тематичне наповнення, кількість та форми навчальних занять, визначали цільову аудиторію. Також тренери

координували питання інформаційного супроводу – підготовку прес-анонсів, постселізів, матеріалів для ЗМІ, оформлення звітності тощо.

Бібліотекарі хабів самостійно ініціювали навчальні заходи для мешканців громад. Вони розміщували рекламні дописи у соцмережах, де висвітлювали діяльність та послуги хабів, визначали потенційних слухачів та їхні освітні потреби, і, з огляду на ресурси певної бібліотеки-хабу, добирали відповідні формати проведення інформаційно-навчальних заходів.

У рамках фінального регіонального моніторингу фахівці РТЦ здійснили ґрунтовну оцінку ефективності впровадження проекту на базі хабів цифрової освіти області. Основним інструментом збору даних стали гугл-форми, які заповнювали користувачі бібліотек після проходження навчання.

Отримані дані дозволили оцінити такі ключові аспекти:

- кількість наданих послуг (показник свідчить про загальний рівень активності учасників та популярність навчальних ініціатив);
- тематику навчання (було визначено, які цифрові навички користувалися найбільшим попитом серед учасників);
- соціально-демографічний портрет користувачів (аналіз охопив категорії за статтю, віком та професійною належністю);
- рівень цифрових компетентностей (порівняння результатів до та після навчання дозволило зробити висновки щодо ефективності освітнього процесу);
- активність громад (були визначені бібліотеки, які проявили найбільшу ініціативність і стали осередками цифрової трансформації у громадах).

У межах реалізації всеукраїнського освітнього проекту з розвитку цифрових навичок, який мав на меті охопити не менш як 25000 громадян України, населенню Кіровоградської області було надано 2162 цифрові послуги у бібліотеках, які виконали функцію хабів цифрової освіти. Такі результати свідчать про високу потребу в цифровій підтримці, довіру до бібліотек як безпечного та доступного простору для навчання.

Усього було зафіксовано 1493 унікальні теми запитів. Аналіз тем показав, що пріоритетним є опанування практичних цифрових навичок, пов'язаних з державними сервісами, оплатою послуг, електронною поштою, роботою з Excel тощо. Учасників проекту цікавила також тема розвитку критичного мислення для більш безпечного користування онлайн-ресурсами.

Можна виділити п'ять найпопулярніших запитів:

- користування порталом державних послуг «Дія» (33 звернення);
- перегляд серіалів на платформі «Дія.Освіта» (25 звернень);
- онлайн-оплата комунальних послуг (24 звернення);
- групові заняття з використання платформи «Дія.Освіта» (24 звернення);
- набуття практичних навичок з медіаграмотності (22 звернення).

Користувачі не просто дізнавалися про цифрові сервіси – вони навчалися використовувати їх для щоденних потреб.

Фокусування діяльності бібліотек-хабів на опануванні цифрових сервісів, життєво необхідних користувачам, особливо вразливих груп населення – літніх або маломобільних громадян – створило ефект суспільної інтеграції у громадах.

За результатами моніторингу портрет відвідувачів хабів представлений такими віковими групами:

- до 30 років – 667 осіб (30%);
- 31–40 років – 280 осіб (14%);
- 41–50 років – 338 осіб (16%);
- 51–60 років – 421 особа (19%);
- старші 60 років – 456 осіб (21%).

Особливо активними були такі вікові групи: молодь (це пов'язано з початком професійного становлення) та пенсіонери (через потребу в цифровій адаптації).

Моніторинг учасників проекту за гендерним принципом виявив такий розподіл: у проекті взяли участь 1644 жінки (76%), 453 чоловіка (23%), не вказали стать або указали інші ознаки 15 осіб (1%). Такі дані можуть свідчити про більшу відкритість жінок до освітніх ініціатив або про активність жінок як основних користувачів бібліотечних послуг.

За результатами моніторингу професійний статус користувачів хабів у червні-листопаді 2024 року був такий:

- працювали – 1059 осіб (47%);
- навчалися – 502 особи (23%);
- перебували на пенсійному забезпеченні – 395 осіб (19%);
- не працювали – 206 осіб (11%).

Результати моніторингу свідчать, що проєкт охопив найширший соціальний спектр населення області, де кожна група мала свої запити на цифрову підтримку.

Середній рівень цифрових навичок користувачів, які взяли участь у проєкті, перед навчанням становив 2-4 бали (за шкалою 1-10 балів), після навчання – 7-9 балів. Це означає, що завдяки навчанню рівень володіння цифровими інструментами учасників виріс майже вдвічі.

Такий прогрес свідчить про ефективність підходів до навчання (більш глибокий практичний фокус), компетентність бібліотекарів як цифрових тренерів та оптимальне поєднання індивідуальних і групових форматів.

За підсумками національного моніторингу Кіровоградщина посіла 2 місце серед 22 областей України та Києва, що є високою оцінкою спільної роботи задіяної у проєкті бібліотечної спільноти регіону.

У рамках реалізації проєкту з цифрової освіти населення, що впроваджується на базі публічних бібліотек, були виявлені та відзначені фахівці, які продемонстрували високі показники ефективності та професійної компетентності, зокрема, Галина Старовойт, бібліотекар Новоукраїнської центральної бібліотеки, яка провела індивідуальні консультації для 205 користувачів, що суттєво перевищує встановлений проєктом мінімум у 35 осіб. За рівнем активності та результативності її визнали найефективнішим

координатором із понад 1000 координаторів проєкту з усіх областей України й міста Києва. За підсумками національного моніторингу бібліотекарка увійшла до числа 20 найкращих фахівців проєкту.

Гарні показники кількості залучених до цифрових хабів користувачів продемонстрували також Пінчук Тетяна, Ткач Олена (Устинівська публічна бібліотека – 111 ос.); Кривченкова Людмила, Боровська Світлана (Центральна бібліотека Олександрійської міської централізованої бібліотечної системи – 87 ос.); Владова Марина (Вільшанська селищна публічна бібліотека імені Лідії Горячко Вільшанської селищної ради – 49 ос.); Трегуб Катерина (Центральна бібліотека Олександрівської селищної ради – 44 ос.); Цонда Діана (Світловодська міська централізована бібліотечна система – 42 ос.).

Зазначені фахівці продемонстрували високий рівень професійної підготовки та комунікаційної майстерності, що сприяло підвищенню цифрової грамотності громадян різних категорій, які залишили позитивні відгуки у формах зворотного зв'язку. Їхня діяльність є показовою в контексті розвитку бібліотек як центрів неформальної освіти та цифрової інклюзії.

Координатори цифрових хабів активно висвітлювали свою діяльність на бібліотечних онлайн-ресурсах, зокрема, інформували про масштабну роботу з підвищення цифрової грамотності населення. У короткі терміни вони провели значну кількість консультацій, що відображено в численних публікаціях на сторінках бібліотек у соціальних мережах. У цих повідомленнях йшлося про різноманітні запити користувачів, індивідуальні й групові заняття, а також охоплення представників різних вікових і соціальних категорій громадян.

Понад 100 консультацій було представлено у публікаціях Галини Старовойт (Новоукраїнська центральна бібліотека); 53 дописи розмістила у соцмережах Олена Григор (Новгородківська публічна бібліотека Новгородківської селищної ради), 33 публікації – Катерина Трегуб (Центральна бібліотека Олександрівської селищної ради); у Людмили Кривченкової та Світлани Боровської (Центральна бібліотека Олександрійської МЦБС) – 31 допис, серед них такі: «Цифрова дія в бібліотеці», «Смартфон для батьків», «Цифрові гроші», «Онлайн-безпека для батьків», «TikTok, Instagram, Facebook: як залишатися в тренді», «Базовий курс підприємця», «Інтерактивні заняття на платформі Canva», «Google Meet – це універсальний інструмент для проведення онлайн-зустрічей» та багато інших.

Реальні приклади трансформаційного впливу цифрових хабів на життя членів громад свідчать про їхню актуальність та затребуваність серед населення. Завдяки фаховим консультаціям бібліотекарів та використанню платформи «Дія.Освіта» користувачі отримали нові цифрові навички, які застосували для розвитку бізнесу, професійного самовизначення, ефективного використання цифрових технологій у роботі, створення онлайн-магазинів і активної участі в житті громади. Деякі ініціативи навіть сприяли посиленню комунікаційних можливостей місцевої спільноти та її подальшому розвитку.

Високі результати діяльності хабів були підтверджені на всеукраїнському рівні: у межах конкурсу «Історії успіху відвідувачів хабів цифрової освіти», організованого Міністерством цифрової трансформації

України, 20 бібліотек були відзначені як переможці. Приємно зазначити, що серед координаторів цих закладів – представниці Кіровоградської області Галина Старовойт та Марина Владова, які отримали планшети від організаторів конкурсу для подальшого використання в роботі з користувачами цифрових хабів. Результати роботи хабів найкраще ілюструють саме історії успіху людей, яким бібліотекарі допомогли зробити впевнені кроки у цифровий світ.

Незважаючи на всі труднощі, бібліотекарі демонструють головне – мотивацію, відкритість до нового і готовність стати справжніми провідниками цифрових змін у громадах. Отримані результати стали вагомим підґрунтям для подальшого вдосконалення проєкту, розширення тематичних напрямів навчання та залучення нових учасників. Досвід хабів цифрової освіти вкотре підтверджує важливу роль бібліотек як центрів сучасного навчання та розвитку цифрової грамотності в громадах.

Попри загальну успішність проєкту та високий рівень задоволеності учасників, аналіз реалізації дозволяє виокремити кілька проблемних аспектів, що потребують уваги у подальшій роботі.

Значна кількість цифрових послуг була зосереджена у кількох найактивніших бібліотеках, зокрема Новоукраїнській, Олександрійській, Олександрівській, Світловодській, Вільшанській, Устинівській, та бібліотеках Кропивницької міської центральної бібліотечної системи, тоді як інші заклади демонстрували мінімальну або нульову участь. Можливими причинами можуть бути такі: відсутність достатнього інформування громади про послуги хабу, недостатня мотивація або підготовка бібліотечних працівників, обмежені технічні ресурси в деяких закладах (старі комп'ютери, повільний інтернет), залежність результату від особистої позиції певного співробітника щодо реалізації проєктних ініціатив.

Також потрібно відмітити недостатнє охоплення проєктними заходами чоловічої аудиторії (23%). Можливо, на таку статистику вплинуло поширене сприйняття бібліотеки як простору, орієнтованого переважно на жінок або дітей; недостатнє врахування тем, які можуть зацікавити чоловіків (наприклад, цифрові інструменти для бізнесу, онлайн-адміністрування, робота з документами тощо).

Деякі бібліотеки протягом проєктного періоду фокусувалися лише на одній-двох темах, не розширюючи тематику відповідно до нових потреб користувачів. Ймовірними чинниками такого явища є обмежена обізнаність працівників щодо нових ресурсів платформи «Дія.Освіта» та альтернативних джерел контенту, відсутність аналізу потреб місцевої громади, брак шаблонів занять, які можна адаптувати під можливості певного хабу.

Варто зауважити, що система збору проєктних даних потребує удосконалення, бо не враховує важливих для аналізу аспектів, наприклад, в онлайн-формах звітності щодо проведених занять і консультацій для користувачів хабів не виокремлені категорії осіб з інвалідністю чи внутрішньо переміщених осіб. Такі дані є важливими для подальшого планування, оцінки

ефективності та адаптації цифрових послуг під потреби найбільш вразливих категорій населення.

Проект має довгостроковий соціальний ефект – сприяє подоланню цифрового розриву між різними віковими й суспільними категоріями громадян, розширенню можливостей для їх самореалізації, ефективно залучає мешканців усіх вікових груп до активного освоєння цифрових сервісів.

Завдяки доступності, довірі громади та професіоналізму працівників бібліотеки позиціонують себе як сучасні мультифункціональні центри громадського розвитку, осередки цифрової трансформації на місцевому рівні.

З метою удосконалення реалізації проєкту у подальшому пропонуємо наступне:

- систематично вивчати потреби громад для найкращого задоволення потреб їх членів;
- вдосконалити механізм збору даних через запровадження розширеного анкетування користувачів з урахуванням соціального профілю;
- розширити тематичне наповнення тренінгів, орієнтуючись на інтереси різних цільових груп: чоловіків, молоді, ВПО, людей з інвалідністю, підприємців;
- посилити комунікації з органами місцевої влади, закладами освіти та центрами надання адмінпослуг;
- систематично мотиваційно підтримувати нових бібліотекарів-координаторів (навчанням, менторською допомогою та інструментами визнання досягнень).

Інтеграція штучного інтелекту в бібліотечні процеси: виклики, можливості та етичні аспекти

Галина Нікітіна,
завідувач Інтернет-центру
ОУНБ ім. Д.І. Чижевського

Сучасні тенденції розвитку інформаційного суспільства зумовлюють потребу в переосмисленні ролі бібліотек у цифрову епоху. Якщо раніше основною функцією бібліотеки було накопичення, збереження та надання доступу до друкованих ресурсів, то сьогодні на перший план виходять цифрові сервіси, технології аналітики даних і системи підтримки прийняття рішень.

Одним із найпотужніших інструментів цифрової трансформації є штучний інтелект (ШІ). Його інтеграція у бібліотечні процеси відкриває нові можливості для управління фондами, комунікації з користувачами, створення освітніх продуктів і розвитку цифрової грамотності. Водночас це ставить перед бібліотечною спільнотою низку викликів – від технічних до етичних.

Метою цієї статті є аналіз можливостей і практик використання сервісів штучного інтелекту в бібліотеках України, огляд досвіду українських бібліотекарів, а також висвітлення питань етичного застосування ШІ у бібліотечній діяльності.

Штучний інтелект у бібліотечній сфері розглядається як технологія, здатна автоматизувати рутинні процеси, покращити якість інформаційних послуг та персоналізувати взаємодію з користувачами.

Застосування ШІ в бібліотеках охоплює такі напрями:

- інтелектуальний пошук і класифікація інформації;
- каталогізація та обробка інформаційних ресурсів;
- віртуальні бібліотекарі та чат-боти;
- аналітика користувацької поведінки;
- підтримка освітньої функції бібліотеки.

Системи на базі ШІ здатні аналізувати великі масиви даних, розпізнавати семантичні зв'язки між документами та пропонувати релевантні результати пошуку. Це спрощує роботу користувачів, дозволяючи отримати точніші відповіді навіть при нечітких запитах.

За допомогою алгоритмів машинного навчання бібліотекарі можуть автоматизувати індексацію, тематичне групування та анотування документів, що значно скорочує час опрацювання фондів.

Інтерактивні асистенти на базі ШІ (як-от ChatGPT, Copilot чи Gemini) допомагають користувачам знайти необхідну літературу, отримати консультацію або навіть скласти бібліографічний список. Це особливо актуально для дистанційного обслуговування.

Використання ШІ дає змогу збирати та аналізувати дані про запити, перегляди й уподобання користувачів. Це допомагає бібліотекам адаптувати свої послуги під потреби громади.

За допомогою генеративних моделей бібліотекарі створюють навчальні матеріали, тести, вікторини, інтерактивні вправи, що робить бібліотеку сучасним центром неформальної освіти.

Досвід українських бібліотек у використанні ШІ

В Україні процес упровадження штучного інтелекту в бібліотечну діяльність набирає обертів. Хоча на сьогодні це переважно ініціативи окремих бібліотек, вони все ж таки демонструють потенціал ШІ у практичному вимірі.

Національні та обласні бібліотеки

Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського активно ділиться досвідом користування програмами штучного інтелекту Microsoft Copilot, Google Gemini в аналітичній роботі, зокрема у використанні даних сервісів для написання наукових статей, складання рейтингу активності політичних персон в українському інформаційному просторі. Леонід Чуприна, кандидат наук із соціальних комунікацій, завідувач відділу Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського зазначив: «Найважливішою для аналітика є здатність ШІ автоматизувати збір, оброблення та аналіз даних. Уже в наш час ШІ використовується для автоматичного збору даних з таких джерел, як вебсайти, соціальні медіа. Це заощаджує аналітикам багато часу та

зусиль. Але безкоштовні версії великих мовних моделей мають низку обмежень і мало пристосовані для такої роботи. Для цього використовують спеціалізовані програми на базі штучного інтелекту».

Кіровоградська обласна універсальна наукова бібліотека імені Д. І. Чижевського демонструє системний і послідовний підхід до впровадження технологій штучного інтелекту у свою діяльність. Це не одноразові ініціативи, а цілісна стратегія, спрямована на підвищення цифрової компетентності як бібліотекарів області, так і користувачів – студентів, учнів, викладачів та всіх, хто прагне навчитися ефективно працювати з інноваційними інструментами.

У межах своїх освітніх проєктів, вебінарів та тренінгів бібліотека активно навчає колег і користувачів, як використовувати сервіси штучного інтелекту в практичній роботі:

- створювати якісний інформаційний контент – тексти, презентації, сценарії заходів;
- планувати та організовувати події, готувати публікації в соціальних мережах;
- писати пресрелізи, рекламні матеріали;
- аналізувати потреби аудиторії та підбирати формати взаємодії;
- користуватися ШІ етично, не порушуючи авторських прав та уникаючи механічного змісту.

Особливу увагу бібліотека приділяє просвітницькому аспекту – не лише вчить, як застосовувати нові інструменти, а й формує культуру відповідального користування ними. Під час навчань розглядаються питання етики, безпеки, авторства та впливу ШІ на суспільство й професію бібліотекаря.

Крім того, фахівці бібліотеки проводять демонстраційні заняття з використання ChatGPT, Canva AI, Copilot, Gamma, Runway та інших сервісів, показуючи, як ці технології можуть допомогти у підготовці інтерактивних заходів, створенні освітніх матеріалів і навіть у популяризації читання серед молоді.

На думку автора, штучний інтелект для ОУНБ ім. Д.І. Чижевського – не просто інструмент, а справжній партнер у творчому процесі. Він допомагає мислити ширше, відкриває нові горизонти для самореалізації, спрощує рутинні завдання й вивільняє час для найціннішого – живого спілкування з людьми, натхнення, ідей та співтворчості.

Саме завдяки такому підходу Кіровоградська ОУНБ імені Д. І. Чижевського поступово перетворюється на центр цифрової грамотності та інновацій, що надихає бібліотекарів усієї області на зміни й розвиток у сучасному інформаційному світі.

Харківська державна наукова бібліотека імені В. Г. Короленка активно бере участь у професійних заходах з теми ШІ і пропагує обмін знаннями щодо застосування ШІ у бібліотеках. У травні 2025 року відбулася XIV Всеукраїнська онлайн-школа бібліотечного журналіста (ШБЖ). Захід

проходив на платформі Zoom, до нього щодня підключалось понад 600 учасників з усієї країни – фахівці бібліотек різних систем та відомств, закладів освіти та інших установ. Тема цього року – «Штучний інтелект у бібліотечних медіа: тренд чи необхідність?» – наразі дуже актуальна, адже використання штучного інтелекту в бібліотеках з метою покращення бібліотечного обслуговування користувачів полегшує роботу фахівців.

Одеська обласна універсальна наукова бібліотека імені М. Грушевського активно використовує чат-боти для консультування користувачів. Завдяки цьому вдалося розширити доступ до послуг бібліотеки для мешканців області, які не можуть відвідувати її фізично. Також цікавим напрямом роботи бібліотеки є проведення низки заходів, присвячених мистецтву, створених штучним інтелектом, обговорення й аналіз їх впливу на суспільство та законодавство. За словами Євгена Джиджори, доктора філологічних наук, доцента ОНУ ім. І.І. Мечникова, автора книг та статей з теорії та історії літератури, «штучний інтелект пробує писати картини, музику, і їх вже майже неможливо відрізнити від творінь справжніх митців! А книги з «доповненою реальністю» б'ють рекорди з продажів – в руках читача вони оживають у прямому сенсі слова!».

Публічні бібліотеки та цифрові хаби

У межах проєкту «Дія. Цифрова освіта» бібліотеки України перетворюються на хаби цифрової освіти, де відвідувачі можуть отримати консультацію щодо цифрових навичок, у тому числі – з використання ШІ. У багатьох громадах, зокрема Кіровоградської, Львівської, Полтавської областей, бібліотекарі проводять практичні заняття з таких тем: «Як ChatGPT допомагає у навчанні», «ШІ-сервіси для вчителів і студентів», «Безпечне використання штучного інтелекту».

Так, наприклад, на базі Центральної бібліотеки Олександрійської міської ЦБС Кіровоградської області регулярно проводяться заняття з таких тем: «Microsoft Copilot та його функції», «Штучний інтелект та Chat GPT. Гайд для початківців», «Як говорити про штучний інтелект, щоб вас почули», «Кого AI – інструмент штучного інтелекту».

Молодіжні та шкільні бібліотеки

Багато молодіжних бібліотек експериментують із використанням ШІ у просвітницьких програмах. Наприклад, Тернопільська обласна бібліотека для молоді проводить IT-табори для підлітків на тему «Штучний інтелект та робота з ним». Важливе завдання такого табору – навчити дітей критично мислити, адже штучний інтелект, попри всі переваги, генерує і безліч не надто достовірного контенту та дозволяє створювати правдоподібні фейки.

У шкільних бібліотеках Дніпропетровщини бібліотекарі за допомогою генеративних інструментів створюють інтерактивні вікторини, тести та квести, що підвищує інтерес учнів до читання й навчання.

Штучний інтелект в роботі бібліотекарів

Сьогодні бібліотекар є не лише посередником між користувачем і інформацією, а й активним учасником процесу створення та обробки знань. ШІ значно розширює його професійні можливості, а саме:

- допомагає спрощувати щоденні завдання – за допомогою ChatGPT, Google Gemini, Microsoft Copilot або Perplexity бібліотекар може швидко скласти бібліографічний список, написати анотацію до книги, підготувати огляд літератури або сценарій заходу. Це дозволяє сконцентруватися на стратегічних і творчих завданнях;

- створювати маркетинговий і комунікаційний контент – інструменти ШІ допомагають створювати тексти для соціальних мереж, генерувати візуальні композиції, розробляти контент-плани. Це робить бібліотеки більш помітними у цифровому просторі;

- аналізувати дані – за допомогою аналітичних систем, що використовують машинне навчання, бібліотекар може відстежувати тенденції читацьких запитів та уподобань, прогнозувати попит на певну інформацію та планувати закупівлю книг відповідно до реальних потреб громади.

Як штучний інтелект допомагає користувачам бібліотек

Сучасні користувачі все частіше звертаються до бібліотек не лише за книжками, а й за знаннями про те, як безпечно та ефективно користуватися новими технологіями. Бібліотеки стають простором, де люди можуть дізнатися, як ШІ допомагає у навчанні, кар'єрному розвитку, творчості чи щоденному житті.

ШІ пропонує освітні можливості – користувачі бібліотек навчаються створювати резюме, переклади, презентації, навчальні матеріали за допомогою генеративних моделей. Наприклад, у багатьох громадах України проводяться тренінги з використання сервісів ШІ для навчання та дозвілля, де відвідувачі практикуються в написанні статей, постів для соціальних мереж, віршів, створенні пісень, зображень, анімацій.

Для людей із порушеннями зору або слуху технології штучного інтелекту відкривають нові можливості доступу до інформації через застосування інклюзивних сервісів. Завдяки інструментам автоматичного озвучення текстів, субтитрування та перекладу жестовою мовою бібліотеки можуть адаптувати свої ресурси до потреб різних категорій користувачів.

Сучасні сервіси на основі ШІ – такі як системи синтезу мовлення, автоматичного розпізнавання звуку чи генерації субтитрів – можуть бути ефективно інтегровані у бібліотечні послуги, забезпечуючи інклюзивність і розширення доступу до знань.

Низка українських бібліотек уже розглядає можливості використання подібних інструментів для створення аудіо- та відеоконтенту, що підвищує комфорт користувачів з особливими потребами. Такі ініціативи можуть стати важливою частиною програм цифрової інклюзії, спрямованих на забезпечення рівного доступу кожного громадянина до інформаційних ресурсів незалежно від фізичних можливостей.

Водночас варто зазначити, що більшість безкоштовних сервісів штучного інтелекту мають низку обмежень, зокрема щодо обсягів контенту, якості озвучення, кількості доступних мов або тривалості роботи. Це ускладнює їхнє широке впровадження у діяльність бібліотек. Тому в перспективі важливо передбачати фінансування для придбання професійних

або розширених версій таких інструментів, аби забезпечити стабільну роботу інклюзивних сервісів і якісний користувацький досвід.

Творчість і самореалізація

Штучний інтелект поступово стає інструментом, що стимулює творчість і самовираження користувачів бібліотек. Сучасні генеративні сервіси дозволяють створювати тексти, ілюстрації, комікси, подкасти або короткі відео, що може бути використано у бібліотечних програмах неформальної освіти, творчих клубах і медіастудіях.

Такі інструменти відкривають для бібліотекарів нові можливості роботи з молоддю: через створення інтерактивних історій, візуальних новел чи навчальних матеріалів у партнерстві з користувачами. Використання ШІ у креативних проєктах допомагає не лише розвивати у відвідувачів навички цифрової грамотності, а й формує розуміння принципів роботи сучасних алгоритмів, відповідального користування ними та етичних аспектів авторства.

Наприклад, пані Наталія, читачка ОУНБ ім. Д.І. Чижевського, під час навчань з використання сервісів штучного інтелекту створила унікальний творчий проєкт – проілюструвала власну авторську казку за допомогою ШІ. Її приклад яскраво демонструє, як інноваційні технології можуть стати натхненням для митців і допомогти реалізувати творчі ідеї у новому форматі. Завдяки такому поєднанню літератури та штучного інтелекту відкриваються нові можливості для самовираження, розвитку креативності й популяризації читання серед сучасних користувачів.

У перспективі бібліотеки можуть організовувати «ШІ-майстерні» або творчі лабораторії, де користувачі вчитимуться поєднувати власні ідеї з можливостями штучного інтелекту для реалізації мистецьких проєктів – від цифрових малюнків до аудіоісторій і коміксів.

Виклики, ризики та етика використання ШІ в бібліотеках

Попри очевидні переваги, використання ШІ у бібліотечній сфері пов'язане з низкою викликів.

Існує технічна нерівність бібліотечних закладів – не всі бібліотеки мають належне технічне забезпечення або доступ до платних сервісів ШІ; недостатня підготовка персоналу – бібліотекарям часто бракує часу або можливостей для навчання новим технологіям. Проте ОУНБ ім. Д.І. Чижевського як методичний центр для бібліотекарів Кіровоградської області активно навчає та надає консультації щодо користування сервісами штучного інтелекту.

Потрібно дотримуватись прозорості та берегти довіру користувачів, які мають чітко розуміти, коли вони взаємодіють із людиною, а коли – із системою штучного інтелекту. Наприклад, якщо бібліотека використовує чат-бот для консультування, він має однозначно повідомляти, що є віртуальним асистентом, а не працівником бібліотеки. Це дозволяє уникнути непорозумінь, формує довіру до послуг та допомагає користувачам правильно оцінювати якість і достовірність отриманої інформації.

Прозорість також передбачає відкриту комунікацію про обмеження ШІ, тобто, необхідно користувачам пояснювати, що генеративні моделі можуть робити помилки, створювати неточні дані або «галюцинації», і що отримані відповіді потребують критичного осмислення. Такий підхід допомагає розвивати інформаційну грамотність та критичне мислення користувачів.

Бібліотекарі Інтернет-центру ОУНБ ім. Д. І. Чижевського проводять активну роботу саме в цьому напрямі – під час навчальних заходів вони розповідають користувачам, як безпечно й свідомо користуватися сервісами штучного інтелекту, пояснюють принципи їхньої роботи, допомагають розпізнавати недостовірну інформацію та формують культуру відповідального використання цифрових технологій.

Щодо дотримання конфіденційності і захисту даних: використання ШІ у бібліотечних сервісах має відбуватися із дотриманням принципів конфіденційності та захисту персональних даних. Не можна передавати до ШІ-систем персональні або чутливі дані користувачів без їхньої свідомої згоди. До таких даних належить, зокрема, контактна інформація, навчальні або медичні відомості, приватні записи користувачів.

Бібліотекарі мають забезпечувати належні умови для обробки даних: використовувати лише безпечні платформи, шифрувати інформацію там, де це можливо, та інформувати користувачів про те, як їхні дані можуть бути використані. Дотримання цих правил не лише відповідає законодавчим вимогам (зокрема, законам про захист персональних даних), а й підвищує рівень довіри до бібліотеки як безпечного і відповідального інформаційного простору.

Стосовно питання достовірності та авторського права потрібно зважувати на те, що генеративні моделі іноді створюють неточну або вигадану інформацію, тому бібліотекар має перевіряти джерела, щоб не розповсюджувати «галюцинації ШІ» в мережі. До того ж використання контенту, створеного штучним інтелектом, не звільняє від дотримання авторського права та прав інтелектуальної власності: бібліотекарі мають враховувати, що згенеровані зображення, тексти або музика можуть базуватися на матеріалах, захищених авторським правом, або містити елементи, створені іншими авторами.

Тому важливо встановлювати чіткі правила використання ШІ-контенту у бібліотечних проєктах: зазначати, що матеріал створений за допомогою штучного інтелекту, перевіряти джерела та уникати плагіату. Такий підхід не лише захищає бібліотеку юридично, а й виховує у користувачів відповідальне ставлення до цифрового контенту та повагу до прав авторів.

Бібліотеки, які проводять тренінги з ШІ, мають формувати у відвідувачів відповідальне ставлення до використання технологій – вчити їх уникати маніпуляцій, не поширювати дезінформації та дотримуватись академічної доброчесності.

Перспективи розвитку

Інтеграція штучного інтелекту в бібліотечні процеси – це не короткочасна тенденція, а стратегічний напрям розвитку бібліотечної галузі.

У найближчі роки необхідно активно працювати на державному рівні над створенням національних рекомендацій з етичного використання ІІІ у бібліотеках; розробкою навчальних програм для підвищення кваліфікації бібліотекарів у сфері ІІІ-грамотності; інтеграцією ІІІ в бібліотечні платформи, каталоги та системи аналітики; розвитком соціального партнерства між бібліотеками, освітніми установами та ІІІ-сектором для створення спільних проєктів.

Підсумовуючи викладене, можна стверджувати, що штучний інтелект уже став невід’ємною складовою сучасної бібліотеки, сприяючи автоматизації процесів, підвищенню якості обслуговування та появі нових інноваційних сервісів. Досвід Кіровоградської обласної універсальної наукової бібліотеки імені Д. І. Чижевського переконливо демонструє, що саме ця книгозбірня є флагманом у впровадженні технологій штучного інтелекту серед бібліотек області. Її діяльність надихає колег із бібліотек громад на сміливі експерименти, навчання та практичне використання ІІІ у щоденній роботі.

Впровадження інновацій не лише підвищує ефективність роботи, а й відкриває перед бібліотекарями нові горизонти творчості, освітньої діяльності та партнерської взаємодії з користувачами. Хоча розвиток ІІІ викликає певні побоювання щодо зміни ролі бібліотекарів чи втрати традиційних функцій, практика Кіровоградщини доводить: штучний інтелект – це не конкурент, а надійний помічник, який звільняє фахівців від рутинних завдань, дозволяючи зосередитися на найважливішому – роботі з людьми, освіті та розвитку громади.

Водночас ключовими залишаються питання етичності, достовірності інформації та збереження людського контролю над процесами, у яких задіяно ІІІ.

Майбутнє бібліотек – у гармонійному поєднанні технологічних можливостей і людських цінностей, де в центрі уваги, як і завжди, залишається головне – ЧИТАЧ.

Цифрова бібліотека Обласної універсальної наукової бібліотеки імені Дмитра Чижевського як важливий інформаційний ресурс для користувачів

Наталя Андрійченко,
завідувачка інформаційно-бібліографічного відділу
ОУНБ ім. Д.І. Чижевського (м. Кропивницький)

Бібліотеки – це місце, де зберігається пам’ять, знання і досвід. Але сьогодні бібліотеки – це не лише «стіни з книжками». Сучасні бібліотеки відкривають двері у світ цифрових технологій. Важливою складовою діджиталізації бібліотечних процесів є створення цифрової копії документів із

фондів бібліотеки. Прикладом цього є Цифрова бібліотека, представлена окремою платформою на сайті ОУНБ імені Дмитра Чижевського.

Що це означає для користувачів?

- По-перше, це **доступність**. Тепер зручно не завжди приходити до бібліотеки фізично, аби доторкнутися до її фондів. Цифрова платформа дозволяє переглядати унікальні видання, газети, журнали та книги онлайн – з дому, офісу чи навіть зі смартфона у дорозі.

Для вільного користування у цифровій бібліотеці представлено понад 1000 об'єктів, серед яких як окремі друковані твори, так і колекції з пріоритетом на краєзнавчий зміст – дослідження краєзнавців, біографічні нариси про видатних особистостей краю (письменників, художників, архітекторів, науковців), які віддзеркалюють славетну історію нашого краю. Цей ресурс відкриває можливості для освітян, студентів, істориків і всіх, хто цікавиться краєзнавством. Адже тут можна знайти видання, яких немає у відкритому доступі в інтернеті.

- По-друге, це **збереження культурної спадщини**. Оцифровані видання, які часто існують лише в одному чи двох примірниках, тепер захищені від зносу і втрати. Вони стають доступними для широкого кола читачів і дослідників.
- По-третє, це **зручність пошуку**. У цифровій бібліотеці легко знайти потрібні публікації за автором, назвою, чи ключовими словами; вони доступні для зручного читання та скачування в декількох форматах. Те, що колись вимагало довгих годин у каталозі, тепер займає кілька хвилин.

Якщо розглядати інструментарій використання цифрової бібліотеки, то можна відзначити низку зручних функцій, що забезпечують комфортну роботу користувачів із документами.

По-перше, передбачено можливість змінювати масштаб перегляду – збільшувати або зменшувати зображення сторінки для оптимального читання. Також документ можна розгорнути на повний екран, що особливо зручно під час роботи з великими за обсягом текстами чи ілюстративним матеріалом.

По-друге, інтерфейс дозволяє перегортати сторінки або окремі ілюстрації, а також працювати з текстом за допомогою додаткових позначок. Зокрема, користувач має змогу робити нотатки на полях, виокремлювати важливі сегменти документа, підкреслювати чи навіть заштриховувати окремі уривки для власної уваги.

По-третє, важливою складовою є функція збереження: документ можна завантажити на пристрій, а також за потреби роздрукувати як повністю, так і вибірково – лише окремі сторінки.

Усі ці можливості створюють для користувачів цифрової бібліотеки зручне й багатофункціональне середовище, яке сприяє більш ефективному опрацюванню інформації.

Варто також зазначити, що документи цифрової бібліотеки представлені не лише у форматі для безпосереднього перегляду, але й у вигляді бібліографічних записів у базі даних «Електронна бібліотека сайту

Кіровоградської ОУНБ». Це надзвичайно зручно, оскільки дає змогу користувачам отримати повний бібліографічний опис документа для правильного оформлення переліку джерел.

Крім того, кожний запис містить активне посилання на відповідний документ у цифровій бібліотеці, що значно спрощує навігацію та пошук необхідних матеріалів. Окремо варто підкреслити наявність додаткової інформації, зокрема предметної рубрики, яка дозволяє зрозуміти тематичну спрямованість видання, а також анотації, що стисло розкриває його зміст.

Таким чином, користувач отримує не лише доступ до повного тексту документа, але й комплексну довідкову інформацію, що сприяє більш ефективній роботі з матеріалами.

Важливою перевагою цифрової бібліотеки є те, що вона акумулює надзвичайно широкий спектр документів, охоплюючи різні хронологічні періоди. Зокрема, у фонді представлені як сучасні матеріали, так і рідкісні видання, датовані XVII–XIX століттями. Таким чином, цифрова бібліотека поєднує різні типи джерел – від історичних видань до сучасних наукових і художніх праць, що значно збагачує її зміст і робить ресурс універсальним.

Процес оцифрування документів на різних етапах мав свої особливості. Спочатку застосовувався метод сканування з подальшим використанням програм розпізнавання тексту. У результаті документ адаптувався до зручного для читання формату, подібного до текстового файлу. Водночас такий спосіб вимагав значних затрат часу та зусиль, оскільки стародавні тексти містили архаїчні символи й літери, які програма не завжди могла коректно розпізнати. Це потребувало додаткової ручної роботи та ретельного редагування.

Паралельно почав застосовуватися й інший підхід – створення графічних копій у форматі PDF. У такому випадку книга зберігається в автентичному вигляді, з усіма характерними елементами – позначками, штампами, екслібрисами, печатками, а також рукописними записами на полях. Це надає цифровій копії унікальної цінності, адже вона передає не лише зміст, але й матеріальну історію документа.

Так, наприклад, книга «Лікарня Святої Анни» була адаптована у текстовий формат для зручного опрацювання, тоді як «Оповідання про славне військо запорозьке низове» збережене в автентичному вигляді – як графічний документ, що відтворює всі особливості оригіналу.

Примітним є той факт, що в цифровій бібліотеці здійснюється оцифрування не лише книг, але й статей із дореволюційних періодичних видань, зокрема тих, що мають виразне краєзнавче спрямування. Якщо є цікаві ілюстрації відомих художників, матеріали, що стосуються нашого краю, навіть згадка у якомусь виданні, такі об'єкти теж оцифровуються. Крім того, бібліотека активно реалізує проекти, в межах яких оцифровуються документи, спільно з архівними, музейними установами, закладами освіти, театральними колективами. Для матеріалів XVIII–XIX століть та початку XX століття не вимагається дотримання авторського права, що значно полегшує процес їх цифрового відтворення.

Водночас для сучасних видань ситуація є іншою: вони можуть бути представлені в цифровій бібліотеці виключно за згоди автора. Для цього укладається відповідний договір, який офіційно регламентує використання матеріалу. Завдяки такій практиці в бібліотеці розміщуються твори як місцевих авторів, що охоче надають свої книги, статті чи інші документи, так і авторів з інших міст, які виявляють зацікавлення у поширенні власних праць через електронний формат.

Варто зауважити, що є різні погляди на доцільність оцифрування архівів радянської преси. Проте важливо підкреслити: у цьому випадку мова йде не стільки про ідеологічне чи політичне наповнення таких видань, скільки про їхню цінність як історичних джерел. Розглядаючи їх передусім у краєзнавчій ретроспективі, ми отримуємо можливість простежити важливі аспекти суспільного, культурного та економічного життя регіону.

На сайті бібліотеки представлений значний масив оцифрованих газетних архівів, що охоплюють період від 1920-х років минулого століття. Усі ці видання зберігаються у фондах відділу книгозберігання та нині доступні користувачам у зручному цифровому форматі.

Окремо варто відзначити наявність у цифровій бібліотеці серійних видань. Це є надзвичайно корисним для науковців та дослідників, адже подібні матеріали широко застосовуються під час проведення наукових розвідок, написання статей і дисертаційних робіт, а також у процесі збирання статистичних даних чи аналізу певних соціальних, культурних і економічних процесів.

Таким чином, цифрова бібліотека постає не лише як зручний інструмент доступу до окремих книг чи документів, але й як повноцінне джерело для системних наукових досліджень.

Як уже зазначалося, на платформі цифрової бібліотеки представлений широкий масив матеріалів: це і праці окремих авторів, і колективні видання, і серійні джерела, що мають унікальну наукову та культурну цінність.

Водночас ресурс вирізняється й особливими колекціями, які виходять за межі традиційних бібліотечних фондів, серед них – різноманітні предмети повсякденного вжитку минулих десятиліть: пляшкові корки, поштові конверти, етикетки, лотерейні білети, листівки, цукеркові обгортки та інші матеріальні свідчення своєї епохи. Вони вже давно вийшли з обігу, а тому становлять цінність як унікальні колекційні об'єкти.

У цифровій бібліотеці вони представлені у візуальному форматі, що дозволяє побачити їхній справжній вигляд і оцінити культурно-історичне значення. Зокрема, варто відзначити колекції відомого нашого земляка, колекціонера Юрія Тютюшкіна, які стали важливим надбанням електронного ресурсу.

Ще одним надзвичайно цінним розділом цифрової бібліотеки є «Електронний музей книги». Оцифрування документів для цього проєкту розпочалося ще у 1998 році за підтримки Фонду Сороса, і його головною метою стало збереження рідкісних та цінних видань шляхом створення своєрідної страхової копії.

Документи цього розділу представлені переважно у вигляді відсканованих графічних файлів, які можна розглядати як музейні експонати. Серед них вирізняються рукописи давньослов'янською мовою, датовані XV століттям. З огляду на значний фізичний знос стародруків, процес їх оцифрування був надзвичайно кропітким і вимагав особливої уваги до деталей.

Важливо підкреслити, що ці матеріали збережені в автентичному вигляді – із усіма позначками, пошкодженнями та маргіналіями, що надає їм ще більшої історико-культурної цінності. Крім того, у цьому розділі представлені об'єкти з колекції Олександра Ільїна, які також посіли гідне місце у віртуальному музейному просторі.

Важливим напрямом діяльності бібліотеки є також створення та презентація власних медіа- й мультимедійних проєктів краєзнавчого спрямування. У розділі «Краєзнавство» зосереджені унікальні ресурси, що мають значну наукову та культурну цінність.

Зокрема, варто виокремити архів ученого-енциклопедиста, філософа, славіста, літературознавця, релігієзнавця й культуролога Дмитра Івановича Чижевського, чие ім'я носить бібліотека. Цей архів становить потужний інформаційний ресурс для дослідників різних галузей гуманітарного знання.

Крім того, у цьому розділі представлені й інші знакові проєкти, серед них такі:

- інформаційний ресурс «Єлисаветградський абрис Якова Пауценка», присвячений видатному архітектору;
- проєкт «Єлисаветградськими шляхами Кобзаря», створений до 200-річного ювілею Тараса Григоровича Шевченка;
- мультимедійний онлайн-проєкт «Єлисаветградський абрис. Персона українського театру», що розповідає про корифеїв українського театру;
- архів родини Флоровських – відомих богословів, філософів, істориків та славістів;
- архів Анатолія Пивовара, знаного дослідника проблем залюднення Півдня України у XVIII столітті.

Усі ці ресурси не лише розкривають багатство культурної та наукової спадщини краю, але й демонструють потенціал цифрової бібліотеки як платформи для збереження та популяризації знань.

Не менш важливим є й розділ «Бібліографія», де зібрано різноманітні бібліографічні покажчики – видання, створені бібліотекою. Вони мають унікальний зміст і становлять значну цінність для дослідників, адже допомагають у підготовці наукових праць, у вивченні життєписів та творчих надбань видатних наших земляків, які залишили помітний слід в історії та культурі краю.

У цьому розділі можна знайти:

- покажчики, присвячені знаним підприємствам міста;

- матеріали про медичні заклади та визначних працівників медичної галузі;
- бібліографічні покажчики про письменників і краєзнавців; театральних діячів;
- покажчики, присвячені об'єктам культурної спадщини краю, індустриального туризму, історії окремих вулиць міста;
- видання, присвячені екологічному, спортивному руху нашого краю та інші.

Особливе місце займає серія «Скарбниця знань» з трьох видань, що розповідають про історію діяльності нашої бібліотеки.

Таким чином, цей розділ відображає багатогранність місцевої історії та культури, а також демонструє системну роботу бібліотеки щодо її вивчення, узагальнення та збереження для наступних поколінь.

Безперечно, процес оцифрування документів передбачає ретельне планування та відбір матеріалів. У більшості випадків складається попередній план, за яким визначається перелік видань для цифрового відтворення. Однак на момент фактичного оцифрування можуть виникати ситуації, коли певні документи вже були оцифровані іншими установами чи окремими проєктами та розміщені у відкритому доступі в мережі «Інтернет».

У такому разі відповідне видання втрачає свою цифрову унікальність і частково – актуальність для нової цифрової колекції. Саме тому доводиться переглядати плани та підбирати інші документи для оцифрування, щоб забезпечити поповнення ресурсу дійсно новими й цінними матеріалами.

Цифрова бібліотека доводить: книга змінює форму, але не втрачає сили.

Цифрова бібліотека – це не лише сучасна послуга, а й місток між минулим і майбутнім, між традиційною книжковою культурою та новими технологіями.

Запрошую кожного відкрити для себе ці можливості. Адже сьогодні бібліотека імені Чижевського – це не лише місце, де читають, а й простір, де знання стають ближчими до кожного.

Бібліотеки Кіровоградщини звітують

Публічні бібліотеки Кіровоградщини у воєнному 2024 році

Любов Циганкова,
головний бібліотекар
науково-методичного відділу
ОУНБ ім. Д.І. Чижевського

2024 рік – третій рік війни – був важким і складним.

Заклади області стали просторами громадянської активності та згуртування людей для подолання загроз, спрямувавши діяльність на забезпечення необхідною інформацією і послугами не тільки місцевого населення, а й переселенців, які потребують значної уваги.

Навіть у складних умовах бібліотеки працюють, надаючи необхідні послуги користувачам.

Мережа бібліотек області

Станом на 01 січня 2025 року бібліотечна мережа області нараховувала 528 установ (разом з обласними бібліотеками) проти 531 установи у 2023 році.

У сільській місцевості порівняно з 2023 роком кількість бібліотек збільшилася на 20 закладів та станом на 01.01.2025 року функціонують 452 бібліотеки. Збільшення кількості бібліотек відбулось відповідно до Закону України від 28.07.23 року № 3285-IX «Про порядок вирішення окремих питань адміністративно-територіального устрою України». Населені пункти змінили статус із селища міського типу на селище у Вільшанській, Голованівській, Добровеличківській, Олександрівській, Петрівській, Кам'янецькій (Новгородківській), Побузькій, Новоархангельській, Заваллівській, Устинівській, Смолінській територіальних громадах.

До бібліотечної мережі входять 162 бібліотеки та 356 відокремлених структурних підрозділів; функціонують також 10 структурних підрозділів інших закладів (Приютівська ТГ).

За призначенням в області функціонують 24 бібліотеки для дітей та 2 бібліотеки для юнацтва; за значенням – 3 обласні, 73 міських та 452 селищних, сільських бібліотек.

За часом роботи бібліотек на тиждень маємо такий розподіл: менше 16 годин працюють 62 бібліотеки (+6); від 16 до 20 годин – 197 бібліотек (-8); від 20 до 40 год. – 76 бібліотек (+2); 40 год. – 163 бібліотеки (-6); більше 40 годин – 30 бібліотек (+10). Те, що кількість бібліотек, які працюють більше 40 год. на тиждень, збільшилась порівняно з минулим роком до 30 установ, є позитивним зрушенням. На 14 закладів збільшилась кількість бібліотек, доступних в один із вихідних днів – суботу та/або неділю – та становить 232 установи. У 2024 році з бібліотечної мережі виведені 3 бібліотеки.

У Новоукраїнській територіальній громаді (ТГ) закрита Кам'яномостівська сільська бібліотека-філія. Міністерство культури та стратегічних комунікацій (МКСК, раніше МКІП – Міністерство культури та інформаційної політики, яке 6 вересня 2024 року згідно з Постановою Кабінету Міністрів України № 1028 було перейменоване на Міністерство культури та стратегічних комунікацій України) відповідним листом погодило виключення даної бібліотеки з базової мережі (лист МКІП від 04.03.2024 року № 06/12/2090-24 про виключення з базової мережі закладів культури Кам'яномостівської філії Новоукраїнської центральної бібліотеки). Юридична особа Новоукраїнська центральна бібліотека має 8 бібліотек-філій, але в мережі бібліотек області рахується як один заклад.

У міській ЦБС міста Кропивницького ліквідовано бібліотеку-філію № 4 (Рішення сесії Кропивницької міської ради від 24.10.2024р № 2256, погоджено Міністерством культури та стратегічних комунікацій України; лист від 26.12.2024р №06-118-11534-24).

Зміни мережі бібліотек відбулись і в Рівнянській сільській ТГ: створено Рівнянську публічну сільську бібліотеку Рівнянської сільської ради та сільські філії; Іванцівську сільську бібліотеку-філію на базі Рівнянської сільської бібліотеки № 2, ліквідовано Рівнянську сільську бібліотеку для дітей. МКІП погодило реорганізацію мережі бібліотек (лист від 30.04.24 № 06/12/3902-24).

У Суботцівській сільській територіальній громаді відбулась реорганізація Суботцівської ЦБС. МКІП погодив реорганізацію Суботцівської ЦБС шляхом створення публічної бібліотеки Суботцівської сільської ради (на базі Суботцівської бібліотеки-філії) з 6 відокремленими структурними підрозділами (філіями) як таких, що відповідають нормам Державних соціальних нормативів, та ліквідацію Суботцівської центральної бібліотеки (Лист МКІП від 27.10.23 № 06 /12/ 9247-23). Рішенням Суботцівської сільської ради затверджено Положення про Публічну бібліотеку, структуру та штатну чисельність.

У Ганнівській сільській територіальній громаді створено комунальний заклад «Ганнівська центральна публічна бібліотека».

Маловисківський міський бібліотечно-ресурсний центр змінено на КЗ «Центральна публічна бібліотека» Маловисківської міської ради (рішення Маловисківської міської ради п'ятдесят сьомої сесії восьмого скликання від 10 жовтня 2024року № 028).

У 2024 році у територіальних громадах області діяли наступні моделі бібліотечного обслуговування:

- публічні бібліотеки з філіями;
- мережа із визначеними головними бібліотеками, які знаходяться не на центральних садибах: Гурівська ТГ (Братолюбівська); Мар'янівська (Великовисківська), Попельнастівська (Добронадіївська); Великоандрусівська (Григорівська);
- мережа з невизначеними центральними бібліотеками (наприклад, Глодоська, Катеринівська ТГ та інші). В області нараховується

12 територіальних громад, де не визначені головні бібліотеки, а бібліотечною мережею опікується відділ культури;

- 10 бібліотек у складі комунальної установи «Центр культури і дозвілля» Приютівської селищної ради», які діють як структурні підрозділи. Виділено структурний підрозділ «Центральна бібліотека», у складі якої є методист;

- центральні бібліотечні системи (ЦБС) у Кропивницькій, Олександрійській, Світловодській міських територіальних громадах.

Організація бібліотечного обслуговування. Виконання основних показників

У 2024 році бібліотеки спрямували діяльність на надання бібліотечних послуг населенню місцевих громад, внутрішньо переміщеним особам традиційним шляхом та через запровадження у бібліотечну практику інформаційних технологій.

Порівняно з 2023 роком показники кількості обслугованих користувачів збільшилися, кількість документовидачі та відвідувань бібліотек зменшилася.

По бібліотеках сфери управління Міністерства культури та стратегічних комунікацій України бібліотечні послуги у 2024 році отримали 346,48 тис. користувачів, що порівняно з 2023 роком на 0,18 тис. більше. Обласні бібліотеки обслуговували 65,25 тис. користувачів, що порівняно з 2023 роком на 0,64 тис. осіб більше.

Документовидача проти минулого року зменшилась на 26,03 тис. прим. документів і становить 6257,33 тис. прим. документів.

З них обласні бібліотеки видали 1235,82 тис. прим. документів, порівняно з 2023 роком на 2,08 тис. прим. менше. У публічних бібліотеках області (без обласних) на 23,98 тис. прим зменшився показник видачі документів: на початок 2025 року він становить 5021,51 тис. прим. У сільських, селищних бібліотеках області книговидача документів складає 2639,24 тис. прим., що у порівнянні з попереднім роком більше на 342, 76 тис. примірників.

Як позитивне необхідно відмітити зростання видачі документів українською мовою порівняно з минулим роком на 3%, що складає 83% від загальної книговидачі.

Бібліотеки області відвідали 2518,13 тис. разів, що на 7,87 тис. менше, ніж у 2023 році. Обласні бібліотеки відвідали 343,83 тис. разів, що на 18,27 тис. відвідувань більше порівняно з 2023 роком. У публічних бібліотеках області кількість відвідувань зменшилась на 26,3 тис. та становить 2174,3 тис.

Основні показники з надання бібліотечних послуг порівняно з 2023 роком виконали бібліотеки Аджамської, Бобринецької, Долинської, Злинської, Катеринівської, Кропивницької, Надлацької, Новомиргородської, Новопраської, Новоукраїнської, Онуфріївської, Пантаївської, Петрівської, Піщанобрудської, Попельнастівської, Смолінської, Соколівської територіальних громад. Низка бібліотек територіальних громад недовиконали по одному показнику.

Знизили показники (кількості користувачів, книговидачі, відвідування) з надання бібліотечних послуг користувачам порівняно з минулим роком бібліотеки Великоандрусівської, Великосеверинівської, Глодоської, Заваллівської, Знам'янської, Кетрисанівської, Компаніївської, Новоархангельської, Побузької, Устинівської територіальних громад.

Працівниками бібліотек області з метою залучення користувачів до бібліотеки, популяризації книги й читання проведено майже 33 тисячі соціокультурних заходів, які відвідали понад 443 тис. користувачів. Популярними серед користувачів були також заходи з особистісного розвитку, як от майстер-класи, тематичні навчальні курси, різноманітні тренінги, семінари, лекції, воркшопи. За 2024 рік бібліотеки провели майже 15 тис. заходів з особистісного розвитку, які відвідали більше 174 тисяч користувачів.

Таким чином, з огляду на продовження воєнного стану, заборону приймати відвідувачів та проводити масові заходи під час повітряних тривог, статистичні показники діяльності бібліотек територіальних громад за 2024 рік зменшені. Недовиконання основних показників відбулось через роботу бібліотекарів у режимі неповної зайнятості, простої, відпустки за свій рахунок.

Негативно впливає на виконання основних показників скорочений графік роботи бібліотек, тому що переважна більшість – 197 закладів (37%) працюють від 16 до 20 годин; тільки 163 бібліотеки (31%) працюють 40 год. на тиждень, більше 40 год. на тиждень працюють лише 30 бібліотек (5%). У вихідні дні доступними для користувачів є 232 бібліотеки (44%).

З огляду на вищевикладене, бібліотечним працівникам необхідно постійно контролювати виконання основних показників з надання бібліотечних послуг населенню, враховуючи Указ Президента України від 21 квітня 2022 року № 266/2022 «Питання Національної ради з відновлення України від наслідків війни», в якому зазначено, що «діючі бібліотеки на всій території України, де не ведуться бойові дії, та які не знаходяться під окупацією, надають усі основні бібліотечні послуги, у іншому випадку забезпечується мобільне бібліотечне обслуговування».

Матеріально-технічна база бібліотек області

Характеристика приміщень бібліотек територіальних громад за майновим чинником свідчить, що переважна більшість бібліотек знаходяться у приміщеннях, які перебувають в оперативному управлінні – 362 (69%), в т.ч. 332 бібліотеки (73%) у сільській місцевості, що на 11 закладів більше, ніж у минулому році. 172 бібліотеки області (33%) знаходяться в орендованих приміщеннях, із них 123 (23%) – у сільській місцевості.

Аналіз стану приміщень бібліотек області свідчить, що капітального ремонту потребують 48 бібліотек (9%), із них 44 (9,7%) – сільських, селищних бібліотек. Криничуватська сільська бібліотека-філія Устинівської публічної бібліотеки перебуває в аварійному стані.

Незадовільним є стан матеріально-технічної бази бібліотек області. Без опалення залишається 109 бібліотек (21%), 2 бібліотеки не освітлюються. Безперешкодний доступ користувачам забезпечено лише у 311 бібліотеках

(59%); всередині безперешкодний доступ забезпечено лише у 297 бібліотеках (55%), пандусом обладнані 180 бібліотек (30%), які можуть бути доступними для людей з обмеженими можливостями. Встановлення засобів безперешкодного доступу до бібліотек потребують 226 закладів (42%), безперешкодного доступу всередині потребують 240 бібліотек (46%).

У 2024 році матеріально-технічна база бібліотек області дещо покращилась. Були проведені поточні ремонти приміщень бібліотек у Бобринецькій, Вільшанській, Долинській (6 сільських бібліотек-філій), Кетрисанівській (20), Новоархангельській (2), Новомиргородській (ЦБ), Олександрівській (3), Олександрійській (ЦДБ, ф. № 7, 8), Попельнастівській (2), Приютівській територіальних громадах.

У Гайворонській, Кетрисанівській, Устинівській територіальних громадах на осінньо-зимовий період працівників бібліотек з неопалювальних приміщень переводять у адміністративні приміщення старостинських округів.

Застаріла матеріально-технічна база бібліотечних закладів є наслідком недостатнього фінансування сфери культури.

Бібліотечний фонд територіальних громад області

Станом на 01.01.2025 року загальний обсяг бібліотечного фонду в області нараховує 5298,63 тис. прим. (разом з обласними бібліотеками), у публічних бібліотеках області – 4311,20 тис. документів. Бібліотечний фонд сільських, селищних бібліотек складає 2991,34 тис. документів. Порівняно з 2023 роком загальний обсяг бібліотечного фонду зменшився на 248,23 тис. прим., в т.ч. у публічних бібліотеках – на 235,36 тис. прим. документів.

Проте бібліотечний фонд публічних бібліотек територіальних громад області залишається неактуальним через несистематичну роботу з очищення фондів від застарілої та зношеної літератури, про що свідчать середні показники по області за 2024 рік: книгозабезпеченість – 15; обертаність бібліотечного фонду – 1,2; читаність – 18. Бібліотекам територіальних громад області необхідно систематично вилучати застарілу за змістом та зношену літературу, орієнтуючись на вищезазначені показники.

Щорічно збільшується вагома частина бібліотечного фонду українською мовою, яка нараховує 2778,84 тис. документів (52%) від загального обсягу бібліотечного фонду.

У 2024 році до обмінно-резервного фонду ОУНБ ім. Д.І. Чижевського надійшло 11608 прим. нових книг на 1006302,27 грн. До бібліотек області розподілено 4896 прим. на 974782,75 грн. Бібліотеки отримали від Українського інституту книги (УІК) 3077 прим. на 813328,29 грн., по обласній програмі – 616 прим. на суму 107001,35 грн.

Протягом 2024 року до бібліотек області надійшло 47,9 тис. прим. документів (+13,54 тис. порівняно з 2023 роком), в т.ч. до публічних бібліотек області – 39,07 тис. прим. Порівняно з минулим роком загальна кількість нових надходжень збільшилась на 13,54 тис. документів, в т.ч. у публічних бібліотеках області – на 10,87 тис. документів, (2023 р. – 28,2 тис. прим.). З бібліотечних фондів у 2024 році вибуло 295,13 тис. прим. документів. Станом

на 1.01.2025 року загальний обсяг бібліотечного фонду складає 5298,63 тис. прим. документів. В середньому 1 бібліотека області отримала 90 прим. документів проти 65 прим. у 2023 році.

Оновлення бібліотечного фонду становить 0,9%, що на 0,3% більше, ніж у минулому році. До сільських, селищних бібліотек територіальних громад області за відповідний період надійшло 20,86 тис. прим. документів, вибуло – 178,20 тис. прим. На 1.01.2025 року загальний обсяг бібліотечного фонду становить 2991,34 тис. прим. В середньому 1 сільська, селищна бібліотека отримала 46 прим. документів (рекомендований норматив – 250 прим. щорічно має отримувати 1 сільська бібліотека відповідно до Постанови Кабміну України від 6 лютого 2019 року № 73 «Про затвердження державних соціальних нормативів забезпечення населення публічними бібліотеками в Україні»). До обласних бібліотек у минулому році надійшло 8,83 тис. прим. нових документів (+2,67 тис.), в т.ч. до ОУНБ ім. Д.І. Чижевського – 6,84 тис. документів. Серед нових надходжень переважають книги – 78%, з них українською мовою – 84%.

Зовсім не отримали нових книг та періодичних видань бібліотеки Мар'янівської, Перегонівської, Підвисоцької сільських ТГ. Найменше отримали видань за минулий рік бібліотеки Надлацької (23 прим.), Пантаївської (30 прим.), Тишківської (58 прим.), Заваллівської та Піщанобрідської (59 прим.) ТГ.

Значні надходження у минулому році були до бібліотек Кропивницької (9092 прим.), Олександрійської (4450 прим.), Олександрівської (4224 прим.), Гайворонської (2210 прим.), Приютівської (2007 прим.), Петрівської (1410 прим.), Устинівської (1183 прим.) ТГ.

Від Благодійного фонду «Безпечне майбутнє» за проектом «Комплексна підтримка місцевих та регіональних органів влади у наданні інтегрованого пакету соціальних послуг та пільг у Кіровоградській, Полтавській областях та м. Кривий Ріг» Дитячого Фонду ООН ЮНІСЕФ бібліотеки 16 територіальних громад, а саме: Благовіщенської, Гайворонської, Голованівської, Долинської, Дмитрівської, Новоархангельської, Новоукраїнської, Новопраської, Кам'янецької, Кетрисанівської, Олександрівської, Олександрійської, Онуфріївської, Приютівської, Світловодської, Соколовської отримали комплекти книг.

Бібліотеки використали альтернативні джерела, щоб поповнити свої бібліотечні фонди. Так, наприклад, бібліотеки Приютівської селищної ТГ отримали з обмінного фонду Національної бібліотеки України ім. Я. Мудрого 1454 прим. та 95 прим. від БФ «Безпечне майбутнє». У рамках «Комплексної програми розвитку культури, туризму та охорони культурної спадщини на території Бобринецької міської територіальної громади на 2021-2025 роки» для КЗ «Міська публічна бібліотека» придбано 37 примірників літератури на суму 10000 грн.

Бібліотеки області взяли участь у проекті «Німецька книжкова полиця», який реалізує Гете-Інститут, Німецька асоціація видавців та книгорозповсюджувачів та Український інститут книги. Заклади були обрані

серед 1000 публічних бібліотек в межах проєкту «Обмін між німецькою та українською книжковою та літературною індустрією» та отримали по 14 книг. Учасниками проєкту стали бібліотеки Голованівської, Гайворонської, Долинської, Новоархангельської, Новоукраїнської, Олександрівської, Олександрійської, Онуфріївської, Кам'янецької, Кропивницької (ф. 6, 12), Побузької, Устинівської (Новоігорівська б-ка) ТГ, які отримали по 14 книг на суму 3,2 тис. грн. За рахунок участі у проєкті «Англійська поличка» у рамках програми «Український ПЕН» поповнили фонди бібліотеки Олександрійської та Кропивницької міських ЦБС, Соколовської сільської територіальних громад.

Бібліотеки для дітей Гайворонської, Знам'янської, Кропивницької ТГ були учасниками проєкту «Валізка з книжками», який організовано культурним інститутом Німеччини Goethe-Institut у співпраці з Німецькою бібліотечною асоціацією (dbv) та Українським інститутом книги. Цей проєкт засновано з метою допомогти дітям, які під час війни продовжують жити в Україні, яким довелося залишити рідну домівку у пошуках безпеки, які попри виклики війни і звуки повітряної тривоги потребують дозвілля, що допоможе їм пережити цей складний період. Бібліотеки отримали по 22 дитячі книжки українських та зарубіжних авторів.

КЗ «Центральна публічна бібліотека» Новоархангельської селищної ради від ВГО «Українська бібліотечна асоціація» за результатами конкурсу заявок для бібліотек «Працюємо на перемогу» отримала 18 примірників книг на суму 4991 грн. Новоукраїнська центральна бібліотека від БФ Ігоря Мурдія отримала 10 книг на суму 2,8 тис. грн.

Аналіз нових надходжень до бібліотек області свідчить про те, що основним джерелом нової літератури є книги, які бібліотеки отримують з обмінно-резервних фондів обласних бібліотек.

У бібліотеках області продовжувалась робота з актуалізації бібліотечних фондів відповідно до Рекомендацій, розроблених Міністерством культури та інформаційної політики України.

Станом на 1.01.2025 року з бібліотечних фондів області вилучено 219,13 тис. прим., з них 187,25 тис. прим. російською мовою (85%). Загальний обсяг бібліотечного фонду російською мовою зменшився порівняно з 2023 роком на 182,73 тис. і нараховує 2454,29 тис. прим. (46%).

У сільських, селищних бібліотеках вилучено 178,2 тис. прим., в т.ч. 104,6 тис. прим. російською мовою (59%). Загальний обсяг бібліотечного фонду російською мовою у сільських, селищних бібліотеках складає 1314,56 тис. прим. (44%). Але не всі бібліотеки відповідально поставились до роботи з актуалізації бібліотечних фондів. У бібліотеках Аджамської, Дмитрівської, Заваллівської, Злинської, Катеринівської, Мар'янівської, Новопраської, Пантаївської, Перегонівської, Піщанобрідської територіальних громад не було вилучення літератури, в т.ч. російською мовою.

Бібліотекам області необхідно спланувати та систематично здійснювати очищення бібліотечних фондів від застарілої та зношеної літератури.

Передплата періодичних видань

Із передплатою періодичних видань на 2025 рік ситуація складна у зв'язку з відсутністю бюджетних коштів через широкомасштабну війну у країні. Проте, незважаючи на скрутний стан з бюджетними коштами, у громадах області зробили невелику передплату для бібліотек.

У 2025 році періодичні видання будуть отримувати бібліотеки 13 територіальних громад. Передплата періодичних видань зроблена на різні терміни: один квартал (Олександрійська МЦБС), І півріччя (Кам'янецька територіальна громада). Річну передплату для всіх бібліотек зроблено в Аджамській, Гайворонській, Глодоській, Долинській, Кетрисанівській, Новоукраїнській, Олександрівській, Онуфріївській, Петрівській, Устинівській ТГ.

Середня кількість періодичних видань на одну бібліотеку коливається від 1 до 8 назв, а саме: 1 назва – Кетрисанівська, Кам'янецька, Устинівська бібліотеки; 2-3 назви – Долинська, Онуфріївська; 5-6 назв – Гайворонська, Олександрівська; 7-8 назв – Глодоська, Новоукраїнська, Петрівська.

Бібліотеки 35 територіальних громад (332 бібліотеки – 67%) залишились без передплати, переважна більшість – сільські бібліотеки та сільські бібліотеки-філії. Серед них такі території, бібліотеки яких не отримують періодичні видання більше 3 років: Заваллівська, Злинська, Мар'янівська, Маловисківська, Новомиргородська, Пантаївська, Перегонівська, Підвисоцька, Піщанобридська, Соколівська, Суботцівська.

Інформатизація бібліотек області

Станом на 01.01.2025 року комп'ютерну техніку (958 комп'ютерів) мають 279 бібліотек області (53%) (+15 порівняно з минулим роком), в т.ч. 206 сільських, селищних бібліотек (46%), в яких нараховується 348 комп'ютерів.

Доступ до мережі «Інтернет» мають 239 бібліотек – 45% (+17 порівняно з минулим роком). У сільській місцевості функціонують 169 бібліотек (34%) з доступом до інтернету (порівняно з 2023 роком на 26 бібліотек більше).

У 2024 році бібліотеки області отримували комп'ютерну техніку. У поточному році комп'ютерну техніку отримали бібліотеки Ганнівської (1 бібліотека), Гурівської (3), Надлацької (2), Катеринівської (2), Кетрисанівської (1), Пантаївської (1), Бобринецької (1) територіальних громад.

Бібліотеки Бобринецької міської ТГ отримали 6 ноутбуків, 4 планшети, 1 БФП та 1 проектор у рамках проекту «Психологічний простір# ДіяТИ» за підтримки громадської організації «Десяте квітня» у партнерстві з міжнародною гуманітарною організацією Oxfam GB та Бобринецькою міською радою. У рамках «Комплексної програми розвитку культури, туризму та охорони культурної спадщини на території Бобринецької міської територіальної громади на 2021-2025 роки» для КЗ «Міська публічна бібліотека» придбано два ноутбуки на суму 28 тис. грн. Працівники КЗ «Центральна публічна бібліотека» Новоархангельської селищної ради в

рамках конкурсу заявок «Працюємо на перемогу!» (ВГО «Українська бібліотечна асоціація») отримали комп'ютер.

Новоукраїнська центральна бібліотека як учасниця проєкту «Здобуття цифрових навичок у бібліотеках – Хабах цифрової освіти», який реалізовувала Всеукраїнська бібліотечна асоціація, отримала планшет Lenovo Tab M11 на суму 8,7 тис. грн.

В Олександрійській МЦБС для ЦБ придбано системний блок за кошти міського бюджету. Для «Простору дружнього до дитини» в бібліотеці-філії №5 отримали ноутбук в рамках програми Дитячого фонду ООН UNICEF «Комплексна підтримка місцевих та регіональних органів влади у наданні інтегрованого пакету соціальних послуг та пільг у Кіровоградській та Полтавській областях та м. Кривий Ріг».

У поточному році до мережі «Інтернет» приєднали Захарівську бібліотеку-філію Новоукраїнської центральної публічної бібліотеки, Богданівську бібліотеку-філію Публічної бібліотеки Суботцівської сільської ради, Пантаївську селищну бібліотеку відповідної громади.

У 2024 році вебсайти бібліотек відвідали 45,5 тис. віддалених користувачів, що на 12,94 тис. більше порівняно з 2023 роком. Кількість звернень на вебсайти бібліотек області становить 706,22 тис., що на 224,52 тис. звернень більше, ніж у 2023 році.

В Обласній універсальній науковій бібліотеці ім. Д.І. Чижевського нараховується 42,91 тис. віртуальних користувачів, що на 10,35 тис. більше, ніж у 2023 році. До вебсайту, блогів бібліотеки у 2024 році було 149,39 тис. звернень, що на 93,03 тис. звернень більше, ніж у минулому році. Обласна бібліотека для юнацтва ім. Маланюка, Обласна бібліотека для дітей ім. Т. Шевченка віртуальних користувачів не мають. Відповідно до сайту, блогів ОЮБ ім. Маланюка було 71,53 тис. звернень, ОДБ ім. Т. Шевченка – 20,05 тис.

Бібліотечні заклади області проводили активну роботу з організації дозвілля населення з використанням новітніх технологій для забезпечення якості та доступності публічних послуг, серед яких проведення культурно-мистецьких та інформаційно-просвітницьких заходів онлайн.

У 2024 році бібліотеки територіальних громад провели 1145 віртуальних заходів, розмістили у соцмережах понад 30 тис. повідомлень; на сайтах місцевої влади – 1250 повідомлень, на сайтах бібліотек – 2200 повідомлень.

Стан інформатизації бібліотек у Заваллівській, Злинській, Новомиргородській, Перегонівській, Підвисоцькій, Піщанобридській, Тишківській територіальних громадах незадовільний – у закладах лише по одній бібліотеці, що мають комп'ютери. У низці територіальних громад, а саме: Заваллівській, Новомиргородській, Новопразькій, Онуфріївській, Побузькій, Світловодській немає ні одної сільської бібліотеки, які б мали обладнання та доступ до інтернету.

Відсутність комп'ютерної техніки та доступу до мережі «Інтернет» негативно позначається на якості та оперативності задоволення інформаційних потреб жителів місцевих громад.

Проектна діяльність

У 2024 році бібліотеки здійснювали проектну діяльність, яка сприяла покращенню матеріально-технічної бази та розвитку соціального партнерства.

Бібліотеки Олександрійської міської ЦБС реалізували наступні проекти: «Дві події з програмування в рамках Європейського Тижня кодування Meet and code 2024» за фінансування Amazon, «Бібліопростір «Граї. Читай. Відпочивай» у партнерстві з ГО «Десяте квітня» за підтримки UNHCR Ukraine – Агентства ООН у справах біженців в Україні; створення арт-об'єкту в Олександрії – муралу «Художня магія» – це спільний проект міської ЦБС у партнерстві з Міжнародною організацією Artolution, Агентством ООН у справах біженців та ГО «Десяте квітня»; «ЕОР.Kids.Ukraine» за фінансової підтримки Rise Alliance for Children й ГО «Соціальне здоров'я» у партнерстві з ГО «Обласний жіночий інформаційний центр» та ГО «Соціальне здоров'я» за проектом «Діти України і війна. Кропивницький».

У публічних бібліотеках області діють дитячі точки «Спільно» та 25 Батьківських клубів, створених за реалізації проектів ОУНБ ім. Д.І. Чижевського за підтримки Благодійного фонду «Безпечне майбутнє» у масштабній Програмі Дитячого фонду ООН UNICEF «Швидке реагування для підтримки дітей та їхніх сімей, у тому числі внутрішньо переміщених осіб, постраждалих від війни в Україні». Грантодавці надали навчальні матеріали для проведення тренінгів з батьками, дитячі ігри та канцтовари для майстер-класів та пізнавально-ігрових заходів для дітей.

КЗ «Міська публічна бібліотека» Бобринецької міської ради за підтримки ГО «Десяте квітня» у партнерстві з Міжнародною гуманітарною організацією Oxfam GB та Бобринецькою міською радою реалізувала ініціативу «Психологічний простір# ДіяТИ» – відкрили у бібліотеці психологічний простір #ДіяТИ.

Бібліотеки КЗ «Центральна публічна бібліотека» Компаніївської селищної ради взяли участь у 21-му Мандрівному Міжнародному фестивалі документального кіно про права людини «DOCUDAYS UA у Кіровоградській області».

Методичне забезпечення діяльності бібліотек

Головні бібліотеки територіальних громад як методичні центри та фахівці відділів культури, на яких покладені функції керівництва бібліотеками, забезпечували безперервну освіту працівників бібліотек. За 2024 рік для працівників бібліотек було проведено більше 40 семінарів та інших заходів з підвищення їх фахового рівня за актуальною тематикою.

Не зважаючи на складний час, бібліотеки здійснювали виїзди з метою надання методичної та практичної допомоги. За рік було здійснено 150 виїздів, з них 15 – з метою комплексного вивчення діяльності бібліотек.

Діяльність бібліотек висвітлювалась у засобах масової інформації: на радіо прозвучало 20 повідомлень, до місцевих газет подано 230 статей, для телебачення підготовлено 95 сюжетів.

У 2024 році бібліотеки територіальних громад провели 1145 віртуальних заходів, розмістили понад 30 тис. повідомлень у соцмережах, на сайтах місцевої влади – 1250 повідомлень, на сайтах бібліотек – 2200 повідомлень.

Кадрове забезпечення бібліотек області

Облікова кількість штатних працівників бібліотек станом на 01.01.2025 року складає 1030 осіб, в т.ч. у сільських, селищних бібліотеках – 471 особу. У бібліотеках працюють 954 жінки (93%), порівняно з 2023 роком їх загальна кількість зменшилась на 12 осіб (966 жінок), з них у сільських, селищних бібліотеках – 451 особа. Бібліотечні послуги населенню територіальних громад у 2024 році надавали 857 бібліотечних працівників, що на 7 осіб менше порівняно з 2023 роком (2023 рік – 864 особи).

За рівнем вищої освіти переважають працівники початкового першого рівня зі спеціальною освітою.

Спеціальну освіту у бібліотеках області мають 495 працівників (58%), що порівняно з минулим роком на 5 осіб більше. У сільських, селищних бібліотеках – 230 осіб (52%). Загальний відсоток фахівців порівняно з минулим роком збільшився на 1%.

За стажем роботи переважають фахівці, які працюють у бібліотеках понад 20 років – 439 осіб (51%), порівняно з 2023 роком їх кількість збільшилась на 4 особи. У сільських, селищних бібліотеках – 182 працівника зі стажем роботи понад 20 років (41%). Стаж роботи 10-20 років мають 165 фахівців (19%), що менше проти минулого року на 13 осіб. У сільських, селищних бібліотеках такий стаж мають 93 працівника (21%). Стаж роботи 3-10 років мають 134 працівника (16%), порівняно з минулим роком кількість фахівців зменшилась на 2 особи. У сільських, селищних бібліотеках з таким стажем працюють 92 особи (21%). Зі стажем роботи до 3-х років – 119 осіб (14%), проти минулого року загальна кількість таких працівників збільшилась на 4 особи. У сільських, селищних бібліотеках зі стажем до 3-х років – 77 бібліотекарів (17%).

За віком у бібліотеках переважають працівники 45-60 років – 427 осіб (50%), що на 22 особи менше проти минулого року. У сільських, селищних бібліотеках за такою віковою категорією працюють 247 осіб (56%). На 18 осіб збільшилась кількість працівників віком понад 60 років – 197 працівників (23%). У сільських, селищних бібліотеках – 91 працівник (21%). У бібліотеках 148 працівників від 35 до 45 років, що на 5 осіб більше порівняно з 2023 роком (17%). У сільських, селищних бібліотеках – 63 особи (14%). На жаль, у бібліотеках області дуже мало бібліотечних працівників віком до 35 років, всього 85 осіб (10%), що на 8 осіб менше, ніж у 2023 році. У сільських, селищних бібліотеках – 43 особи (10%).

В режимі повної зайнятості працюють 563 фахівці (66%), що на 4 особи менше проти 2023 року. У сільських, селищних бібліотеках – 165 працівників (7%). Неповний робочий день працюють 294 бібліотекаря (34%), що на 4 особи менше, ніж у минулому році. У сільських, селищних бібліотеках – 279 осіб (63%).

Протягом року фаховий рівень підвищили 275 працівників (32%), що на 43 особи більше, ніж у 2023 році. У сільських, селищних бібліотеках – 80 осіб (18%). Покращив цифрові навички 201 працівник, що на 32 особи більше, ніж у 2023 році. У сільських, селищних бібліотеках – 55 осіб (12%). Працівники бібліотек області підвищили цифрові навички завдяки участі у тренінгах, які проводила Обласна універсальна наукова бібліотека ім. Д.І. Чижевського за проектом Української бібліотечної асоціації «Здобуття цифрових навичок у бібліотеках – Хабах цифрової освіти».

У зв'язку з воєнними діями в Україні НБУ ім. Ярослава Мудрого проводила опитування «Публічні бібліотеки в умовах російської агресії». Під час опитування вивчався стан публічних бібліотек: втрати фондів, матеріально-технічної бази, стан кадрів, а також фактори, що впливають на відновлення зруйнованих бібліотек.

У бібліотеках 25 територіальних громад є 59 вакансій. Найбільше вакансій – у Новомиргородській міській ТГ – 6.

Бібліотекарі підвищували фаховий рівень шляхом навчання на дистанційних курсах, участі в онлайн-заняттях: на платформах «Дія», «ВУМ», «Прометеус», вебінарах, організованих обласними бібліотеками.

Сьогодні перед бібліотеками стоїть багато завдань, серед них нагальне – зберегти мережу публічних бібліотек області, особливо у сільській місцевості. З'явилася так звана прихована оптимізація, коли бібліотека є, а фінансування на її утримання немає. Ще одна форма оптимізації, яку також почали активно застосовувати представники влади різних рівнів – це об'єднання бібліотек. Попри широку розгалуженість мережі бібліотек, розподіл закладів у громадах не відповідає рівню населеності. Значною проблемою є відсутність укриттів у бібліотеках, що впливає на можливість користуватись бібліотечними послугами. Проблемою бібліотек є застаріла матеріально-технічна база, яка майже не оновлюється, а саме: не проводяться ремонти приміщень, опалювальних систем, не оновлюються меблі, що є наслідком недостатнього фінансування.

На сьогодні процеси інформатизації бібліотек відбуваються дуже повільно, що негативно впливає на забезпечення потреб членів громади.

Бібліотечний фонд зазнав суттєвого скорочення через списання зношеної літератури (понад 295 тис. прим.), вилучення російської пропагандистської літератури (понад 187 тис. прим.). Із місцевих бюджетів виділялись незначні асигнування на поповнення бібліотечних фондів, передплату періодичних видань. Нові надходження до бібліотек були, здебільшого, за рахунок надходжень від Українського інституту книги, фінансування яких припинилося із початком повномасштабного вторгнення російської федерації.

Щорічно зменшується кількість персоналу, який надає бібліотечні послуги; спостерігається збільшення кількості працівників старшого віку та тих, хто працює у режимі неповного робочого дня; відтік кваліфікованих спеціалістів через зниження рівня заробітної плати, численні вакансії; падіння

іміджу бібліотек та професії; залежність бібліотек від груп з оплати праці та застарілість критеріїв визначення якості роботи закладів.

Однією з актуальних проблем є безбар'єрність бібліотек, доступ до них людей з інвалідністю, обладнання пандусами та кнопками виклику закладів, які знаходяться на другому поверху будівлі.

Фінансування діяльності бібліотек вкрай обмежене та не забезпечує основні процеси функціонування закладів: поповнення бібліотечних фондів, передплату періодичних видань, інформатизацію, проведення соціокультурних заходів для незахищених верств населення та дітей, ремонтів приміщень.

Бібліотекарі приймають виклики, породжені війною, та шукають рішення наявних проблем та загроз.

Пріоритетні напрямки діяльності та завдання публічних бібліотек області:

- взаємодія з місцевою владою, розширення співпраці з громадськими організаціями, подальший розвиток соціального партнерства;
- забезпечення діяльності оптимальної мережі публічних бібліотек у місцевих громадах, яка б задовольняла потреби місцевого населення; створення та активна діяльність публічної (центральної) бібліотеки ТГ з філіями відповідно до Постанови Кабінету Міністрів України від 06.02.2019 № 72, якою затверджені Державні соціальні нормативи забезпечення населення публічними бібліотеками;
- забезпечення систематичної роботи бібліотек щодо актуалізації бібліотечних фондів на виконання **Рекомендацій Міністерства культури та інформаційної політики України у зв'язку зі збройною агресією Російської Федерації проти України;**
- проведення активної інформатизації бібліотек з метою надання сучасних та якісних послуг, сприяння цифровій освіті населення місцевих громад; орієнтація на ефективне використання інформаційних ресурсів і комунікаційних технологій;
- здійснення реновації наявних будівель, створення умов для оновлення матеріально-технічної бази, впровадження безбар'єрних просторів бібліотечних закладів у громадах;
- створення стабільної системи достатнього фінансування бібліотек, що забезпечить ефективну діяльність закладів та якісне обслуговування користувачів: поповнення бібліотечних фондів, передплату періодичних видань, інформатизацію, покращення матеріально-технічної бази; пошук та використання альтернативних джерел фінансування, а саме проектної діяльності та фандрейзингу;
- відновлення кадрової спроможності бібліотечної галузі шляхом впровадження системи регулярного аналізу кадрових потреб; впровадження інструментів заохочення та стимулювання працівників бібліотек;

удосконалення контрактної системи для керівників бібліотек; забезпечення безперервної освіти бібліотечних працівників;

- надання допомоги в опануванні державної мови шляхом організації курсів української мови, розмовних клубів, до яких долучати місцеве населення та внутрішньопереміщених осіб на реалізацію Закону України «Про забезпечення функціонування української мови як державної» за № 2704-VIII від 25 квітня 2019 року;
- збирання інформації та документальних матеріалів щодо пошкоджень та руйнувань об'єктів культурної спадщини, участі представників громад в обороні України;
- запровадження нових різноманітних форм популяризації читання, проведення заходів на підтримку читання та підвищення статусу книги, популяризацію сімейного читання на виконання Розпорядження Кабміну України від 3 березня 2023 року № 190-р «Стратегія розвитку читання на період до 2032 року “Читання як життєва стратегія”»;
- надання психологічної допомоги та підтримки у вирішенні життєвих складнощів внутрішньопереміщеним особам та тим, хто шукає притулку;
- сприяння волонтерській та благодійній діяльності, надання гуманітарної допомоги ВПО та допомоги воїнам ЗСУ;
- популяризація літератури з історії рідного краю, його етнічних, мовних, культурних традицій, творчості талановитих людей з метою розвитку місцевого туризму та залучення інвестицій.

Таким чином, бібліотеки Кіровоградщини щодня виконують свою місію – працюють на користь громаді, наближаючи Перемогу. Сьогодні бібліотеки – це притулок безпеки, місце отримання інформації, професійних навичок; місце дозвілля, дитячих розваг, отримання знань з різних галузей, а також з цифрової, комп'ютерної та медіаграмотності. Бібліотеки постійно здійснюють волонтерську діяльність, допомагаючи воїнам, внутрішньопереміщеним особам та всім тим, хто потребує допомоги.

Як би не було важко, бібліотекарі незламні, зберігають єдність, допомагають одне одному у складний час та роблять посильний внесок у наближення Перемоги.

Діяльність публічних бібліотек Кіровоградської області з реалізації завдань Стратегії читання: сучасні виклики та перспективи

Олена Кісельова,
завідувачка науково-методичного відділу
ОУНБ ім. Д.І. Чижевського

Формування читацької культури впродовж життя – стратегічний пріоритет для сталого розвитку суспільства, особливо в умовах гібридних викликів, інформаційних загроз та збройної агресії.

На тлі глобального зростання споживання короткого, фрагментарного контенту соціальних мереж, відеоплатформ і телебачення читання як життєва практика в Україні стрімко втратила популярність. Це не просто зміна медіаспоживання, а симптом глибшої культурної трансформації, яка потребує стратегічного реагування. Дані єдиного порівнюваного дослідження щодо читання в Україні – «Читання в контексті медіаспоживання та життєконструювання», проведеного на замовлення Українського інституту книги в 2020 році Центром контент-аналізу (компанія «Медіатека») – демонструють тривожну динаміку – зниження показника щоденного читання серед дорослих українців до 8%. Цей показник свідчить про системну кризу у сфері читання, що має прямий вплив на рівень освіти, критичного мислення, культурної самосвідомості та інформаційної безпеки громадян нашої країни. У відповідь на виклики Уряд України у 2023 році затвердив Стратегію розвитку читання на період до 2032 року «Читання як життєва стратегія» – документ, що визначає пріоритети державної політики у сфері популяризації читання та охоплює два ключові напрями: «доступ до книги: підтримка та розвиток книжкової екосистеми» та «формування звички читати: читання як тренд і життєва потреба».

У центрі реалізації Стратегії – бібліотеки. Саме вони мають забезпечувати сталість читацької інфраструктури, доступ до якісної літератури, інтеграцію цифрових форматів та просвітницькі ініціативи.

У Кіровоградській області мережа публічних бібліотек налічує 528 установ, що створює потужний потенціал для реалізації Стратегії на місцях. До бібліотечної мережі входять 162 бібліотеки, 356 відокремлених структурних підрозділів та 10 структурних підрозділів інших закладів (в межах Приютівської територіальної громади).

Розгалужена бібліотечна інфраструктура області забезпечує охоплення всіх вікових категорій і соціальних груп, дозволяючи адаптувати формати роботи до потреб громад. Завдяки цьому бібліотеки виступають не лише як інформаційні центри, а й як стабілізатори культурного життя – навіть у найвіддаленіших населених пунктах.

За функціональним призначенням бібліотечна мережа області має у складі 24 бібліотеки для дітей, які формують читацькі звички з раннього віку; 2 бібліотеки для юнацтва, що підтримують розвиток читання, критичного мислення та культурної ідентичності молоді.

За адміністративним значенням мережа охоплює 3 обласні бібліотеки (як центри методичної підтримки та інновацій); 73 міські бібліотеки, що працюють у щільнонаселених урбанізованих зонах.

У межах реалізації Стратегії розвитку читання до 2032 року Кіровоградщина активно впроваджує інноваційні підходи щодо розширення доступу до книжкових ресурсів, зокрема через розвиток нестационарних форм бібліотечного обслуговування, найпоширенішими серед них є книгоношення; бібліотечні пункти в закладах освіти, культури та охорони здоров'я (зокрема, у Долинській територіальній громаді функціонують 4 бібліотечні пункти, що свідчить про прагнення до збереження культурної присутності на локальному

рівні); мобільні книжкові полиці; тематичні добірки для громадських просторів, а також партнерські формати – куточки читання у волонтерських штабах та молодіжних центрах. Такі моделі забезпечують ширше охоплення користувачів, адаптують послуги до потреб громад і сприяють формуванню сталих читацьких практик.

Однією з найуспішніших ініціатив стала нова форма нестационарного обслуговування – «MINI-бібліотечка для вашого сердечка» в Олександрійській міській територіальній громаді <https://www.cbilib.alexandriya.com/novuny/minibibliotechka-dlya-vashogo-serdechka.html>.

«MINI-бібліотечка» – це полиці самообслуговування в різних закладах та установах Олександрійської громади з сучасною, цікавою художньою та нефікшн літературою. Використовуючи QR-код, кожен користувач може записати собі обрану книгу, зробити позначку про повернення та навіть замовити книги.

Полиці встановлені в одинадцяти організаціях та закладах громади, а саме: управлінні культури й туризму Олександрійської міської ради, Інклюзивно-ресурсному центрі, Олександрійському міському центрі професійного розвитку педагогічних працівників, Центрі надання адміністративних послуг, Телерадіокомпанії «КТМ», Олександрійській державній податковій інспекції, Олександрійському міськрайонному суді, Пожежній частині міста, Олександрійському театрі тощо.

Активно використовується практика книгоношення як одна з форм інклюзивного обслуговування, що сприяє доступності читання для маломобільних мешканців. У більшості сільських населених пунктів бібліотекарі здійснюють адресну доставку книг, забезпечуючи літературну підтримку тим, хто не має змоги самостійно відвідати бібліотеку. Наприклад, в КЗ «Центральна бібліотека» Олександрівської селищної ради реалізовано ініціативу «бібліотаксі» під назвою «Ми з книгами в гості до вас», яка поєднує мобільність, турботу та популяризацію читання, перетворюючи книгу на «гостя», що приходить у дім з теплом і натхненням. Такі формати не лише розширюють межі бібліотечного простору, а й утверджують ідею, що читання має бути доступним кожному – незалежно від віку, стану здоров'я чи місця проживання.

Реалізація Стратегії читання вимагає не лише програмних заходів, а й належного матеріально-технічного забезпечення бібліотек як ключових інституцій, що формують читацьку культуру. Цілі Стратегії, зокрема, забезпечення рівного доступу до читання, розвиток читацької компетентності, підтримка соціальної згуртованості через культуру, – безпосередньо залежать від фізичних умов, у яких функціонують бібліотеки.

Стан матеріально-технічної бази публічних бібліотек Кіровоградської області свідчить про значні виклики, що обмежують потенціал реалізації стратегічних завдань. Згідно з характеристикою приміщень бібліотек територіальних громад за майновим чинником переважна більшість закладів функціонують у приміщеннях, які перебувають на праві оперативного

управління – 362 бібліотеки, що становить 69% від загальної кількості, з них 332 (73%) розташовані у сільській місцевості. Це на 11 закладів більше, ніж у попередньому році, що свідчить про певну динаміку у зміні майнового статусу. Водночас 172 бібліотеки (33%) орендують приміщення, з них 123 (23%) – у сільській місцевості, що вказує на значну залежність від зовнішніх чинників та обмеження у довгостроковому плануванні розвитку.

Аналіз технічного стану приміщень показав, що 48 бібліотек (9%) потребують капітального ремонту, з них 44 (9,7%) – це сільські та селищні бібліотеки. Незадовільний технічний стан значної частини бібліотек ускладнює забезпечення базових умов для користувачів, зокрема 109 бібліотек (21%) залишаються без опалення, а 2 – без освітлення (Гаївська сільська бібліотека-філія КЗ «Новопрязька публічна бібліотека» та Ганнівська сільська бібліотека Новоархангельської територіальної громади). Питання доступності також залишається актуальним: безперешкодний доступ до приміщень забезпечено лише у 311 бібліотеках (59%), а всередині – у 297 (55%). Лише 180 бібліотек (30%) обладнані пандусами, що дозволяє частково забезпечити потреби людей з обмеженими можливостями. Водночас 226 закладів (42%) потребують встановлення засобів безперешкодного доступу до приміщень, а 240 (46%) – всередині. Така ситуація суперечить вимогам Державних соціальних нормативів, затверджених Постановою Кабінету Міністрів України № 72 від 6 лютого 2019 року, й унеможливує реалізацію Стратегії читання зокрема.

Загалом, стан матеріально-технічної бази бібліотек області потребує системного оновлення відповідно до сучасних стандартів доступності, енергоефективності та безпеки. Враховуючи стратегічну роль бібліотек у формуванні читацької культури та забезпеченні культурної рівності, модернізація інфраструктури має стати пріоритетом у реалізації Стратегії читання на регіональному рівні.

Одним із ключових завдань публічних бібліотек у контексті реалізації Стратегії читання є забезпечення постійної актуалізації бібліотечних фондів. Сучасна бібліотека має бути не лише джерелом знань, а й динамічним середовищем, що оперативно реагує на зміни читацьких потреб, культурних трендів та інформаційного простору. Регулярне оновлення фондів – через вилучення застарілих видань, поповнення сучасною літературою, розширення україномовного сегменту та впровадження цифрових форматів – є необхідною умовою для формування якісного читацького досвіду та зміцнення ролі бібліотек як центрів культурного діалогу в громаді.

Загальний обсяг бібліотечного фонду публічних бібліотек Кіровоградської області, що перебувають у сфері управління Міністерства культури, становить 5 млн 298,63 тис. примірників документів, з яких 4 млн 311,2 тис. примірників – у публічних бібліотеках територіальних громад. Зокрема, фонди сільських і селищних бібліотек нараховують 2 млн 991,34 тис. документів.

Попри значний обсяг, спостерігається тенденція до скорочення фондів: порівняно з 2023 роком загальний обсяг зменшився на 248,23 тис. примірників.

Це частково пов'язано з природним вибуттям зношеної літератури, вилученням видань російського походження.

Аналіз стану та ефективності використання бібліотечних фондів Кіровоградської області свідчить про наявність системних проблем, пов'язаних із їх оновленням та актуальністю. Відповідно до критеріїв, визначених у навчальному посібнику «Бібліотечне фондознавство» під ред. Ю. І. Палехи (2020 р.), оптимальний показник обертаності фонду має становити 1,2-3, проте в бібліотеках області він утримується лише на рівні 1,2, тобто на нижній межі норми. За умов високої книгозабезпеченості – 15 примірників на одного користувача при рекомендованих 8-12 (7-9 для сільської місцевості) – низька обертаність свідчить не про надлишок ресурсів, а про їхню недостатню затребуваність і значну частку застарілої літератури. Показник читаності також не досягає оптимальних значень (18 проти рекомендованих 21-24), що додатково підтверджує обмежену відповідність фондів актуальним інформаційним потребам користувачів.

Позитивною тенденцією є зростання частки літератури українською мовою: на початок 2025 року вона становить 2 млн 778,84 тис. документів, або 52% від загального обсягу фонду. Це відповідає стратегічним пріоритетам культурної політики держави та сприяє розвитку національного читання.

У контексті реалізації Стратегії читання публічні бібліотеки області мають зосередити зусилля на системному вилученні неактуальних видань; оновленні фондів відповідно до читацьких запитів; розширенні сегменту сучасної україномовної літератури.

Інформатизація публічних бібліотек Кіровоградської області є важливою складовою реалізації Стратегії читання, оскільки забезпечує доступ до цифрових ресурсів, розширює можливості для дистанційного обслуговування користувачів та сприяє інтеграції бібліотек у сучасний інформаційний простір. Рівень технічного оснащення бібліотек залишається нерівномірним, що зумовлює обмеження у впровадженні електронних сервісів, цифрових каталогів, онлайн-комунікації та мультимедійних форм роботи з читачами.

Значна частина бібліотек Кіровоградської області, особливо у сільській місцевості, не має стабільного доступу до інтернету, сучасної комп'ютерної техніки. Станом на 01 липня 2025 року доступ до мережі «Інтернет» мають 242 бібліотеки (46%), у т.ч. 172 – сільські (38%). Загалом комп'ютеризовано 280 бібліотек області (53%), у т.ч. 207 закладів у сільській місцевості (46%).

У рамках грантових проєктів бібліотеки області продовжують оновлювати технічну базу. Зокрема, бібліотека-філія № 8 для юнацтва Олександрійської ЦБС в рамках проєкту «Разом_Хаб» отримала 5 ноутбуків за програмою «ЄМістечко – місце для всіх в Україні», а Центральна бібліотека для дітей та філія № 10 – техніку в межах проєкту «Місток» від ЮНІСЕФ. В рамках проєкту «Інформаційний простір для жінок» Ясинуватська сільська бібліотека Пантаївської селищної ради отримала ноутбук. КЗ «Григорівська центральна публічна бібліотека» та Подорожненська сільська бібліотека Великоандрусівської сільської ради також були забезпечені двома

ноутбуками, що сприяє розширенню доступу до цифрових сервісів мешканців територіальної громади.

У першому півріччі 2025 року спостерігається поступове розширення доступу до мережі «Інтернет» у сільських бібліотеках. Зокрема, до інтернету підключили Листопадівську сільську бібліотеку-філію КЗ «Центральна бібліотека» Новомиргородської міської ради, Богданівську сільську бібліотеку-філію Публічної бібліотеки Суботцівської сільської ради, Подорожненську сільську бібліотеку Великоандрусівської сільської ради, а також Новоосотську і Поселянівську бібліотеки-філії КЗ «Центральна бібліотека» Олександрівської селищної ради. Ці підключення стали важливим кроком у забезпеченні рівного доступу до інформаційних ресурсів та цифрових послуг мешканців даних сільських територій.

Аналіз стану інформатизації бібліотек виявляє суттєві диспропорції між окремими територіальними громадами. У Заваллівській, Злинській, Новомиргородській, Перегонівській, Підвисоцькій, Піщанобридській та Тишківській громадах лише по одній бібліотеці оснащено комп'ютерною технікою, що обмежує можливості для надання сучасних інформаційних послуг. У Заваллівській, Новопразькій, Онуфріївській, Побузькій та Світловодській громадах спостерігається особливо гостра проблема – жодна сільська бібліотека не забезпечена доступом до інтернету.

Таким чином, незважаючи на позитивні зрушення, цифрова нерівність між бібліотеками області залишається актуальною проблемою, що потребує системного вирішення.

В межах реалізації Стратегії розвитку читання «Читання як життєва стратегія» особливого значення набуває трансформація фізичного середовища бібліотек – реновація приміщень та створення поліфункціональних просторів, які сприяють формуванню читацької культури, забезпечують доступність культурного контенту та підтримують різноманітні формати взаємодії з текстовими ресурсами. Така модернізація є не лише інфраструктурним оновленням, а й інструментом соціальної інтеграції, естетичного впливу та стимулювання сталого інтересу до читання як культурної практики.

Одним із прикладів модернізації бібліотечного середовища в Кіровоградській області став молодіжний простір «Бібліохаб», створений на базі Новоігорівської бібліотеки в Устинівській селищній територіальній громаді. Ініціатива реалізована за підтримки Міжнародної громадської організації «Фундація польсько-української співпраці ПАУСІ» у межах проєкту USAID «Демократичне врядування у Східній Україні» та фінансується Агентством США з міжнародного розвитку (USAID).

Проєкт спрямований на залучення молоді до процесів демократичного врядування, активізацію її взаємодії з органами місцевого самоврядування та формування ключових компетентностей XXI століття – критичного мислення, цифрової грамотності, навичок командної роботи та лідерства.

Реалізація ініціативи передбачала міжсекторальну кооперацію: бібліотека отримала сучасне обладнання, меблі, мультимедійні ресурси та оновлений книжковий фонд, а також доступ до Wi-Fi, матеріали для

неформального навчання. Підтримка місцевого самоврядування та бізнесу, а також активна участь громади, у тому числі через добровільні внески мешканців, сприяли створенню комфортного і функціонального простору.

Сформований у результаті цих змін «Бібліохаб» функціонує як інноваційна платформа комунікації, співпраці та натхнення. Він об'єднує молодь із різних соціальних груп, створює умови для самовираження, сприяє обговоренню актуальних проблем та участі у прийнятті рішень, що стосуються розвитку громади. Крім того, простір сприяє формуванню ключових компетентностей XXI століття – критичного мислення, цифрової грамотності, навичок командної роботи та лідерства, що є необхідними для активної участі в суспільному житті та професійному становленні.

У процесі переосмислення ролі бібліотеки як простору соціальної підтримки та розвитку, новий етап трансформації розпочато і в Бобринецькій громаді. Тут бібліотека стала платформою для глибших змін – не лише інфраструктурних, а й гуманітарних, спрямованих на зміцнення людського потенціалу та підтримку вразливих груп населення.

Публічна бібліотека Бобринецької міської ради у партнерстві з громадською організацією «Десяте квітня», міжнародною гуманітарною організацією Oxfam GB та за підтримки міської ради відкрила психологічний простір #ДіяТИ.

Це більше, ніж просто оновлення інтер'єру – це інвестиція в силу громади. Завдяки капітальному ремонту, сучасному обладнанню, новим меблям, станції безперебійного живлення та іншим зручностям, бібліотека перетворилася на простір, де комфорт гармонійно поєднується з підтримкою та розвитком.

У межах проєкту реалізуються важливі соціальні ініціативи: допомога постраждалим від гендерно зумовленого насильства, профілактика насильства у сім'ях, консультації з питань майбутнього батьківства, майстер-класи, тренінги з кібербезпеки та протидії торгівлі людьми.

Бібліотеки Олександрійської міської централізованої бібліотечної системи реалізують завдання Стратегії розвитку читання через створення безпечних, інклюзивних і соціально орієнтованих просторів для різних категорій користувачів. На базі дитячих бібліотек функціонують спеціалізовані простори підтримки сімей та дітей, організовані в партнерстві з ЮНІСЕФ, Благодійним фондом «Безпечне майбутнє» та ГО «Десяте квітня».

У межах цих просторів проводяться тренінги, майстер-класи, пізнавально-розважальні програми, групові заняття, консультації психолога та логопеда. За період реалізації проєкту такі ініціативи охопили понад 3700 учасників різних вікових груп, що свідчить про високу соціальну значущість бібліотек як центрів громади.

Особлива увага приділяється інклюзивним програмам, що забезпечують соціальну адаптацію дітей з інвалідністю та вразливих категорій через творчість, інтерактивні ігри, голосні читання, фестивалі та інші культурні заходи. Серед таких практик варто відзначити діяльність корекційно-розвивальної студії «Сонячні зайчики» на базі кімнати казок центральної

бібліотеки для дітей, створеної у 2019 році. Інклюзивна студія спрямована на соціальну адаптацію та інтеграцію в суспільство дітей з інвалідністю та тих, хто потребує соціального захисту, шляхом залучення їх до творчих майстер-класів, тренінгів, занять з психологами, лялькових вистав, голосних читань, фестивалів, акцій, пізнавально-розважальних заходів з інтерактивними та рухливими іграми тощо

У межах реалізації Стратегії розвитку читання «Читання як життєва стратегія» ключовим завданням публічних бібліотек є формування стійкої читацької мотивації в різних соціальних і вікових групах. Для досягнення цієї мети активно впроваджуються інноваційні формати популяризації літератури, які поєднують інформаційні, естетичні та соціальні складники.

Одним із прикладів є обласний конкурс буктрейлерів «Теплі історії в родинному колі» (ОУНБ ім. Д. І. Чижевського), який поєднав естетичну репрезентацію літературного твору з емоціями родинного спілкування. Конкурс був спрямований на популяризацію сімейних цінностей через літературу, формування звички читання в родинному колі та переосмислення книги як медіатора між поколіннями.

У межах конкурсу було створено 64 відеороботи у трьох номінаціях: «Кращий буктрейлер на прозовий твір», «Кращий буктрейлер на поетичний твір» та «Кращий буктрейлер на твір для дітей». Кожна робота демонструвала здатність бібліотекарів адаптувати літературний зміст до візуального формату, зберігаючи глибину тексту та одночасно створюючи емоційно привабливий продукт, який стимулює інтерес до читання.

Серед цифрових ініціатив варто відзначити рубрику «Книга на лінії вихідні» (КЗ «Міська публічна бібліотека» Бобринецької міської ради), яка щотижня знайомить користувачів із сучасними творами, поєднуючи рецензії, візуальні презентації та емоційне тлумачення тексту.

Бібліотеки громад Кіровоградської області демонструють широкий спектр практик із популяризації читання та розвитку інтелектуальної активності. У Гайворонській громаді реалізуються ініціативи, що стимулюють цікавість до книги та саморозвитку, зокрема, такі новації, як День нової книги «Нові часи – нові книги» та бібліопорадник «Книга – твій найкращий друг». У Благовіщенській територіальній громаді фахівці публічних бібліотек активно залучають дітей та молодь через пізнавально-оглядові екскурсії «Чарівний світ книги», бібліотечні уроки «Мандрівка по книжковому місту» та літературні вернісажі «Зустріч з улюбленими героями», що формують уявлення про багатогранність книжкового світу та розвивають читацьку пам'ять і емоційне сприйняття.

Значна увага приділяється мотивації молоді та родинному читанню. У Вільшанській селищній бібліотеці ім. Л. Горячко проведено цикл онлайн-зустрічей, де представники різних професій поділилися читацькими історіями та впливом книг на особистісний розвиток, а флешмоб «Читай – досягай!» активізував молодіжну аудиторію, стимулюючи досягнення успіху через читання. Довгострокові програми «Читання як спосіб життя» (Калмазівська сільська бібліотека), мотиваційні заходи «Читай – і стань успішним!»

(Дорожинська сільська бібліотека) та фестиваль читацьких талантів «Крок до успіху» (Куцобалківська сільська бібліотека) поєднують творчість, самовираження та формування читацьких навичок.

У Гурівській територіальній громаді популяризація літератури здійснюється через рекламні кампанії та читацькі ігри, зокрема такі: «Читайте українське!», «Читання – найкраще навчання», «Прочитав сам – зацікав друга».

Комплексний підхід до формування читацької культури реалізується і у Великосеверинівській громаді, де інтеграція бібліотеки в освітнє та соціокультурне середовище відбувається через рекламно-інформаційні буклети, уроки-екскурсії, дні відкритих дверей, літературні калейдоскопи та інші інтерактивні заходи, які формують читацьку рефлексію, емоційний інтелект та критичне мислення.

Світловодська ЦБС демонструє потенціал бібліотек як центрів соціокультурної активності через проведення літературно-мистецьких зустрічей «На хвилі слова», що поєднують поезію, музику та живопис, стимулюючи мистецький діалог, творчість і соціальну згуртованість.

Таким чином, діяльність бібліотек Кіровоградської області засвідчує їхню здатність поєднувати традиційні та інноваційні формати роботи, інтегруватися в освітнє та культурне середовище громади та формувати читацьку культуру як фактор особистісного розвитку, соціальної взаємодії та культурної ідентичності.

У бібліотеках Кіровоградської області впроваджується комплекс ініціатив, спрямованих на підтримку міжкультурного діалогу та популяризацію літератури країн-партнерів України. Одним із ключових інструментів стали тематичні книжкові полиці, що забезпечують доступ до перекладної європейської літератури та сприяють формуванню європейської ідентичності читачів.

Проекти «Польська полиця в Україні» та «Німецька книжкова полиця в Україні» охопили відповідно 24 та 12 бібліотек області, надаючи їм комплекти сучасних і класичних видань польських і німецьких авторів. Це дозволило створити сталий простір для ознайомлення населення з літературною спадщиною європейських держав.

Долинська центральна публічна бібліотека та інші заклади громади розвивають тематичні локації, присвячені європейським країнам, акцентуючи на цінностях культурного розмаїття й відкритості. Важливу роль відіграють і Пункти європейської інформації, що діють в межах проєкту УБА за підтримки програми «Еразмус+». Тут відбуваються просвітницькі заходи, спрямовані на інформування населення щодо європейської та євроатлантичної інтеграції України.

У бібліотеках Олександрійської громади створено книжкові полиці літератури країн-партнерів України, яку бібліотеки отримали в рамках міжнародних проєктів «Німецька книжкова полиця в Україні», «Польська полиця в Україні», «Англійська поличка», «Французька поличка» та «Валізка з книжками».

З 2025 року в бібліотеці-філії № 8 для юнацтва проводяться засідання розмовного клубу англійської мови для дітей та дорослих у бібліотечному просторі «Разом_Хаб» за проектом в рамках програми «Містечко – простір для твоїх можливостей», що фінансується Фондом «Пам'ять, відповідальність і майбутнє» (EVZ); ведеться щотижнева рубрика «Читай мовою оригіналу» (англійська, польська полицки) у соцмережі «Фейсбук».

У 2025 році бібліотеки Кіровоградської області активно долучилися до Всеукраїнської акції «Під мирним небом України – 2025», Національного тижня читання поезії та Всеукраїнського тижня дитячого читання, організовуючи літнє дозвілля, популяризацію читання та підтримку української поезії. У різних громадах області бібліотеки перетворилися на відкриті простори для творчого й пізнавального відпочинку, у межах яких було проведено різні формати роботи з читачами: заходи на вшанування поетів-військовослужбовців і місцевих авторів (Новоукраїнська центральна публічна бібліотека); літні читання просто неба, бібліоуікенди, тематичні зустрічі та голосні читання (Підвисоцька, Рівненська ТГ); інформаційно-розважальні події, спрямовані на знайомство з книжковими новинками та розвиток читацьких інтересів (Кам'янецька, Бобринецька ТГ); тематичні читання, творчі презентації (Олександрівська ТГ), марафони та круглі столи, що поєднували поезію з інтерактивними формами спілкування (Світловодська ЦБС).

Особливо помітною була діяльність бібліотек Олександрійської МЦБС. У межах акцій відбулися зустрічі з сучасними письменниками та місцевими поетами, а також події, присвячені книгам-ювілярам.

У період війни, яка триває, бібліотеки Кіровоградської області виконують важливу соціокультурну та психологічну функцію, стаючи простором підтримки, стабільності та розвитку для дітей. У межах Всеукраїнського тижня дитячого читання вони продемонстрували широкий спектр ефективних практик, що відповідають Стратегії розвитку читання та сучасним потребам дитинства.

Аналіз діяльності бібліотек громад засвідчує розмаїття форматів бібліотечних заходів, їх освітню цінність, що сприяє емоційній залученості відвідувачів та їх соціальній інтеграції у суспільство.

Поширеними формами роботи бібліотек стали інтерактивні читання, тематичні квести, творчі майстерні, медіапроекти, ігрові та театралізовані заходи. Важливою тенденцією є спрямованість на формування дружнього до читача середовища, зміцнення міжособистісних зв'язків і підтримку психоемоційного благополуччя дітей.

У бібліотеках Кетрисанівської громади акцент зроблено на розвиток комунікативних навичок і соціальної взаємодії дітей через спільні читання, майстерні та дискусії. День книжкових відкриттів у сільських філіях продемонстрував ефективність інтерактивних форматів, наприклад, таких, як «книжкова рулетка», для підвищення читацької мотивації.

У формах роботи бібліотек Новоукраїнської та Олександрійської територіальних громад переважають мультимедійні, ігрові програми:

мультівікторини, книжкові мандрівки, флешмоби, відеочитання, тематичні зустрічі з письменниками та заходи, присвячені культурним подіям, інтегрованим у календар міжнародних літературних дат.

Практики бібліотек Олександрівської громади демонструють, як поєднання літературних ігор, мистецьких презентацій, кінопереглядів та казкотерапевтичних форматів сприяє розвитку читацьких інтересів і творчого самовираження користувачів.

Аналогічно бібліотечні заклади Оситнязької громади сформували цілісний цикл заходів, що об'єднують родинне читання, мовно-культурну освіту та творчість.

Досвід роботи бібліотек Компаніївської територіальної громади вирізняється впровадженням інноваційних технологій мотивації до читання – від «книжкової дегустації» та бібліотерапії до медіаквестів, фотокросів і проєктів самопрезентації. Це підкреслює потенціал бібліотеки як простору для розвитку критичного мислення, емоційної грамотності та соціальних навичок.

Кропивницька МЦБС системно розвиває раннє і сімейне читання через поєднання літературних, психологічних і краєзнавчих активностей та створення інформаційних продуктів (буклетів, порадників, рекомендованих списків), орієнтованих на батьків і педагогів. Цей досвід свідчить про формування комплексної моделі підтримки читання з перших років життя.

Важливим складником розвитку стійкого читацького інтересу в громадах Кіровоградської області є діяльність бібліотечних клубів, які створюють середовище для регулярного читання, творчої взаємодії та формування спільнот, орієнтованих на книгу. Роль таких об'єднань виходить за межі традиційної популяризації літератури, охоплюючи соціальну комунікацію, культурну ідентичність і психологічну підтримку.

У Кам'янецькій центральній публічній бібліотеці клуб «Світоч» став платформою для підтримки місцевих авторів і популяризації краєзнавчої літератури. Через літературні години, поетичні зустрічі, публічні читання й презентації нових збірок забезпечується безпосередній діалог між авторами та читачами. Важливим результатом діяльності клубу є видання трьох колективних збірок та низки персональних авторських видань місцевих поетів, що сприяє зміцненню локальної культурної ідентичності та формує сталі літературні традиції.

У Гайворонській громаді клуби за інтересами «У колі друзів», «Гармонія», «Клуб любителів книги», «Берегиня», «Любителі поезії», «Сім'я» виконують роль майданчиків для обміну думками, розвитку навичок критичного мислення та побудови культурного діалогу. Діяльність клубів підкреслює важливість соціального складника читання – уміння слухати, дискутувати й інтерпретувати прочитане.

У Добровеличківській громаді клубна робота набула інноваційних соціально орієнтованих форм. Батьківський клуб «Дитина і книга: новий формат взаємодії» сприяє формуванню читацьких практик у сім'ях, а бібліотечний десант «Сучасні письменники краю» поєднує літературну

просвіту з підтримкою внутрішньо переміщених осіб, що розширює функції бібліотеки як середовища соціальної інтеграції.

Представлений досвід показує, що бібліотечні клуби є ефективним інструментом сталого розвитку читання: вони формують культурні спільноти, підтримують локальне літературне середовище, сприяють взаємодії поколінь та зміцнюють соціальну згуртованість.

Забезпечення збору, оброблення, узагальнення, аналізу та моніторингу інформації щодо читацької активності є стратегічним інструментом для оцінки ефективності бібліотечних програм, виявлення тенденцій та розробки цільових заходів. Збір інформації в бібліотеках області здійснюється за допомогою кількісних та якісних методів: статистичних показників, анкетування, що дозволяють охопити як об'єктивні дані (кількість відвідувань, виданих документів), так і суб'єктивні аспекти (мотивація, читацькі вподобання).

Аналітична робота бібліотек дозволяє краще зрозуміти, як змінюється інтерес до читання, які книги обирають люди в різних громадах, наскільки ефективними є бібліотечні заходи, а також допомагає формувати корисні поради для читачів, бібліотекарів, культурних активістів і всіх, хто підтримує розвиток читання в Україні. На всеукраїнському рівні бібліотеки області долучилися до соціологічного дослідження «Бібліотека і книга у формуванні національної ідентичності дитини: читацькі практики» з вивчення ролі дитячого читання у формуванні громадянської свідомості; моніторингу «Незадоволений читацький попит на українську книгу: рік 2025» з аналізу доступності та відповідності книжкової продукції потребам читачів.

На обласному рівні проведено масштабні соціологічні дослідження: «Оновлення бібліотечних фондів як стимул розвитку читацької культури» (ОУНБ ім. Д. І. Чижевського) – у дослідженні дана оцінка ефективності оновлення фондів у контексті читацької активності; «Бібліотеки як родинні простори: нові можливості для сімейного читання та дозвілля» (ОУНБ ім. Д. І. Чижевського) – це дослідження бібліотек як середовища для спілкування різних поколінь; «Роль української літератури у формуванні національної ідентичності» (КОБЮ ім. Є. Маланюка) – простежено вплив художнього слова на патріотичне виховання.

Бібліотеки Кропивницької міської централізованої бібліотечної системи регулярно здійснюють моніторинг динаміки читацьких інтересів, використовуючи короткі соціологічні методи – експрес- та бліц-опитування, серед них опитування щодо трансформації читацьких уподобань у воєнний час; з'ясування мотивів молодіжного читання; визначення найкращої книги року та ключових творів, які респонденти вважають обов'язковими для прочитання, та інші.

Результати таких досліджень – важливий інструмент коригування бібліотечної роботи, оновлення фондів, удосконалення програм популяризації читання та формування індивідуальної комунікації з користувачами.

Бібліотеки Кіровоградської області активно реалізують стратегічні завдання розвитку читання, демонструючи системний підхід, гнучкість

форматів і глибоке розуміння потреб своїх громад. Завдяки розгалуженій мережі – від обласних до сільських бібліотек – в регіоні забезпечено доступ до книги для всіх вікових і соціальних груп у всіх населених пунктах, включно з найвіддаленішими.

У межах мотиваційних ініціатив бібліотеки організують читацькі марафони, флешмоби, онлайн-зустрічі з представниками різних професій, фестивалі читацьких талантів, що формують позитивний імідж читача як успішної, активної особистості.

Важливою формою роботи є облаштування книжкових полиць з літературою країн-партнерів, що сприяє культурному діалогу, розширенню читацького кругозору та підтримці європейського вектору розвитку. Бібліотекарі області активно поєднують традиційні форми роботи з цифровими технологіями, адаптують контент до потреб молоді, освітян, громадських лідерів, зберігаючи емоційний вплив читання.

Усе вищевикладене підтверджує, що бібліотеки Кіровоградщини є не лише інформаційними центрами, а й активними агентами культурних змін, здатними впливати на читацькі звички, формувати освітні орієнтири та сприяти соціальній згуртованості членів громад.

Бібліотеки області як родинні простори: нові можливості для сімейного читання та дозвілля (за результатами соціологічного дослідження)

Марія Охріменко,
головний бібліотекар
науково-методичного відділу
ОУНБ ім. Д.І. Чижевського

Гарний читач починається з родини. Сімейне читання – своєрідна давня традиція інтелігенції, форма спілкування, в якій беруть участь троє: дитина, батьки і автор книги. Чи актуальне воно у час комп'ютерних технологій? На жаль, сьогодні в Україні відсутня державна підтримка, яка б сприяла розвитку сімейного читання. Тому багато бібліотек обирають основним напрямком своєї діяльності роботу з сім'єю, реально взаємодіючи з дитиною, батьками та місцевою громадою.

Варто зазначити, що бажаною передумовою організації сімейного читання є наявність достатньо просторого приміщення. Відвідувачі бібліотеки сьогодні хочуть бачити не тільки нові книги, журнали, сучасну техніку, а й затишний, комфортний, відкритий інформаційний простір, в якому приємно знаходитися, почуватися зручно. Такими приміщеннями можуть бути бібліотечні простори, які розподіляються на зручні зони: для читання, занять, навчання, дозвілля, релаксації. Ці простори є мобільними і мультифункціональними й можуть трансформуватися з одного в інший.

Обласна універсальна наукова бібліотека ім. Д. І. Чижевського (надалі – ОУНБ) вирішила дослідити та проаналізувати, яку роль відіграє читання у

сім'ї та чи стала бібліотека безпечним родинним простором для сімейного відвідування та спільного дозвілля? Для цього ОУНБ серед публічних бібліотек громад області провела соціологічне дослідження за темою «Бібліотеки як родинні простори: нові можливості для сімейного читання та дозвілля».

Мета дослідження: вивчення ролі та місця книги в сучасній сім'ї, традицій та кола інтересів сімейного читання, взаємодії членів родини з бібліотекою як безпечним родинним простором щодо проведення дозвілля та виховання дітей, розвитку їх потреби у книзі.

Об'єкт дослідження: користувачі бібліотеки.

Предмет дослідження: сімейне читання, діяльність бібліотек з організації родинного простору та дозвілля.

Основні завдання дослідження: узагальнення методичних матеріалів, наданих бібліотеками, щодо таких аспектів:

- визначення мети, з якою родина зазвичай відвідує бібліотеку;
- виявлення факторів і перешкод, що впливають на регулярність відвідування бібліотеки;
- виявлення думки користувачів щодо безпечного простору для своєї родини у бібліотеці;
- виявлення рівня оцінки кваліфікації та доброзичливості персоналу бібліотеки у роботі з сімейними відвідувачами;
- визначення шляхів підтримки та вдосконалення організації сімейного читання у бібліотеках.

У дослідженні взяли участь 398 бібліотек (75,8%) 42 територіальних громад області (85,7% від загальної кількості громад). Не брали участі в дослідженні з різних причин бібліотеки 7 територіальних громад області, а саме: Гурівської, Мар'янівської, Надлацької, Перегонівської, Підвисоцької, Піщанобрідської сільських та Пантаївської селищної.

В анкетуванні взяли участь 4150 респондентів, що дорівнює 1,5% від загальної кількості користувачів бібліотек області, з них 1040 чоловіків (25,1%) та 3110 жінок (74,9%).

За рівнем освіти респонденти розподілилися наступним чином: з повною вищою освітою – 1294 особи (31,2%), середньою спеціальною – 2095 (50,5%), середньою – 761 (18,3%).

За віком: 18-35 років – 1197 осіб (28,8%), 35-60 років – 1942 (46,8%), понад 60 років – 1011 (24,4%). Найбільш активні – респонденти середнього віку.

Згідно з опитуванням респонденти відвідують бібліотеку з такою періодичністю:

- 1 раз на місяць – 39%
- 2-3 рази на місяць – 32,6%
- 1 раз на тиждень – 15,5%
- декілька разів на тиждень – 7,4%
- щодня – 2,6%
- декілька разів на рік – 2,1%

- інше – 0,8%.

За результатами дослідження найчастіше респонденти відвідують бібліотеку 1 раз на місяць (39%), щодня – тільки 2,6%. У своїх відповідях опитувані зазначили, що хотіли б відвідувати бібліотеку частіше, але їм бракує часу.

Метою відвідування бібліотеки респонденти назвали такі традиційні послуги:

- отримати книгу в тимчасове користування – 66,7%
- відвідати заходи у бібліотеці – 37,4%
- змістовно провести дозвілля – 20,6%
- скористатися послугами інтернету – 17,9%
- зустрітися з друзями – 3,6%.

Такі показники свідчать про те, що популярність читання серед опитаних з часом не зменшується, навіть із появою сучасних технологій.

Серед інших цілей відвідування бібліотеки опитувані назвали наступні: користування Е-послугами, відзначення родинних свят та обрядових родинних дійств (Водохреща, Святого Миколая, Святвечора, Івана Купала, Нового року). Крім цього респонденти відвідують бібліотеку родинами у вихідні дні, коли проводяться родинні майстер-класи, а також відбуваються зустрічі з компетентними та цікавими особистостями.

Варто зазначити, що переважна більшість респондентів (87,7%) вважають бібліотеку безпечним родинним простором для всіх членів родини і вбачають у бібліотеці потенціал для родинного дозвілля. Це свідчить про високий рівень довіри та підтримки бібліотеки як сучасного родинного простору, що не тільки задовольняє освітні потреби, а й сприяє якісному сімейному дозвіллю.

Крім того, респонденти підтвердили, що в умовах війни бібліотеки стали осередками безпеки для багатьох людей, центрами підтримки громади: пунктами укриття, пунктами незламності, місцем з плетіння сіток, виготовлення оберегів для захисників.

Поряд з цим 12,3% опитаних сумніваються в тому, що бібліотека, особливо на селі, може бути якісним родинним простором і задовольнити інтереси родини незалежно від віку та інтересів.

Позитивним є той факт, що 92,9% опитаних вважають, що бібліотека є тим місцем, де їх родина може якісно провести час разом. Здебільшого, це постійні користувачі бібліотеки, які є ініціаторами і реалізаторами багатьох цікавих бібліотечних новацій. Вони розуміють, що лише бібліотека може забезпечити і духовне збагачення, і інтелектуальний розвиток, і змістовне дозвілля для всіх членів родини. Як відзначили респонденти, у бібліотеці разом з родиною завжди затишно і комфортно, великий вибір книг для різних категорій користувачів, цікаво і змістовно можна провести дозвілля (вважають 20,7% опитаних); можна взяти участь у цікавих заходах (19,5%); обговорити цікаву книгу (18,2%); зустріти старих друзів та познайомитись з новими (15,4%), відвідати сімейні читання (12,5%).

Проте 7,1% респондентів бажають більшого, обґрунтовуючи це тим, що бібліотеки погано фінансуються і не можуть створити якісні родинні простори, які б задовольнили їхні потреби в нових книгах, швидкісному інтернеті та додаткових послугах, суміжних з бібліотечною діяльністю, та нетрадиційних послугах, які б доповнювали відпочинок з книгою. Деякі з користувачів бували за кордоном і відзначають, що бачили європейські зразки відпочинку з книгою: бібліотеки на пляжі, на зупинках, у спорткомплексах, бібліотеки-кафе та багато інших комплексних просторів родинного відпочинку, де поряд з іншим дозвіллям позиціонується книга та проводяться інтелектуально-дозвіллієві заходи на високому рівні.

0,7% респондентів вважають, що в бібліотеках замало місця для сімейного дозвілля; 0,9% зауважили, що в структурі їх вільного часу значне місце посідає інтернет, прогулянкам віддають перевагу 1,2% опитаних, присвячують час хобі – 1,3%.

На думку респондентів, щоб не втратити користувачів і приваблювати нових, бібліотека має постійно розширювати асортимент послуг, орієнтованих на різні вікові категорії. Серед заходів і послуг, які зроблять бібліотеку більш привабливою для сімейного відпочинку, вони пропонують:

- проводити творчі майстер-класи для дітей та дорослих – 33,4%
- створювати ігрові зони – 31,5%
- організовувати сімейні читання – 29,2%
- запровадити консультації психолога – 25,7%
- використовувати сучасне обладнання для доступу до цифрових ресурсів – 12,2%.

Крім запропонованих в анкеті відповідей учасники дослідження зазначили, що їх би зацікавило збільшення різноманітних заходів, які проводяться за межами бібліотеки, а також: створення родинних хабів, родинних публікацій на інтернет-ресурсах бібліотек; надання актуальної інформації для родин, оформлення родинних локацій (куточків, зон, виставок, панорам, стендів) у бібліотеках; запровадження роботи бібліонянь для найменших членів родини; проведення бенефісів для родин, що читають, театралізованих свят для сім'ї; організація клубів домашнього дозвілля, переглядів сімейних фільмів.

Потрібно виокремити послуги для захисників та їх родин, для родин ВПО та інших соціально вразливих груп.

Щодо задоволення книжковим фондом відповіді респондентів розподілилися майже порівну. Наявний фонд задовольняє 41% опитаних, не задовольняє книжковий фонд 43,2% респондентів, задовольняє частково – 15,8%. Проте варто зазначити, що з кожним роком відсоток незадоволених книжковим фондом зростає, тому що книжкові фонди оновлюються дуже повільно (за 2024 рік відсоток оновлення бібліотечних фондів області склав 0,9%), а засоби масової інформації активно рекламують нові видання, які, на жаль, бібліотеки не отримують, бо коштів у громадах бракує.

Відповіді на запитання засвідчили, що у бібліотеках найчастіше запитували літературу з історії та народознавства (45,5%), психології

родинних відносин (21%), сімейної педагогіки (15%), культури сімейних відносин (10,5%), твори сучасних українських авторів (43,4%), енциклопедичні та мемуаристичні видання (17%), сучасну художню та дитячу літературу українською мовою (12%). Серед опитуваних категорії 60+ були запити на розширення назв періодичних видань.

Частина опитуваних вважає, що важливим чинником організації змістовного сімейного читання є укомплектованість бібліотечного фонду довідковими виданнями, книгами з культури сімейних відносин, сімейної педагогіки, психології, які варто розмістити на окремих полицях для вільного доступу членам родин.

У зоні відкритого доступу книжковий фонд можна розподілити на чотири основні підрозділи: література для дітей, книги для дорослих, психолого-педагогічні видання, література на допомогу організації вільного часу й сімейного спілкування.

На запитання «Яким чином бібліотека може сприяти формуванню звички сімейного читання?», 3,5% респондентів взагалі не відповіли, мотивуючи тим, що не знають, як відповісти або не цікавляться цим.

Підвищити інтерес до книги усіх членів родин, як вважають 33,5% опитаних, може наявність нової сучасної літератури, зокрема для дітей та підлітків.

Майже чверть учасників дослідження (24%) пропонують створення сімейних клубів з культури читання з різноманітною тематикою засідань: «Читання в колі сім'ї», «Ваша домашня бібліотечка», «Як прищепити дитині любов до читання».

Респонденти (18,2%) зазначили, що бібліотекарям необхідна дієва реклама нових книг за допомогою різноманітних оглядів, анонсів, формування цікавих списків літератури та проведення акцій з популяризації читання; 14,3% опитаних відповіли, що бажано проведення соціокультурних заходів з популяризації бібліотеки, книги та читання (виставки книг, конкурси, акції, родинні свята, дні сімейного читання, зустрічі з письменниками та цікавими людьми); 7% вважають, що використання сучасних технологій, а саме: цифрових ресурсів, електронних книг, аудіокниг розширить можливості для сімейного читання.

Також опитувані пропонували проводити інтерактивні сімейні читання та обговорення книг, анкетування для визначення читацьких вподобань та виступи на радіо і телебаченні.

А от 3% респондентів вважають, що бібліотека взагалі ніяк не може посприяти формуванню сімейного читання, тому що це залежить від батьків, які є прикладом для наслідування. Звичка сімейного читання та підвищення інтересу до книги найкраще формується в дитинстві, починаючи з раннього віку. Вона закріплюється, коли дитина бачить, що батьки регулярно читають і сприймають читання як важливу діяльність.

Варто зазначити, що для значної частини опитаних (особливо людей поважного віку) візит до бібліотеки (крім основної мети – отримання книги) – це ще й нагода поспілкуватися, поділитися враженням про прочитане,

зустрітися з друзями, отримати пораду з приводу майбутнього читання. Чи стикалися вони з перешкодами, що заважали їм і їхній родині відвідувати бібліотеку і повною мірою використовувати її потенціал як родинного простору? Позитивним є той факт, що переважна більшість опитаних – 79,2% відповіли, що не стикалися ні з якими перешкодами, які б заважали їхнім родинам відвідувати бібліотеку.

Поряд з цим значний відсоток респондентів – 20,8% стикаються з різними перешкодами: 40,7% вказали на віддаленість бібліотеки, 23,8% – недостатню інформованість про заходи, 17,1% – незручний графік роботи, 8% – відсутність зручного доступу до бібліотеки (круті сходи, другий поверх), 6% – неналежний температурний режим (взимку – холодно, влітку – відсутні кондиціонери), 4% – брак часу.

Деякі перешкоди (недостатня інформованість про заходи, незручний графік роботи), що заважають опитаним відвідувати бібліотеку, по можливості, необхідно усунути.

Відповіді на запитання про спільні проекти чи ініціативи, які б респонденти могли запропонувати бібліотеці для співпраці з родинами, свідчать, що бібліотеки можуть реалізовувати багато спільних проєктів та ініціатив з родинами, спрямованих на залучення дітей, батьків та інших членів сімей до читання й культурних заходів. Вони можуть включати сімейні читання, творчі конкурси, тематичні майстер-класи, театралізовані вистави, квести та інші інтерактивні заходи.

Найчастіше опитувані пропонували:

- створення читацьких клубів, студій, об'єднань сімейного дозвілля (32,3%), де члени родин зможуть спілкуватися, читати, ділитися досвідом, отримувати консультації фахівців щодо виховання дітей й психологічної підтримки сімей;
- організацію спільних виставок (25%);
- проведення спільних тематичних заходів (17%);
- створення творчих майстерень для батьків та дітей (14%);
- волонтерські послуги (10%).

Респонденти пропонували ще й такі варіанти співпраці: проведення сімейних вечорів відпочинку, створення родинно-побутових музейних кімнат, проведення квестів за мотивами книг, організацію конкурсів серед родин, днів сімейного читання.

Позитивним є те, що дослідження спонукало деякі бібліотеки до запровадження родинних проєктів. Так, наприклад, Івангородська філія КЗ «Центральна бібліотека» Олександрівської селищної ради Кропивницького району розпочала довгостроковий родинний проєкт, який сприятиме об'єднанню родин навколо книги та інформації, відродженню родовідних традицій, проведенню змістовного і водночас корисного дозвілля родин у бібліотеці. Цей проєкт, який має назву «Родинне перевесло. Минуле поруч з родиною: намистинки з родинного намиста», претендує на життєздатність, бо отримав підтримку односельців. Проєкт передбачає проведення різноманітних заходів, серед яких: «Платформа родинної пам'яті», «Майданчик ПРАродичів»,

«Тік родинних зустрічей», Родинний хаб «Збираємо воедино всю свою родину». Несватківська філія цієї ж громади збиратиме свої родини під куполом родинної бук-лабораторії. Несватківські родини – як переселенці із зони радіоактивного забруднення, так і місцеві жителі – стануть активними учасниками цього проєкту родинного читання і з задоволенням відвідуватимуть бібліотеку.

Респонденти оцінили рівень кваліфікації персоналу в роботі з сімейними відвідувачами, вказавши на приємну атмосферу, доброзичливість, гостинність та привітність, влаштовані теплі сімейні вечірki, уміння вислухати запити користувачів, інтелігентність, обслуговування маломобільних членів родин за місцем проживання. На думку опитаних, найголовнішими якостями, що характеризують бібліотекарів, є комунікабельність, професійні знання, організаційні здібності, толерантність, організованість. Рівень кваліфікації бібліотекарів 68,7% респондентів оцінили на відмінно; 24,3% опитаних поставили оцінку «добре», а 7% – «посередньо». Незадовільних оцінок не було. Позитивні відгуки про персонал бібліотек свідчить про високий рівень кваліфікації та доброзичливість бібліотекарів. Проте дефіцит професійних кадрів, здебільшого у сільських бібліотеках, де значний відсоток працівників не має фахової освіти, а також неналежне фінансування бібліотек є на сьогодні нагальною проблемою в роботі з родинами.

На думку опитуваних, для того щоб бібліотека стала родинним простором, потрібно створити комфортну атмосферу, де кожен член родини знайде щось цікаве для себе. Це передбачає оновлення інтер'єру, організацію різноманітних заходів для сімей, зручні зони для спілкування, навчання, читання та відпочинку, а також доступ до широкого спектра ресурсів та послуг, що задовольняють потреби різних категорій користувачів.

Серед відповідей респондентів домінувало твердження про необхідність належного матеріально-технічного забезпечення бібліотек – на такий чинник вказали 67,3% опитаних (ремонт бібліотек, придбання обладнання, меблів). Респонденти не обійшли увагою і дизайнерське оформлення бібліотек, яке також потребує значних матеріальних затрат: 61,3% опитаних указали на необхідність зонування та обладнання простору для читання, відпочинку, ігор, проведення зустрічей, де родини зможуть розслабитися та поспілкуватися; 59% респондентів вважають, що потрібно створити інклюзивний простір для людей різного віку та безпечний простір для малюків для організації та проведення різноманітних заходів для дітей та дорослих – сімейних читань, квестів, кінопоказів, тематичних вечорів та свят, майстер-класів з різних технік рукоділля, кулінарних курсів, виставок сімейної творчості та інших заходів, які можуть зацікавити різних членів родини; 57,3% указали на потребу в оновленні фонду та забезпеченні бібліотек періодичними виданнями відповідно до потреб користувачів.

На думку деяких учасників дослідження, позитивні зрушення у роботі бібліотек можливі за умови наявності кваліфікованого бібліотекаря з відповідною освітою, досвідом роботи й творчим вогником.

Були запропоновані й поодинокі зміни та нововведення для перетворення бібліотек в родинні простори, а саме: організація сімейних клубів

любителів книг, курсів з швидкочитання, сімейного кінозалу, створення бібліотеки вихідного дня з ігровими локаціями, оснащення спортивним інвентарем бібліотек громади, проведення освітніх курсів та тренінгів з вивчення іноземних мов, цифрової грамотності, сімейних релакс-занять.

Варто зазначити, що бібліотека має всі передумови для того, щоб стати активним родинним хабом громади. Завдяки оновленню підходів до простору, змісту та форм взаємодії з родинами, бібліотека може ефективно відповідати на сучасні виклики та сприяти згуртуванню суспільства навколо книги, знань і спільного дозвілля.

Бібліотеки можуть слугувати родинним простором, місцем, де сім'ї можуть проводити час разом, брати участь у спільних заходах та розвивати любов до читання. Це простір для взаємодії, навчання та культурного збагачення, що сприяє зміцненню сімейних зв'язків.

Бібліотека має великий потенціал, щоб стати простором, що поєднує отримання інформації, проведення дозвілля та виховання родинних цінностей. Реалізація запропонованих кроків зробить її місцем сили, довіри та натхнення для всієї громади.

Висновки

Результати соціологічного дослідження дозволяють зробити певні висновки щодо сприйняття бібліотек області як родинних просторів, організації проведення сімейного дозвілля та подальшого розвитку й удосконалення бібліотечних послуг для сімей.

У дослідженні взяли участь 4150 респондентів з 42 територіальних громад (1,5% від загальної кількості користувачів області).

Респонденти, які систематично відвідують бібліотеку і беруть активну участь у її заходах, представлені всіма категоріями користувачів за статтю, віковим складом, освітнім рівнем.

Найчастіше опитувані відвідують бібліотеку 1 раз на місяць – 39%; 32,6% – 2-3 рази на місяць, 2,6% – щодня (це любителі періодичних видань, особи пенсійного віку та учнівська молодь).

При опитуванні з'ясувалось, що в багатьох сім'ях читають і користуються послугами бібліотеки майже всі члени родини. Найактивнішими читачами в сім'ї є діти та мами.

Мотиви відвідування бібліотеки родинами різноманітні – від користування традиційними бібліотечними послугами (найчастіше це отримання книг для читання або навчання – 66,7%) до зустрічей з друзями та цікавими особистостями (3,6%).

Щодо часу, проведеного з книгою, то у всіх опитаних він залежить від наявності вільного часу.

Переважна більшість опитаних – 87,7% вважають бібліотеку безпечним родинним простором для всієї родини, і лише у 12,3% є сумніви, що бібліотека може бути якісним родинним простором.

На думку 92,9% респондентів бібліотеки громади є чудовим місцем для проведення вільного часу всією родиною. Це простори для розвитку, навчання,

творчості та спілкування, інтерактивних заходів та змістовного проведення дозвілля. Опитані вважають, що для підвищення привабливості бібліотеки як центру сімейного дозвілля варто запроваджувати різноманітні заходи та послуги, орієнтовані на різні вікові категорії; пропонувати послуги та заходи як у бібліотеці, так і за її межами. Це можуть бути сімейні читання та свята, конкурси і квести, тематичні вечори. Також бажано розширювати функціональні можливості бібліотек в роботі з родинами.

Проте 7,1% опитаних вважають, що бібліотека не має можливості створити якісні родинні простори.

Задоволеність респондентів книжковими фондами бібліотек – проблемне питання з огляду на потребу в оновленні фондів. Наявний фонд задовольняє потреби родин тільки 41% опитаних, зовсім не задовольняє потреби родин 43,2%, 15,8% – задовольняє частково. Бракує літератури з питань історії та народознавства, сімейної педагогіки, культури сімейних відносин, психології, недостатня кількість творів сучасних українських авторів, інших видань.

Учасники дослідження вважають, що звички сімейного читання закладаються з раннього дитинства сім'єю, школою і бібліотекою, проте для формування звички у бібліотеці має бути достатньо нової сучасної літератури, створені сімейні клуби за інтересами з культури читання, постійно діяти реклама бібліотеки, книги й читання.

Родини, де читають, іноді, на жаль, стикаються з перешкодами, що заважають їм відвідувати бібліотеку – здебільшого, це віддаленість (вважають 40,7% опитаних), недостатня інформованість (23,8%), незручність графіка роботи (17,1%), відсутність зручного доступу до бібліотеки (8%). Іноді на показник відвідуваності закладів родинами впливає недостатня реклама. Проблемою також залишається низький температурний режим у приміщеннях бібліотек взимку.

Для співпраці з родинами респонденти запропонували проекти, спрямовані на залучення дітей, батьків та інших членів сімей до читання та культурних заходів: створення читацьких клубів, студій, об'єднань сімейного дозвілля, проведення святкових заходів, літературних вечорів, виставок дитячих робіт та сімейних фотографій. Такі заходи можуть залучити нових користувачів, розширити цільову аудиторію та пробудити інтерес до книги, читання, бібліотеки.

Рівень кваліфікації бібліотечних працівників в роботі з сімейними відвідувачами має бути кращим. Хоча незадовільних оцінок не було, оцінок «відмінно» було не так вже й багато. Поряд з цим опитувані високо оцінили рівень доброзичливості бібліотекарів, їх толерантність, професійні знання, організаційні здібності, ерудованість та приємну атмосферу у бібліотеках.

Щодо змін та нововведень для створення повноцінних родинних просторів у бібліотеках, респонденти наголошували на кращому матеріально-технічному забезпеченні закладів. Достатня матеріально-технічна база, творчі працівники, якісний книжковий фонд – запорука успіху існування родинних просторів у бібліотеках.

Варто зазначити, що бібліотека має всі передумови для того, щоб стати активним родинним хабом громади. Завдяки оновленню підходів до організації простору, змісту та форм взаємодії з родинами, бібліотека може ефективно відповідати на сучасні виклики та сприяти згуртуванню суспільства навколо книги, знань і спільного дозвілля.

Враховуючи міркування та побажання респондентів щодо сприйняття бібліотек як родинних просторів, потрібно:

- облаштувати комфортні простори та зони для дітей і батьків на базі бібліотек громад;
- систематично поповнювати бібліотечні фонди книгами з сімейної педагогіки, психології, культури сімейних відносин, творами сучасних українських та зарубіжних авторів, які сприяють сімейному читанню;
- розширити тематику соціокультурних заходів для сімейного відвідування та спільного дозвілля родин літературними читаннями й сімейними святами, творчими майстер-класами, зустрічами з цікавими людьми;
- проводити конкурси родин, які читають, з метою організації змістовного дозвілля.

Дані висновки є підставою для покращення роботи бібліотек області як родинних просторів, а також окреслення напрямів роботи для подальшого розвитку та вдосконалення бібліотечних послуг для сімей.

Бібліотека – безпечний простір ментального здоров'я (за звітами бібліотек територіальних громад області)

Оксана Завіна,
завідувач відділу документів
з питань медицини та охорони здоров'я
ОУНБ ім. Д.І. Чижевського

У часи постійних викликів та соціальних змін бібліотеки набувають нової ролі – вони стають не лише осередками знань, а й безпечними, доступними просторами для спілкування, підтримки та турботи про ментальне здоров'я. Це простір, де можна знайти не тільки книгу, а й розуміння, співчуття, можливість висловитися та бути почутим. Універсальність бібліотек дозволяє ефективно відповідати на потреби різних груп населення – дітей, підлітків, людей літнього віку, внутрішньо переміщених осіб, осіб із вразливих категорій – створюючи середовище, що сприяє емоційному відновленню, розвитку та соціальній взаємодії.

Сьогодні бібліотеки трансформуються відповідно до нових суспільних запитів і стають місцем психосоціальної підтримки громади. Вони формують простір довіри та емоційної підтримки через роботу з книгами, спілкування,

творчі активності й партнерські ініціативи. Протягом 2024 року цьому напрямку була приділена певна увага в роботі бібліотечних закладів.

Бібліотеки області долучилися до участі у Всеукраїнській програмі ментального здоров'я «Ти як?», ініційованої першою леді України Оленою Зеленською. Вони стали майданчиками поширення інформації про програму, проведення заходів та надання психологічної підтримки. Завдяки активності бібліотекарів у громадах Кіровоградської області проводяться тренінги, бесіди, арт- та бібліотерапевтичні заняття, ресурсні зустрічі з психологами, майстер-класи, ігрові програми та інші заходи, спрямовані на зміцнення ментального здоров'я користувачів різного віку. Наприклад, у бібліотеках Первозванівської територіальної громади створено куточок ментального здоров'я «Ти як?», облаштовано спеціальні зони, де можна пограти в настільні ігри, ознайомитися з брошурами, отримати поради щодо емоційної підтримки. А в міській бібліотеці Побузької територіальної громади проходили зустрічі із соціальним психологом Ганною Крайтор на тему «Плани та цілі». Учасники отримали корисні поради щодо постановки цілей, їхнього досягнення та значення для особистого розвитку. Атмосферу заходу доповнили майстер-клас зі створення свічок і притчі, що символізували надію та світло в житті кожного. Всеукраїнський урок з ментального здоров'я провели у Бобринецькій міській публічній бібліотеці, під час якого діти ознайомились з поняттям «ментальне здоров'я», спробували визначити свій стан, дізнались, як дбати про нього та відновлювати.

Реалізація проєктів у бібліотеках є дієвим засобом для підтримки ментального здоров'я користувачів. Запровадження проєктів допомагає книгозбірням залучати ресурси, налагоджувати партнерство між структурами різного спрямування й адаптувати свої послуги до сучасних викликів. Бібліотекарі реалізували у проєктній діяльності ініціативи зі створення просторів психосоціальної підтримки, клубів за інтересами, проведення заходів з бібліотерапії, арттерапії, тренінгів з емоційної грамотності.

Бібліотеки Кіровоградської області активно підтримали ідею зі створення просторів психосоціальної підтримки, де батьки з дітьми мають змогу спільно проводити час: гратися, читати книжки чи долучатися до різноманітних активностей. Адже такі затишні зони сприяють зміцненню емоційного зв'язку між дорослими й дітьми, підтримують розвиток дитини й дарують родинам відчуття безпеки й спокою.

У співпраці з благодійним фондом «Безпечне майбутнє» та ЮНІСЕФ у бібліотеках 10 громад області були відкриті «Простори, дружні до дитини» – безпечні місця, де юні відвідувачі можуть не лише гратися та навчатися, а й отримувати емоційну підтримку. На таких майданчиках бібліотекарі проводять ігрові заняття, творчі майстер-класи, вправи на розвиток емоційного інтелекту та спілкування, читають казки. «Простори, дружні до дитини» допомагають дітям краще адаптуватися до стресових умов, знайти друзів і відчути турботу з боку дорослих. Завдяки такій ініціативі бібліотеки стали місцем довіри та розвитку, де дитина може відновити внутрішню рівновагу через гру, спілкування й творчість.

У бібліотеках Олександрійської міської центральної бібліотечної системи відкрили спеціальні комфортні зони для релаксації, адаптації, навчання, відпочинку та пропонують відвідувачам місця для медитаційних практик або тихого відпочинку. Це бібліопростір «Граї. Читай. Відпочивай», що розпочав роботу у 2024 році на базі центральної бібліотеки для дітей за фінансової підтримки ГО «Десяте квітня» та Олександрійської міської ради. А у 2025 році відкрився новий простір – Smart-містечко, в якому діти можуть займатися у гуртках з моделювання й робототехніки, конструювання та програмування. Родзинкою простору є прототип Оптимуса Прайма – дивовижний двометровий робот, який не лише рухається, а й розмовляє. Бібліотечний простір «Разом_Хаб» за програмою «єМістечко – простір для твоїх можливостей», що фінансується Фондом «Пам'ять, відповідальність і майбутнє» (EVZ) запрацював у лютому 2025 року на базі бібліотеки-філії № 8 для юнацтва.

У Бобринецькій міській публічній бібліотеці почав діяти простір «Дія. ТИ», в якому також проводяться заходи, направлені на покращення ментального здоров'я мешканців громади.

У Михайлівській сільській бібліотеці-філії (Олександрівська територіальна громада, далі – ТГ) створено Бібліосіті «Бібліотека належить нам». У бібліотечному містечку розмістили куточок для малюків «Веселись, міркуй та грай», фан-зону «Острівок рукоділля», зону успішних користувачів «Кожному до смаку або Пристрасті земляків», зону уваги та розради «До літніх – з повагою, до майбутнього – з надією», за межами бібліотеки діє пересувна молодіжна екорелакс-зона «Без тривоги: слухаємо, обговорюємо, відпочиваємо».

У Знам'янській бібліотеці-філії № 2 для внутрішньо переміщених осіб функціонує психо-терапевтичний куточок «Арт_територія», де батьки разом із дітьми можуть за допомогою природних матеріалів зробити різні вироби, пограти в настільні ігри, проводяться бесіди, розмовні години.

У бібліотеках Кіровоградської області успішно реалізуються різноманітні проекти, спрямовані на підтримку жителів громад, серед них – ініціативи з розвитку читання, освітні програми, арттерапевтичні заняття.

У 2025 році Берестягівська бібліотека-філія № 3 (Гайворонська ТГ) розпочала роботу в проекті «Мистецтво жити», в межах якого проходять зустрічі на теми ментального здоров'я, де обговорюються питання його важливості для щасливого життя, а також способи підтримки та покращення психічного благополуччя.

У Підлісненській філії КЗ «Центральна бібліотека» (Олександрівська ТГ) реалізують проект «Творче видноколо», серед заходів якого – арттерапевтичні заняття «Як заспокоїтись мистецтвом» та «Кольоровий настрій».

Олександрійська центральна бібліотека для дітей, бібліотека-філія № 3 для дітей м. Олександрія, Кропивницька центральна міська бібліотека приєдналися до проекту EOP.Kids.Ukraine. Він передбачає навчально-розвивальні заняття для дітей від трьох до шести років в інноваційному

форматі. Програма бібліотечних занять об'єднала дітей у навчанні через гру за методиками Element of Play, Learning Spaces, Music, Storytelling, якими користуються країни, де відбувалися війни. Заходи проводяться в межах проєкту ГО «Обласний жіночий інформаційний центр» та Кіровоградської обласної універсальної наукової бібліотеки ім. Д. І. Чижевського «Діти України і війна. Кропивницький» за підтримки Worldwide Orphans Foundation (WWO) та ГО «Соціальне здоров'я».

Бібліотерапія стала поширеною практикою в сучасних бібліотеках, адже все більше фахівців і користувачів усвідомлюють її значення для підтримки ментального здоров'я. Читання художніх творів допомагає людині переосмислити власні переживання, знайти відгук у долях персонажів і побачити можливі шляхи подолання труднощів. Бібліотерапія сприяє зниженню тривожності, покращенню настрою, розвитку емпатії та формуванню навичок емоційної стійкості. Особливо цінною вона стає у складні періоди – під час війни, кризи чи втрати, коли люди потребують підтримки, але не завжди готові звернутися по професійну допомогу. Тож завдяки бібліотерапії бібліотеки стали місцем внутрішнього зцілення, де книга є джерелом сили, розради та надії. Бібліотерапія здійснюється в різних форматах: антистрес-пункти, тематичні салони, читальні, години-сповіді.

У бібліотеках Олександрівської територіальної громади відкрили бібліотерапевтичний салон «Терапія душі», провели естафету піклувальників «Розраду знаходимо в Книгах», облаштували зону книготерапії «Оговтайтесь від бурхливих змін: на допомогу прийде Книга», організували бібліотечну країну Підтримки «Домашній психолог», бібліотечну чайну «ТЕПЛО: до вас з чаєм, з книгами, з душею!», бібліотечку-Антистрес «Формуємо ПОЗИТИВ у БІБЛІОТЕЦІ». При бібліотеках створили локації книгопідтримки та спілкування: зону зустрічей «Територія добра» та релакс-читальню «Книга прийде на допомогу» (Родниківська філія).

У Диминській сільській бібліотеці-філії (Соколівська ТГ) бібліотекарка провела книготерапію «Книжки, що лікують», де діти дізналися про казки, їх значення в житті, читали улюблені твори та мали змогу перевтілюватися в головних героїв, а потім відображали казкових героїв на папері. Фахівці бібліотеки-філії № 4 міста Кропивницького організували книготерапевтичний вояж «Книжка замість ліків» та презентували виставку-рецепт «Література як мікстура».

Працівники Знам'янської бібліотеки-філії № 3 провели літературну подорож у «Країну Сонячних Зайчиків». Атмосферу заходу доповнив цікавий майстер-клас, під час якого відвідувачі виготовили персонажів однієї з книг Всеволода Нестайка – яскраві олійниці у вигляді Сонячних Зайчиків. Такі зустрічі згуртовують дітей, надають позитивних емоцій, налаштовують на добро, адже ментальне здоров'я – це стосунки, в яких є відчуття безпеки, любові та взаємопідтримки.

Олександрійська центральна бібліотека для дітей започаткувала костюмовані інтерактивні читання популярних дитячих книжок і казок. Учасників заходів запрошують зануритися у світ казкових пригод і пригадати

улюблених героїв. Така форма казкотерапії сприяє покращенню емоційного стану, зниженню напруги та подоланню психосоматичних проявів. Щоб привернути увагу дітей, бібліотекарі доповнюють голосні читання театралізованими сценками, ляльковими виставами, казковими квестами, музичним супроводом, переглядом мультфільмів, творчими майстер-класами й бібліотечними подорожами.

Окрім проведення бібліотерапевтичних заходів бібліотекарі активно популяризують книги на тему психічного здоров'я, організовуючи книжкові виставки та викладки. Вони знайомлять користувачів з літературою, що допомагає краще розуміти себе, справлятися з емоційними труднощами, розвивати навички саморегуляції та турботи про себе. На виставках представлені книги з популярної психології, самодопомоги, мотивації, розвитку емоційного інтелекту та подолання стресу. Видання приваблюють увагу різних вікових категорій і сприяють формуванню культури емоційної грамотності в суспільстві.

Також працівники бібліотек створюють дайджести, списки рекомендованої літератури, брошури й пам'ятки для різних вікових категорій. Онлайн-платформи бібліотек активно наповнюються корисним контентом – від відеооглядів книжок до публікацій про психологічну підтримку. Завдяки систематичній інформаційній роботі бібліотеки стали надійним джерелом знань і підтримки у сфері психічного здоров'я.

Наприклад, фахівці відділу обслуговування Бобринецької міської публічної бібліотеки започаткували нову рубрику – книгопромоцію онлайн «Книга на лінії вихідні». Щоп'ятниці працівники бібліотеки знайомлять користувачів з певним твором та його автором; візуалізують книгу за допомогою зображень та декламують цікавий уривок, який інтригує та спонукає користувача прочитати даний художній твір; створюють відео до книг українських та зарубіжних авторів.

Фахівці Пантаївської сільської бібліотеки (Пантаївська ТГ) організовували такі літературні заходи: «Ментальна гімнастика: Читаємо для розуму», «Здорові думки: Літературна відповідь ментальному здоров'ю», «Книжкова терапія: Лікуємо душу разом», «Хмаринка щастя: Літературні сесії для ментального благополуччя», «Розумний відпочинок: книжкові забави для ментального здоров'я».

У бібліотеках Благовіщенської територіальної громади для користувачів різних вікових категорій було організовано та оформлено книжкові виставки «Популярна психологія для всіх і кожного», «Психологія для всіх», проведено пізнавальні бесіди «Психічне здоров'я. Як його зберегти?», «Вплив ментального здоров'я на життєдіяльність особистості», інформаційні години «В гармонії з собою», «Ментальне здоров'я: як подбати про себе?», інформаційні хвилинки «Як подбати про своє психічне здоров'я: 5 корисних звичок на кожний день».

Працівники Гайворонської міської публічної бібліотеки для своїх користувачів оформили книжкову виставку-детокс «Ментальне здоров'я: пізнай себе» з метою відволікти на певний час жителів громади від телевізорів,

смартфонів, комп'ютерів, перегляду стрічки новин та соціальних мереж, натомість обрати для себе цікаву книгу.

У читальному залі Григорівської центральної публічної бібліотеки (Великоандрусівська ТГ) розгорнуто постійну книжкову виставку «Зціли себе сам». На ній представлена література з психології та саморозвитку, яка допомагає знизити тривожність, змінити негативні думки, знайти сенс життя та знайти хобі, яке приносить задоволення.

У бібліотеках часто організуються лекції, семінари, діють групи підтримки та проводяться інші заходи, спрямовані на збільшення освіти щодо ментального здоров'я та надання практичних навичок для його підтримки, за участі психологів, лікарів, соціальних працівників.

Однією з найпопулярніших форм проведення заходів у книгозбірнях є інформаційні години. Вони підвищують обізнаність людей про важливість психічного здоров'я та його вплив на якість життя, допомагають сформувати навички самодопомоги, релаксації та ефективного управління емоціями у повсякденному житті. Також інформаційні години сприяють спростуванню стереотипів про психічні розлади, що допомагає зменшити стигму навколо цієї теми. Людей мотивують звертатися за професійною допомогою при потребі, підвищуючи рівень довіри до фахівців.

У бібліотеках Рівнянської територіальної громади для здобувачів освіти середньої та старшої школи проведено такі виховні години: «Мій настрій», «Як зберегти ментальне здоров'я», «Ментальне здоров'я дітей під час війни», «Що робити для збереження психічного здоров'я?». Крім того, відбулись просвітницькі бесіди «Що таке ментальне здоров'я та як діти можуть піклуватися про нього», «Вплив сміху на психічне здоров'я», а також заняття з технік для зняття стресу й емоційної напруги. У Кетрисанівській сільській бібліотеці проведено інформаційні години «Вітаміни для мозку», «Антистресові читання», бібліотеки-філії провели цикл бесід «Вплив війни на ментальне здоров'я», що охопив 10 бібліотек, які відвідали 126 осіб.

Бібліотекарі Добровеличківської територіальної громади організовували інформаційні години, бесіди-рекомендації, тренінги, зустрічі з психологами, медпрацівниками, священниками, лікарями-практиками. Назви заходів такі: «Хороша енергія дому – ментальне здоров'я людини», «Війна – небезпечний чинник загрози для ментального здоров'я людей», «Божі закони на сторожі нашої ментальної безпеки», «Віртуальна агресія: вплив гаджетів на ментальне здоров'я», «Книготерапія – шлях до ментального здоров'я», «STOP-стрес: шкода для ментального здоров'я людини», «Харчування для ментального здоров'я», «Шкідливі звички і їхній вплив на ментальне здоров'я» тощо.

У бібліотеках Новомиргородської територіальної громади відбулися такі заходи: години спілкування «Я піклуюсь про своє здоров'я», «Життя без стресу»; тематична лекція «Острів безпеки у світі небезпеки»; бесіда з елементами тренінгу «Ментальне здоров'я, як його зберегти?»; тренінгові заняття «Вправи для нормалізації тиску», «Секрети управління емоціями», «Потреби і бажання. Як досягати поставлених цілей». У Маловисківській

центральної публічної бібліотеці організовано інтерактивний захід для учнів «Метальне здоров'я: як зрозуміти та підтримати себе».

Фахівці Світловодської бібліотеки-філії № 8 провели цикл заходів «Безпека життєдіяльності», які охопили питання як фізичної, так і емоційної безпеки; захід «Поведінка та безпека дітей в умовах сьогодення» для учнів 5-6 класів з інструкціями щодо дій під час повітряної тривоги, поводження з небезпечними предметами та цифрової безпеки, учасники створювали пам'ятки безпеки.

Бібліотекарі також організовують клуби психологічної підтримки, які стають не лише місцем спілкування, обміну досвідом та самореалізації, а й сприяють розвитку читацьких інтересів, творчих здібностей і критичного мислення. Завдяки регулярним зустрічам учасники відчувають підтримку, знижують рівень стресу та покращують свій емоційний стан. Клубні зустрічі допомагають знизити почуття ізоляції, особливо в складні життєві періоди, коли дуже важливо відчувати, що ти не один. Учасники клубів мають можливість навчатися ефективним способам справлятися зі стресом, тривогою та іншими емоційними труднощами через практичні заняття, групові дискусії та зустрічі з психологами.

В Олександрівській територіальній громаді при Підлісненській бібліотеці-філії діє клуб психологічної підтримки «ЦіліснаЯ», який проводить ресурсні зустрічі швидкої допомоги при стресі, а в Родниківській сільській бібліотеці організували діалоговий клуб «Люди для людей».

Фахівці Новоархангельської центральної публічної бібліотеки приділяють увагу людям старшого покоління. Самотність, проблеми зі здоров'ям, тривожне становище в Україні ускладнюють їхнє життя. Тому з листопада 2024 року тут працює клуб для людей поважного віку «Турбота». Раз на місяць бібліотекарі організовують корисні розвантажувальні масові заходи за участю письменників, співаків, музикантів, майстрів. При Новомиргородській центральної публічної бібліотеці організовано «Клуб активного довголіття». Щоб підтримати психічне та фізичне здоров'я, учасники клубу регулярно займаються скандинавською ходьбою, тому що фізична активність зменшує симптоми тривоги та депресії, а також запобігає неінфекційним захворюванням.

У бібліотеці-філії № 3 м. Світловодська діє клуб «Весняні надії», який пропонує користувачам спілкування, обговорення книг, онлайн-зустрічі з психологом.

У бібліотеках Дмитрівської, Знам'янської, Гайворонської, Голованівської, Новоархангельської, Вільшанської, Олександрійської територіальних громад (всього 24 громади) організовано роботу Батьківських клубів у межах проекту «Швидке реагування в Кіровоградській області для задоволення потреб дітей та їхніх опікунів, у тому числі внутрішньо переміщених осіб, які постраждали внаслідок війни в Україні», що реалізується Благодійним фондом «Безпечне майбутнє» за підтримки Дитячого фонду ООН (ЮНІСЕФ). В рамках роботи клубу проходять заняття освітнього, дозвіллевого, арттерапевтичного характеру, різноманітні майстер-

класи та заходи для дітей і батьків, наприклад, відбувся тренінг «Ментальне здоров'я: як його зберегти?», бібліотерапевтичні зустрічі «Книжкова терапія для душі», цикл бесід «Психологічне здоров'я в умовах війни» (Дмитрівська ТГ), «Світ емоцій та почуттів» (Новоархангельська ТГ), діалог з психологом «Самоціль і самооцінка», діалоговий майданчик «Толерантність у середовищі підлітків» (Знам'янська ТГ), надані рекомендації для батьків «Як зрозуміти і підтримати свою дитину», практичні рекомендації «Стрес життя. Як допомогти собі» (Знам'янська ТГ), «Психічне здоров'я в умовах війни» (Гайворонська ТГ).

У бібліотеках створюють не лише клуби психологічної підтримки, а й творчі об'єднання, які сприяють самовираженню та розвитку талантів. Вони надихають на креативність, знімають емоційну напругу та допомагають учасникам відчувати себе частиною активної й дружньої спільноти. Заняття в клубах наповнюють життя позитивом, радістю та натхненням, що є важливим для підтримки психічного здоров'я. Завдяки роботі творчих клубів бібліотеки стали справжніми осередками емоційної підтримки і гармонії для своїх відвідувачів.

У Бобринецькій міській публічній бібліотеці діє любительське об'єднання «Чарівна ниточка», де кожен охочий може навчитися плести гачком та підтримати своє ментальне здоров'я. На занятті клубу шанувальниці в'язання не тільки вчать в'язати, а й знайомляться з історією виникнення плетіння гачком, дізнаються, як виникла нитка, як добирати пряжу й гачок та чому в'язання стало таким популярним.

У Знам'янській міській бібліотеці-філії № 1 бібліотекарі запропонували користувачам провести творче ательє «В'язання – найкращий антидепресант!». Учасниці творчого ательє взяли на засідання спиці, гачки та різнобарвну пряжу – в'язали шарфики, рукавиці, шкарпетки та інші теплі речі для захисників, ділилися різними схемами та візерунками з в'язання. А ще організували виставку в'язаних робіт у бібліотеці.

Бібліотеки області організують також ресурсні зустрічі з психологами, що робить професійну психологічну підтримку більш доступною для широкої аудиторії. Проведення таких заходів у бібліотеках створює комфортне, знайоме та безпечне середовище, де люди можуть відкрито говорити про свої проблеми та отримувати кваліфіковані поради. Заходи сприяють формуванню культури турботи про ментальне здоров'я у громаді, підвищують емоційну стійкість і допомагають людям краще розуміти себе. Загалом такі зустрічі інтегрують психологічну підтримку у повсякденне життя та підсилюють роль бібліотек як центрів психосоціальної підтримки.

У Солгутівській бібліотеці-філії № 11 (Гайворонська ТГ) психолог О. С. Захаренко провів інформаційну зустріч на тему «Коли емоції б'ють через край». Присутні взяли участь у таких вправах: «Кольорові емоції», «Емоції у склянці», «Австралійський дощ», «Асоціації» та обмінялися побажаннями.

У бібліотеці-філії № 2 Кропивницької міської центральної бібліотечної системи для внутрішньо переміщених осіб провели психологічний воркшоп «Відновлення та стійкість». Учасникам демонстрували ефективні вправи для

подолання панічних атак і стресових станів. У бібліотеці-філії № 10 м. Кропивницький відбувся психологічний тренінг «Діти України і війна: допоможемо дітям пережити синдром війни», на який запросили учнів і молодь, аби навчити їх справлятися зі страхами. За допомогою кольорових олівців та аркушів паперу учасники зображали свої страхи у вигляді абстрактних композицій – ліній, плям, фігур. Після завершення вправи кожен мав змогу емоційно проговорити свій стан, переданий у малюнку, а потім символічно порвав аркуш і викинув його, позбавляючись негативних емоцій.

У Вільшанській міській публічній бібліотеці фахівці організації «Лікарі без кордонів» провели заняття, присвячені психологічній підтримці місцевих жителів, які працюють у сфері «людина-людина». Одне з занять було присвячене темі «Як позбутися нав'язливих думок». Учасники виконували вправи на заземлення, а також – арттерапевтичні, створюючи абстрактні образи за допомогою фарб і ниток.

Зустріч із психологом Вільшанського ліцею Вікторією Михайловою допомогла учасникам заходу зрозуміти, що таке ментальне здоров'я, з чого складається психологічна стійкість та як її покращити. У міській бібліотеці Побузької територіальної громади відбулася зустріч із психологом Світланою Лизун, під час якої учасники обговорювали способи збереження фізичного та ментального здоров'я в умовах війни, ділилися власними методами підтримки, виконували дихальні вправи та техніки для зниження стресу, що допомогло створити позитивний настрій у всіх присутніх.

Бібліотеки Новомиргородської територіальної громади організовували зустрічі з психологом на теми «Керування страхами» та «Секрети управління емоціями», а також проводили заходи, спрямовані на підвищення обізнаності щодо ментального здоров'я та розвиток практичних навичок його підтримки.

Інформаційна сесія під назвою «Підвищення інформаційного імунітету під час війни» відбулася в Бобринецькій міській публічній бібліотеці за участі консультанта ГО «Десяте квітня» Олександра Зінов'єва. Присутні із зацікавленням пройшли тестування, дізналися, як визначити свій психологічний стан і як надати собі допомогу в стресових ситуаціях.

У Центральній публічній бібліотеці Кам'янецької селищної ради відбулася серія тренінгів «Як удосконалювати себе» та «Як піклуватися про свій емоційний стан», під час яких учасники ділилися способами подолання стресу в складний період.

Арттерапія та творчі заняття в бібліотеках стали ефективними інструментами підтримки ментального здоров'я та емоційного відновлення. Через малювання, ліплення, рукоділля чи інші творчі форми роботи люди мають змогу виразити свої почуття та переживання, навіть якщо важко підібрати слова. Такі заняття допомагають знизити рівень стресу, покращити настрій і відновити внутрішню гармонію. Бібліотекарі активно організовують майстер-класи, які сприяють розвитку творчих здібностей та емоційному розвантаженню користувачів; підбирають цікаві теми та матеріали, створюють комфортну атмосферу для спілкування і самовираження. Завдяки таким заходам учасники не лише опановують нові техніки рукоділля чи

мистецтва, а й мають змогу віднайти внутрішній ресурс для подолання стресу. Майстер-класи стали майданчиком для згуртування громади, де кожен відчуває підтримку та натхнення.

У бібліотеках Олександрівської територіальної громади проходять щомісячні комплекси заходів з арттерапії народної майстерні «Синьо-жовта палітра захоплень». Бібліотекарі провели жовто-блакитну майстерню «Сувеніри української зими», артмозаїку національних захоплень «Прапорові барви України: символи, сувеніри, прикраси», майстерню патріотичних книжкових закладок «Під синьо-жовтим прапором свободи», бібліотечну фабрику артпазлів «Жовто-блакитна карта України», сувенірну студію ARTTOПерів «Читачеві на згадку – жовто-блакитна книжкова закладка».

Бібліотеки Новомиргородської територіальної громади започаткували гарну традицію – організовують для відвідувачів релаксаційні, арттерапевтичні та мистецькі майстер-класи, які сприяють покращенню емоційного та психологічного стану. Зокрема, проводилися такі творчі заняття поробок з повітряного пластиліну: «Квіткова композиція», «Моє дерево...», «Весняний настрій», «Писанковий розмай», «Створення фігурки-емоції».

У бібліотеках Знам'янської територіальної громади щонеділі діє майстерня «Творчі долоньки». У Заваллівській сільській бібліотеці щосереді відбуваються заняття з рукоділля та творчого розвитку дітей у межах майстерні «Креативний вулик». А щосуботи в книгозбірні Бобринецької територіальної громади проходить «Weekend з бібліотекою», під час якого маленькі користувачі власноруч створюють різноманітні вироби з паперу. Усі ці майстер-класи спрямовані на психологічно-емоційне розвантаження, розвиток творчості та підтримку гарного настрою дітей.

Бібліотеки Дмитрівської громади провели майстер-класи з малювання, ліплення, творчої самореалізації як способу подолання внутрішнього напруження, серед них – «Подаруй тепло душі своїй», «У світі квітів», «Принеси, голубе, мир Україні», «Земля – наш спільний дім», «Матусине ім'я святе», «Подарунок татові своїми руками»; артзаняття «Розфарбуй свій настрій», «Малювання без жодних правил».

У філіях Кропивницької міської бібліотечної системи із початку війни впровадили антистресові майстер-класи, під час яких діти й дорослі малюють, створюють вироби, читають та спілкуються в дружній атмосфері. У Світловодській бібліотеці-філії № 2 проводяться арттерапевтичні майстер-класи. Разом із керівником студії «Петриківочка» Любов'ю Дворцовою проведено розпис квітів «Квітка щастя». Двічі на тиждень відбуваються майстер-класи з газетоплетіння. Ці заходи допомагають учасникам зняти тривожність та напругу. Фахівці Центру життєстійкості Знам'янської міської бібліотеки-філії № 1 провели арттерапевтичне заняття з малювання на тему «Дерево життя», яке стало ще одним ресурсом психологічної підтримки для учасників.

Волонтерство та соціальна діяльність бібліотек відіграють важливу роль у зміцненні зв'язків з громадою. Бібліотеки залучають волонтерів до проведення різноманітних заходів – від організації культурних подій до

підтримки соціальних ініціатив і допомоги в інформаційній роботі. Через активну соціальну роботу бібліотеки прагнуть зробити свій внесок у розвиток громади та підтримку вразливих груп населення.

Бібліотекарі Олександрівської територіальної громади долучають до волонтерства небайдужих читачів, спільно з якими реалізують різноманітні благодійні ініціативи: пункт обміну насінням квітів «Зерна квітів з зернами любові нехай у кожному серці проростуть» (приватні квітникарі), бібліотечне футбольне поле «У футбол граємо, книги читаємо» (тренер-волонтер), психологічний хаб стійкості «Виживемо! Переможемо! Відбудуємо!» (педагог-психолог та бібліотекар), зона «ТИСК-НОРМА» з елементами народної медицини в рамках проєкту «MEDLIFE (волонтери-травники), акція «Тепло долонь – одиницею» (на базі благодійного дому для престарілих «Промінь»), артгодина сувенірів-оберегів для ЗСУ «Мотанка свободи» (індивідуальні приватні умільці), майстер-клас «Янголи миру – захисникам України» (бібліотечна асоціація умільців), клуб шанувальників преси «Преса з друку – читачеві в руки» (збір активом читачів прочитаної преси та передача переселенцям та родинам захисників у зонах буккросингу «Хто потребує»).

Працівники Новомиргородської центральної публічної бібліотеки разом із волонтерами-консультантами Новомиргородської районної організації Українського Червоного Хреста проводили заняття з релаксації, навчали користувачів вправам на розслаблення та оздоровлення, які включають медитацію, м'язову релаксацію та дихальні техніки. У партнерстві з волонтерами Товариства Червоного Хреста України бібліотекарі Кропивницької центральної міської бібліотеки для дітей щосуботи організовують заходи з психосоціальної підтримки. Їх мета – допомогти дітям віком від 5 до 15 років знизити емоційну напругу, відчувати себе у безпеці та провести час у колі друзів. До участі в цих заходах часто долучаються й батьки, зокрема з числа внутрішньо переміщених осіб..

Бібліотеки області активно здійснюють краєзнавчо-екологічну просвітницьку діяльність. Бібліотекарі ініціюють краєзнавчі походи, прогулянки мальовничими маршрутами, екскурсії до природних та історичних пам'яток, що дає змогу учасникам розширити знання про рідний край та зняти емоційне напруження. Перебування на свіжому повітрі, фізична активність і живе спілкування з однодумцями сприяють зниженню стресу, покращенню настрою та відновленню внутрішньої гармонії. Такі подорожі поглиблюють зв'язок з природою, формують почуття вдячності, захоплення і спокою – важливі складові ментального благополуччя.

Бібліотеки Олександрівської територіальної громади акцентують увагу на важливості туристично-краєзнавчої діяльності як засобу психологічної підтримки. Вони організували низку заходів, зокрема: місячник літературного краєзнавства «КраєзнавКО» (до 85-річчя утворення області), book-гід сторінками краєзнавчих видань «Імперія Краєзнав'я», облаштували фан-зони «КраєМанія», провели естафету тур-візитів до історичних місць «Історія-ТУР», туристичний експрес «КрайОк» і марафон «Брама віків», створили

краєзнавчо-туристичну платформу «Сила Історії: ми є, були і будемо ми» із циклу «ТАМ-де-МИ», краєзнавчий ХАБ «Неймовірні села Олександрівщини».

У Новоосотській філії КЗ «Центральна бібліотека» (Олександрівська ТГ) діє еколого-географічна платформа «В Осоті – Лелечий день». Родзинкою екологічних заходів Михайлівської філії (Олександрівська ТГ) стала робота творчо-психологічної майстерні «Аромати в нашому житті», під час якої молодь ділилася власними думками про силу запахів і їхній вплив на емоційний стан людини.

Розважально-дозвілєві заходи в бібліотеках є ефективним засобом для відновлення ментального здоров'я, адже вони створюють позитивну атмосферу, допомагають відволіктися від тривожних думок і заряджають енергією. Бібліотекарі організують ігрові програми, літературні вечори, настільні ігри, кіноперегляди, квести, творчі вечори та святкові зустрічі, які сприяють емоційному розвантаженню та підвищенню настрою. Такі події об'єднують людей, сприяють живому спілкуванню, створюють простір довіри, де кожен може відчути себе прийнятим і підтриманим. Участь у розважальних заходах допомагає подолати почуття самотності, зміцнює соціальні зв'язки та формує позитивне мислення.

Гайворонська бібліотека для дітей, філія № 1, провели пізнавально-розважальну мандрівку «Здорове харчування – це смачно!» з учнями ліцею. До Дня сміху Вікнинська бібліотека-філія № 5 (Гайворонська ТГ) провела конкурсно-розважальну програму «Сміємося разом». Учасники заходу взяли участь у сміхотерапії, адже сміх продовжує життя. Кропивницька центральна міська бібліотека для дітей провела святкову програму до Дня захисту дітей з вікторинами, іграми, творчими конкурсами та майстер-класами «Дерево дружби» й «Квітка добра», марафоном дитячого малюнку «Мир дітям планети Земля».

Щороку бібліотекарі Кіровоградської області активно працюють над підвищенням професійного рівня. Вони беруть участь у тематичних вебінарах, семінарах, тренінгах, що дає змогу опанувати нові підходи в роботі з користувачами. Крім того, фахівці вивчають та переймають досвід колег з інших бібліотек, впроваджуючи найкращі практики у своїй діяльності.

«Бібліотекар чи бібліотерапевт в межах і за межами компетенції» – тренінг під такою назвою провела директор Бобринецької міської публічної бібліотеки з бібліотекарками закладу та відокремлених структурних підрозділів. Запрошена директор Бобринецького центру соціальних служб Ірина Яновська познайомила працівників із техніками, які допомагають розслабитись та відволіктися від негативних думок.

Фахівці Олександрійської міської центральної бібліотечної системи у 2024 -2025 роках пройшли навчання на курсах та підвищили свою обізнаність щодо ментального здоров'я, навичок самодопомоги та способів підтримки психоемоційного стану відвідувачів.

Постійний фаховий розвиток є ключовим чинником успішної роботи бібліотекарів у сучасних умовах. Завдяки безперервному навчанню спеціалісти можуть швидко адаптуватися до нових технологій і змін у

суспільстві, а також ефективніше задовольняти потреби користувачів. Крім того, підвищення кваліфікації сприяє професійному зростанню, розширенню знань і умінь, що позитивно впливає на якість бібліотечних послуг і розвиток громади в цілому.

Отже, бібліотеки відіграють важливу роль у підтримці ментального здоров'я громади. Бібліотекарі створюють безпечний простір для емоційної підтримки, спілкування та самовираження. Вони організовують клуби за інтересами, творчі майстерні, заходи з бібліотерапії та запроваджують інші ініціативи, що сприяють психоемоційному розвантаженню. Через просвітницькі програми, туристичні експедиції та екологічно-краєзнавчі активності бібліотеки зміцнюють зв'язок людей з довкіллям і культурою. Активна участь у національних програмах ментального здоров'я свідчить про готовність книгозбірень відповідати на актуальні виклики суспільства. Таким чином, сучасна бібліотека стала не лише місцем для читання, а й центром психологічної підтримки, розвитку й єдності.

Фонди: наповнення та використання

Видання з бібліотеки Єлисаветградського земського реального училища у фондах ОУНБ ім. Д.І. Чижевського

Наталія Зеленська,
завідувач відділу рідкісних та цінних видань
ОУНБ ім. Д.І. Чижевського

Цьогоріч наше місто відзначає 155-ту річницю від дня відкриття в Єлисаветграді першого чоловічого освітнього закладу – Земського реального училища. Реальні училища – це середні навчальні заклади у Російській імперії, зокрема й на території України, із семирічним курсом навчання та одним роком на додатковому відділі для підготовки до вступу у вищі навчальні заклади. В основі навчальної програми училищ була математика, фізика, хімія, природознавство.

За часи існування Єлисаветградського земського реального училища в ньому викладали та проводили наукову діяльність видатні вчені: основоположник слов'янської філології професор В. Григорович, історик і археолог В. Ястребов, вчений і дослідник природи Г. Блізнін; талановиті художники – засновник вечірніх рисувальних класів П. Крестоносцев, художники-викладачі Ф. Козачинський, А. Ольшанський, П. Сорока, П. Криштальов, М. Нікольський. Це училище закінчили лауреат Нобелівської премії з фізики Ігор Тамм, хімік-органік, «батько хімії радикалів» Мозес Гомберг, піонер ракетної техніки Георгій Лангемак та інші.

Випускниками училища були відомі письменники, художники, актори, музиканти. Серед них – видатні актори Микола Садовський, Панас

Саксаганський, Гнат Юра; композитор і диригент Кароль Шимановський, видатний поет Євген Маланюк, письменник Юрій Яновський, меценат української культури Євген Чикаленко, журналіст і громадський діяч Олександр Тарковський, художники О. Осмьоркін, З. Рибак, П. Покаржевський.

Училище утримувалось за кошти державної скарбниці та місцевого бюджету і було добре осначене. У закладі працювали різноманітні лабораторії: фізична, хімічна, була навіть метеостанція. Всі спостереження на метеорологічній станції за температурою повітря, ґрунту, загальним станом погоди, хмарністю, опадами, силою та напрямком вітру здійснювались безпосередньо самими учнями під загальним наглядом вчителів. Метеорологічна станція була добре укомплектована дослідницькою апаратурою та приборами для проведення спостережень за станом погоди. Завідувачем метеорологічної станції при реальному училищі довгі роки був відомий у місті та за його межами науковець Гавриїл Близнін (<https://library.kr.ua/elib/bliznin/>). Метеостанція підтримувала зв'язки з Головною фізичною обсерваторією у Петербурзі, магнітообсерваторією Новоросійського університету в Одесі.

Слисаветградське земське реальне училище також мало потужну бібліотеку, яка розпочала діяльність одночасно з відкриттям навчального закладу. У звіті училища за 1870 рік зазначалось, що на час відкриття бібліотека мала 448 назв та 768 томів видань. Значну частину книг для бібліотеки училища пожертвував доцент Новоросійського університету (нині Одеський національний університет ім. Мечникова) О. Ф. Стюарт.

Учнівська бібліотека та початку діяльності училища не була відкрита через незначну кількість книг. За перший рік існування бібліотека придбала 581 назву, 983 томів видань. Місто виділило для комплектування бібліотеки одну тисячу рублів. Міські діячі – повітовий предводитель дворянства, статський радник Кирило Васильович Соколов-Бородкін та землевласник Григорій Васильович Соколов-Бородкін передали в дар бібліотеці книги та журнали.

У 1874 році при реальному училищі відкрилась учнівська бібліотека. У звіті училища за 1882 рік зазначалось, що при училищі діє 2 бібліотеки: для викладачів та учнів. Бібліотека для викладачів складалася з двох відділень – педагогічного та загальноосвітнього.

Педагогічне відділення містило видання з педагогіки, дидактики, методики, психології та інших дисциплін; загальноосвітнє – книги з богослов'я, філософії, мовознавства, сільського господарства, історії та допоміжних наук, а також географії, етнографії, математичних і природознавчих наук, технологічну літературу, книги про мандрівки, статистичні видання, літературно-політичні журнали, повні зібрання творів кращих вітчизняних та іноземних авторів.

У дитячому відділенні при ньому зберігалися видання для молодшого та середнього шкільного віку, журнали для дітей та книги для народних читань, а у відділі навчальних посібників – географічні карти й картини із російської,

всесвітньої та природничої історії. За звітний (1882) рік для бібліотеки училища були придбані такі періодичні видання: «Детское чтение», «Киевская старина», «Исторический вестник» та інші, окремі номери яких зберігаються у відділі рідкісних та цінних видань зі штампами фундаментальної бібліотеки реального училища.

Значні труднощі настали для училища під час Першої світової війни: у 1915-1917 рр. у приміщеннях як самого училища, так і в церкві при ньому постійно на літній період розміщувалися різні евакуйовані установи – жіноча гімназія, міське початкове училище, різні військові частини; крім того в цей же час споруду училища займали під військовий шпиталь.

У 1917 році реальні училища як тип освітніх закладів були ліквідовані. Замість них виникали близькі за задачами школи фабрично-заводського учнівства. Єлисаветградське земське реальне училище припинило своє існування. Бібліотека училища була реквізована та передана до книжкового складу на вулиці Дворцовій (нині – вул. Театральна). В подальшому книги зі складу передавались до хат-читалень та до новоствореної мережі бібліотек міста. Значна частина бібліотеки була втрачена. Однак декілька десятків примірників зі штампами бібліотеки Єлисаветградського реального училища потрапили до Центральної бібліотеки (нині – Обласна універсальна наукова бібліотека ім. Д. І. Чижевського), де зберігаються і донині. Більш детально про них можна дізнатись на сайті обласної книгозбірні за посиланням: <https://library.kr.ua/wp-content/elib/Stamp-lib.pdf>.

Ефективність використання літератури, придбаної за бюджетні кошти 2024 року, у відділах ОУНБ ім. Д.І. Чижевського (Соціологічне дослідження)

Марія Охріменко,
головний бібліотекар
науково-методичного відділу
ОУНБ ім. Д.І. Чижевського

У зв'язку з незадовільним фінансуванням на комплектування бібліотечних фондів бібліотеки ОУНБ ім. Д.І. Чижевського, а також вилученням застарілої та зношеної літератури, в обласному бюджеті для бібліотеки були виділені кошти на придбання літератури.

Для визначення ефективності використання цієї літератури у відділах бібліотеки було проведено соціологічне дослідження.

Мета дослідження

Соціологічне дослідження щодо вивчення читаності у відділах бібліотеки літератури, отриманої у 2024 році за бюджетні кошти, було

проведено з метою визначення ефективності її використання у відповідності до запитів користувачів.

Об'єктом дослідження було визначено літературу, отриману за бюджетні кошти, яка надійшла до ОУНБ протягом 2024 року загальною кількістю 554 примірники (539 назв) на суму 217500 грн.

Предмет дослідження – використання цих книг у якості показника відповідності читацьким інтересам.

Базами дослідження стали 7 відділів ОУНБ ім. Д.І. Чижевського: відділ абонементу, відділ документів із економічних, технічних та природничих наук, відділ обслуговування користувачів, відділ документів іноземними мовами, відділ мистецтв, відділ документів з питань медицини та охорони здоров'я, відділ зберігання та реставрації бібліотечних фондів.

Завдання дослідження – узагальнення аналітичних матеріалів, підготовлених відділами бібліотеки, за такими аспектами:

- наявність зазначеної літератури в книжкових фондах відділів, кількість її надходжень, розподіл цієї літератури, обертаність, кількість книговидач;
- форми та методи ознайомлення користувачів із цими виданнями;
- визначення видань, які мають найбільший і найменший попит у користувачів;
- визначення популярності цієї літератури серед різних груп користувачів;
- задоволення потреб користувачів, які найбільше звертаються до зазначеної літератури;
- пропозиції щодо покращення популяризації зазначеної літератури.

Методика дослідження

Під час дослідження було застосовано такі методи: анкетування, аналізу статистичної інформації та бібліотечної документації (читацьких формулярів, листків термінів повернення документів, документів на проведені масові заходи та матеріалів наочної популяризації).

В ході дослідження був визначений показник читаності зазначеної літератури користувачами; з'ясовано, які книги та автори мають найвищий рейтинг серед бібліотечних працівників та серед користувачів; здійснено аналіз анкет кожного відділу бібліотеки окремо, а також зроблено узагальнений аналіз.

До відділу комплектування ОУНБ ім. Д.І. Чижевського протягом 2024 року надійшло 554 примірники (539 назв) придбані за бюджетні кошти літератури з різних галузей знань: мовознавчої, суспільно-політичної, художньої, природничої, медичної, мистецтвознавчої, з них: 542 прим. – українською мовою, 12 прим. – іноземними мовами.

Книги були розподілені серед відділів бібліотеки таким чином: відділ абонементу отримав 214 прим., відділ обслуговування користувачів – 101 прим., відділ документів з питань медицини та охорони здоров'я – 95 прим., відділ документів з економічних, технічних та природничих наук – 94 прим., відділ мистецтв – 25 прим., відділ документів іноземними мовами –

14 прим., відділ зберігання і реставрації бібліотечних фондів отримав 5 примірників літератури.

Відповідно до теми дослідження було складено анкету бібліотечного працівника з 7 питань.

Аналіз відповідей засвідчив, що за 2024 рік всього було видано 2448 прим. зазначеної літератури.

Середній показник обертаності даної літератури по відділах загалом становить 4,4. Такий показник обертаності свідчить про підвищений інтерес користувачів до придбаної літератури. Варто зазначити, що під час проведення дослідження у відділі абонементу майже 30% вищезазначеної літератури було видано користувачам.

Найвища обертаність вищезазначеної літератури серед відділів бібліотеки становить 8,9 у відділі мистецтв, найнижча – у відділі документів іноземними мовами – 2,6. В інших відділах бібліотеки показники обертаності дорівнюють:

- у відділі абонементу – 3,0;
- у відділі документів з питань медицини та охорони здоров'я – 4,4;
- у відділі документів економічних, технічних та природничих наук – 5,3;
- у відділі обслуговування користувачів – 6,0.

Відповідно до рекомендацій ІФЛА показники обертаності галузевої літератури мають становити 3,5; художньої – 4,6. Таким чином, відділи ОУНБ, в переважній більшості, дотримуються рекомендацій ІФЛА.

В ході дослідження з'ясувалось, що в межах популяризації літератури, придбаної за бюджетні кошти, максимальному розкриттю фондів сприяють книжкові виставки, які організовуються у відділах.

Аналіз репертуару виставок свідчить про те, що у видовому аспекті найчисленнішими залишаються такі виставки: нових надходжень, до знаменних дат, виставки-експозиції, виставки у віконному просторі, віртуальні, у вестибюлі бібліотеки. Характерною особливістю сучасного дизайну книжкових виставок є використання не тільки бібліотечних матеріалів, а і репродукцій, предметів побуту й прикладного мистецтва, зразків флори і фауни, листівок, малюнків, іграшок тощо.

Так, відділ абонементу організував книжкову виставку у віконному просторі під назвою «Читаємо під шурхіт листя», де виставлялась книга О. Корнюшина «37 буддійських штук» та інші. На книжковій виставці у вестибюлі бібліотеки «Книжковий світ – то особливий світ» були також представлені отримані відділом книги. Відділ документів із економічних, технічних та природничих наук створив віртуальну виставку «Гроші, гроші, гроші...», використавши отриману книгу І. Михайловської «Гроші та кредит». Відділ документів з питань медицини та охорони здоров'я організував книжкову виставку «Здорова усмішка – запорука здоров'я людини», на якій була представлена книга О. Добровольської «Дентальна імплантологія» та Т. Заяць «Знімні пластикові протези». Відділ обслуговування користувачів представив отриману літературу на виставці новинок «Знайди час для книги» (літературні новинки). Відділ мистецтв до Дня вишиванки організував

виставку «Сучасна вишита листівка». Відділ документів іноземними мовами організував книжкову виставку «Вчимо англійську з перевіреними виданнями».

Відділи бібліотеки застосовували також і комплексні форми популяризації отриманої за бюджетні кошти літератури. Так, відділ обслуговування користувачів провів вуличні акції «Мистецтво спокою», «Відкриваємо Європу разом», інтерактивний захід до Дня рідної мови «У рідній мові цілий світ», на якому використовувалась книга Л. Погиби «Практикум з української мови за професійним спрямуванням». Дні довілля «Життя без поліетиленового сміття – це просто» до Дня охорони навколишнього середовища, комплексні заходи в межах діяльності Школи досвідченого споживача «Маніпулятивна реклама нездорової їжі» для викладачів та студентів Кропивницького коледжу харчування і торгівлі відбулись у відділі документів із економічних, технічних та природничих наук.

У відділі документів іноземними мовами книги, придбані за бюджетні кошти, використовуються для підготовки засідань клубу розмовної англійської мови та занять у групах «Англійська для початківців». Майстер-клас з арт-терапії з використанням книги Б. Кемске «Кінцугі. Поетичне лагодження» провів відділ мистецтв для учнів дитячої художньої школи ім. О. Осьмьоркіна.

Відділ документів з питань медицини та охорони здоров'я провів лекції на теми: «Харчові отруєння та перша допомога», «Здорова нація – сильна країна», «Чому важливо дбати про психологічне здоров'я?», «Ментальне здоров'я» для студентів Донецького Національного медичного університету, Кропивницького будівельного фахового коледжу, учнів КЗ «Ліцей «Муніципальний колегіум» Кропивницької міської ради», студентів Донецького державного університету внутрішніх справ.

Для лікарів та молодших спеціалістів Дитячої міської лікарні, Кіровоградської обласної психіатричної лікарні проводились Дні спеціаліста «Фахова література на допомогу медикам».

Фахівці відділу абонементів під час проведення творчого заняття для працівників ОУНБ «Бібліотекар радить: перевірено на собі» використали такі книги: «Танго з духами» М. Крижанівської, «Тор-тракторець, що тягне танк» О. Русіної, «Вдома» Ю. Германн, «Ляльководи» Р. Гайнлайна, «Її вишиване життя» С. Талан, «Омріяна донька» Д. Чемберлен.

Серед форм масової роботи залишаються актуальними відкриті перегляди та огляди книг, презентації, обговорення, лекції. Так, відділ абонементів провів захід «Книжковий ХІТ», використавши книги: «Таборові діти» Л. Загоровської, «Аромат Щастя найсильніший під час дощу» В. Грімальді, а також огляди книг на відео Reels: «Освічена» Т. Вестовер, «Ніби ми злодії» М. Ріо, «Зникнення аптекарки» С. Пеннер, «Випадкові наречені» К. Лорен та інші.

Для вихованців Олександрійського фахового коледжу культури і мистецтв «Етнодизайн» фахівці відділу мистецтв організували перегляд

літератури, під час якого використали книгу «Історія мистецтва. Нариси з історії образотворчого та прикладного мистецтва» (укл. О. Пілат).

Працівники відділу документів з питань медицини та охорони здоров'я підготували лекцію «Харчові отруєння та перша допомога».

Бібліотекарі відділу документів із економічних, технічних та природничих наук організували тематичні перегляди: для фахівців з охорони праці – до Дня охорони праці, для користувачів відділу – «Прошу до столу. Ресторанний бізнес», для викладачів та студентів Херсонського аграрно-економічного університету – «Менеджмент – наука та мистецтво управління».

Під час проведення Всеукраїнської науково-практичної конференції «Проблеми сучасного словникарства» відділ абонементу презентував словник-довідник «Соціальна робота» за редакцією В. Пічі.

Працівники бібліотеки популяризують вищезгадану літературу у відділах, на блозі та на сайті бібліотеки, здійснюють огляди літератури в Орхуському центрі екологічної інформації та у фейсбуці в розділі «Книгосвіт», в соціальних мережах. Відвідувачі бібліотеки також переглядають ці книги на книжкових виставках і під час екскурсій.

Варто зазначити, що ефективній популяризації даної літератури сприяє і співпраця з місцевими ЗМІ, що дозволяє охопити значні кола користувачів.

Під час проведення всіх заходів активно використовувались мультимедійні технології, зокрема готувались тематичні слайд-презентації, віртуальні уроки.

За результатами дослідження лідером читацьких запитів серед отриманих книг є художня література.

Так, відділ абонементу визначив авторів та назви книг, які найбільше запитовані серед користувачів. Наприклад, книга «Світло в темряві» С. Віллінгем видавалась 18 разів, «Смажені зелені помідори» Ф. Флегг – 12 разів, «Інтуїція» Л. Гунеля – 8 разів, «Випадкові наречені» К. Лорен – 9 разів. Книги А. Кокотюхи «Життя на карту», О. Кір'ян «На роздоріжжі долі», В. Євтушенко «За зачиненими дверима», М. Кауліца «Емпати» були видані 7 разів кожна.

У відділі обслуговування користувачів найбільший попит мають наступні видання: «Історія Європи. Український погляд» Братів Капранових (32), «Війна очима українського художника. Коли зникають фарби» В. Реброва (28), «Лінива геніальна мама. Як встигати найшвидше й залишати час для себе» Кендри Адачі (18), «Практикум з української мови за професійним спрямуванням» Л. Погиби (18), «Чудо-формула. Два складники неминучого успіху» Елрода Гела (11).

Великий попит серед користувачів має і фахова література, яка знаходиться у відділі документів з питань медицини та охорони здоров'я. Найбільше затребувані такі видання: «Гострі бронхіти у дітей» Л. Овчаренко (11), «Фізична реабілітація при захворюваннях дихальної системи» І. Григус (9), «Академічна історія хвороб» С. Ільченко (8), «Актуальні питання медичної допомоги дітям з позиції безпеки пацієнта» Т. Мавропуло (8).

Значний попит має і література у відділі документів із економічних, технічних та природничих наук. Середня обертаність цієї літератури становить 5,3. Найбільшим попитом читачів користувалися книги: «Основи охорони праці» М. Грищук (15), «Що ми їмо?...» Бі Вілсон, «Сирні мандрі» Л. Кравецької (13), «Український святковий стіл» (13), «Велика книга про комах і не тільки» (13), «Велика книга тварин» (13).

Відділ мистецтв отримав лише 25 книг, але майже половина з них мають попит, а середня обертаність цього фонду найвища серед усіх відділів і становить 8,9. Найбільше популярні у користувачів наступні видання: «Український театральний костюм ХХ-ХХІ століть. Ескізи» (13), «100 речей, які кожен дизайнер повинен знати про людей» С. Вайншенк (11), «Кінцуті. Поетичне лагодження» Б. Кемске (10), хрестоматія в 2-х томах «Василь Григорович Кричевський». – Т. 2 1943-1976 рр. (10), «Як дизайн спонукає нас думати, відчувати діяти» Шона Адамса (9), «Дивокрай» Е. Лейбовіц (9).

Відділ документів іноземними мовами отримав найменше книг, і попит серед них мають декілька видань: «Практика англійської мови» М. Стребкової-Пабат (5), «Англійська мова» О. Ванівської (3).

Варто зазначити, що книги, які мали найбільший попит у читачів, працівники відділів використовували і при проведенні масових заходів.

За аналізом анкет виявлено, що найменший попит серед користувачів мають наступні видання: «Каміння і цвяхи» Ю. Мусаковської (1), «Волосянка» М. Правди (1), «На фронті спека» С. Деркача (1), «Перемога або смерть: український визвольний рух у 1939-1960 роках» І. Патриляка (1) – у відділі абонементу; «Бушкрафт. Найважливіші навички для виживання в дикій природі» Дейва Кентербері (2), «Правознавство» В. Кунченко-Харченко, В. Печерського, Ю. Трубіна (2), «Основи філософських знань» В. Бучинського, П. Скрипки (2), «Коротка історія філософії» Найджела Ворбертона (2) – у відділі обслуговування користувачів; відділ ВМОЗ визначив, що найменшим попитом користується тільки 1 книга – «Загальна хімія для майбутніх студентів-медиків: теорія і задачі» Л. Цветкової (2).

У відділі документів із економічних, технічних та природничих наук книги, які користуються найменшим попитом, мають обертаність 1, серед них «Допуски і посадки машин» С. Дубровського, «Управління комунікаціями» І. Когут, «Аналіз моделювання і управління» Г. Азаренкової, «Економіка та організація інноваційної діяльності» Б. Заболоцького, «Економіка праці і соціально-трудові відносини» М. Ведернікова, «Економіка промислового підприємства» Н. Тюріної, «Банківська система» О. Тридід.

Найменший попит у відділі документів іноземними мовами мають видання «Азіатській досвід становлення і розвитку фінансової інфраструктури в умовах глобальних трансформацій» Л. Федевич (1), «Венчурна та стартап індустрії у глобальній економіці» І. Литвин (1).

У відділі мистецтв найменше користуються попитом книги: «Лого. Дизайн. Любов. Посібник зі створення довершеної айдентики бренду» Девіда Ейрі, «Велика важлива книжка про мистецтво (тепер і про жінок). Приклади нестримних художниць і мистецьких проектів, які надихають вас на власну

творчість» Д. Криза (6), «Історія мистецтва. Нариси з історії образотворчого та прикладного мистецтва» О. Пилат (6), «Сакральне мистецтво Карпат» П. Кузенко (5).

Як позитивне, респонденти відзначили, що видань, які б не використовувалися взагалі, не виявлено.

За результатами анкетування з'ясувалося, що у кожному відділі застосовується певна специфіка, тому і обертаність літератури різна.

Варто зазначити, що кожен відділ має свого користувача. Абонемент та відділ обслуговування користувачів відвідують здебільшого працівники освіти й культури, робітники, фінансисти, студенти, пенсіонери, учні шкіл, ліцеїв, училищ, інженерно-технічні працівники. До відділів з фаховою літературою найчастіше звертаються фахівці: до відділу документів з питань медицини та охорони здоров'я – медичні працівники та студенти медичних навчальних закладів; до відділу документів із економічних, технічних та природничих наук – інженери, економісти, фінансисти, менеджери, юристи; до відділу мистецтв – працівники культури, митці, вчителі; до відділу документів іноземними мовами – студенти, вчителі та всі, хто бажає покращити рівень володіння іноземними мовами.

На запитання, чи задовольняє попит користувачів наявний фонд літератури, отриманої за бюджетні кошти у 2024 році, відповіді респондентів були однозначними – так.

Відділи висловили низку доцільних пропозицій щодо покращення популяризації літератури, а саме:

- відділ абонементу пропонує робити відеоогляди книжкових новинок для користувачів у соцмережах;
- відділ обслуговування користувачів – створювати віртуальні книжкові виставки;
- відділ документів з питань медицини та охорони здоров'я – створювати міні-виставки за актуальними подіями: тиждень здорового харчування, місяць профілактики онкології, день боротьби з інфекційними хворобами, здійснювати розсилку надходжень нової літератури у фахові учбові заклади, робити короткі відеоогляди літератури з медицини;
- відділ документів із економічних, технічних та природничих наук – постійно оформлювати у відділі більше вузькогалузевих книжкових та віртуальних виставок, проводити дні інформації для спеціалістів, використовуючи книги, придбані за рахунок бюджетних коштів;
- відділ мистецтв – проводити дні фахівця, перегляди літератури.

Висновки:

- результати дослідження дозволили зробити висновок, що література, яку отримала ОУНБ у 2024 році за бюджетні кошти, має свого користувача: це студенти закладів освіти, робітники, пенсіонери, працівники освіти і культури, медичні працівники, фінансисти, інші;

- наявні фонди задовольняють попит користувачів;

- у відділах бібліотеки сформувалася певна система популяризації зазначеної літератури, максимальному розкриттю якої сприяють різноманітні форми виставкової роботи;

- приділяється увага комплексним заходам, серед яких перевага надається презентаціям книг, оглядам, вуличним акціям, лекціям, обговоренням; значна кількість масових заходів проводиться у співпраці з різноманітними установами;

- література, придбана за бюджетні кошти, використовується за цільовим призначенням для навчання, задоволення інформаційних, професійних та дозвіллевих потреб, розвитку пізнавальних здібностей;

середня обертаність зазначеної літератури становить 4,4, що свідчить про значний попит її серед користувачів;

результати проведеного дослідження спонукають до подальшого комплектування фондів бібліотеки відповідно до реальних потреб та запитів користувачів.

Пропозиції:

- для задоволення потреб користувачів відділам ОУНБ систематично проводити опитування та анкетування;
- активізувати роботу відділів бібліотеки з популяризації видань, які не користуються попитом, шляхом проведення інтерактивних заходів;
- урізноманітнювати тематику масових заходів, запроваджуючи інноваційні форми роботи: творчі бенефіси, респект-зустрічі, слайд-презентації, медіа-презентації, літературні аукціони, літературно-мистецькі калейдоскопи;
- проводити заходи за межами бібліотеки, залучати користувачів до участі в заходах;
- новинки літератури представляти на вебсайті та блозі бібліотеки, використовувати соціальні мережі, ЗМІ.

Словники як потужний інформаційний мовний ресурс бібліотеки зادля збагачення й розвитку мовної культури громадян

Ірина Резнік,
завідувачка відділу обслуговування користувачів
ОУНБ ім. Д.І. Чижевського

Словники відіграють важливу роль у житті людей, адже вони є джерелом знань, допомагають у вивченні мов, розширюють світогляд та сприяють культурному збагаченню. У сучасному світі, де інформація змінюється щодня, словники слугують орієнтиром у складному морі знань, забезпечуючи точність і достовірність.

У бібліотеках можна знайти різноманітні словники, які забезпечують потреби читачів. Є тлумачні словники, які пояснюють значення слів; синонімічні, що допомагають знайти близькі за значенням слова; та перекладні, які полегшують вивчення іноземних мов. Окреме місце займають

спеціалізовані словники, наприклад, технічні, медичні чи юридичні, що стають незамінними помічниками у професійній діяльності.

Крім того, існують етимологічні словники, які відкривають перед читачами історію походження слів, і діалектні, що зберігають культурну спадщину окремих регіонів. Навіть у цифрову епоху, коли багато словників доступні онлайн, друковані видання залишаються популярними. Адже вони не лише є надійним джерелом інформації, але й дарують особливу атмосферу читання.

Бібліотекарі активно використовують словники у професійній діяльності.

Попри складні випробування, які випали на долю нашої країни, – карантинні обмеження внаслідок епідемії коронавірусу та війну – Обласна універсальна наукова бібліотека імені Дмитра Чижевського змогла поповнити фонд новими словниками. За 2020-2024 рік книгозбірня отримала 111 словників: у 2020 році – 20, у 2021 – 25, у 2022 – 15, у 2023 – 22, у 2024 – 29 видань. Вони стали незамінними помічниками для читачів. Словникові видання користуються значним попитом і допомагають у навчанні, роботі та саморозвитку. А ось що стосується року видання, то за попередні п'ять років бібліотека отримала загалом 35 видань словників різного спрямування, а саме: 2020 року видання – 17, 2021 р. – 9, 2022 р. – 4, 2023 р. – 3, 2024 р. – 2 видання словників.

Дозвольте більш детально представити вашій увазі частину видань, які Обласна універсальна наукова бібліотека імені Дмитра Чижевського отримала за попередні роки.

1. Словник української мови : у 20 т. / НАН України, Укр. мовно-інформ. фонд, Інститут мовознавства ім. О. О. Потебні; кер. проекту В. А. Широков ; наук. ред. С. Я. Єрмоленко. - К. : Наук. думка, 2010. – (Сер. "Словники України"). – Т. 11, 12, 13, 14.

Дані томи академічного тлумачного Словника української мови у 20 томах охоплюють загальноповсякденну лексику сучасної української літературної мови, поширені терміни, діалектизми, усталені словосполучення.

Джерела, використані в Словнику, відображають лексику текстів художньої літератури з кінця XVIII століття до наших днів, українських перекладів Біблії, народної творчості, публіцистики, науково-популярних і наукових праць, мови засобів масової інформації, мови інтернету та ін.

Кількість словникових статей у томах коливається від 8053 (Т.11) до 10416 (Т. 12).

2. Пилипчук, Дмитро Пилипович. Словники української мови: 1596-2018 : бібліографічний покажчик / Д. Пилипчук. - К. : Просвіта, 2020. - 1067,[5] с.

Це перший бібліографічний покажчик про паперові публікації словників української мови, укладений за принципом максимальної повноти. Охоплено видання за період з 1596 до 2018 року включно. Загалом у покажчику 9244 бібліографічні нотатки.

У розділі I «Книжкові видання в Україні: 1627-2018» описано 8036 словників, розділі II «Книжкові видання в інших країнах світу: 1596-2018» – 556 словників, а в розділі III «Окремі публікації в періодичних і продовжуваних виданнях та прикнижкові словники: 1793-2018» зафіксовано 652 публікації. Бібліографічні записи систематизовано за хронологією, а в розділі II – ще й за країнами видання.

3. Береза, Тарас. А як кажуть у Вас? Словник мовного розмаїття / Т. Береза ; Укр. ін-т книги. - Львів : Апріорі, 2021. - 303,[1] с.

Словник мовного розмаїття дарує читачам яскраву палітру рідного слова. Видання доводить, що саме рідну мову можна вивчати впродовж всього життя, збагачуючи власний мовний потенціал за допомогою словників у тому числі. Словникові одиниці відкривають незнаний мовний світ, вишукану словотворчу автентику у всій її красі та синонімічній розлогості.

4. Латинсько-український медичний енциклопедичний словник : у 2 т. / укл.: О. М. Беляєва, В. М. Ждан, А. З. Цісик. - К. : ВСВ "Медицина", 2020

Том 1 : А-М. - 2020. - 334 с.

Том 2 : N-W. - 2020. - 456 с.

У довідковому виданні запропоновано поширені назви психічних розладів, онкологічних, нервових, інфекційних, стоматологічних (терапевтичних, хірургічних, ортодонтичних), внутрішніх хвороб, патологій опорно-рухового апарату, вагітності й пологів, хвороб органів дихання та середостіння, серця та кровоносних судин, нирок, сечових шляхів і чоловічих статевих органів, травної, жіночої репродуктивної та ендокринної систем, шкіри і підшкірної клітковини, порушень живлення та обміну речовин, травм, а також назви методів клінічного обстеження хворого (різноманітних вимірювань, лабораторних й інструментальних досліджень), терапевтичних процедур, хірургічних втручань і медичних маніпуляцій. Наведено короткі відомості з фонетики, морфології та синтаксису латинської мови, подано грецький алфавіт й елементарні відомості з давньогрецької фонетики, а також особливості відмінювання латинізованих іменників і прикметників грецького походження.

Після основного тексту словника пропонується дванадцять додатків. У додатках подано латинські та грецькі префікси, відомості про латинський числівник, частотні кінцеві віддієслівні латинізовані суфікси грецького походження тощо. Уміщено латинські вислови і кліше, уживані в професійному медичному дискурсі, латинські фразеологізми про медицину. Наведено одну з найдавніших і найвеличніших літературних пам'яток, в якій викладено основні постулати медичної етики й деонтології, – «Клятву Гіппократа».

Подано терміни, спеціальні вислови, мовні й мовленнєві кліше та їхні скорочення, прийняті у спеціальній англійській літературі. Представлено також стислу інформацію щодо прецедентних імен, явищ, подій, ситуацій, які

служували підґрунтям деяких медичних термінів з ономастичним компонентом.

5. Приходько, Юлія Олексіївна. Психологічний словник-довідник : навчальний посібник для студентів вищих закладів освіти / Ю. О. Приходько, В. І. Юрченко ; Нац. пед. ун-т ім. М. П. Драгоманова, Київський ун-т ім. Б. Грінченка. - Вид. 4-е, випр. і доп. - К. : Каравела, 2022. - 418,[1] с.

У посібнику розкриваються основні поняття загальної, вікової, педагогічної і соціальної психології, представлено імена найвідоміших зарубіжних і українських психологів.

6. Підручникомознавство : словник-довідник / КЗ "КОІШПО ім. Василя Сухомлинського" ; укл. О. Жосан ; ред. Н. Плащевська. - Дніпро : Середняк Т. К., 2024. - 301,[1] с.

Пропонований словник-довідник містить визначення і тлумачення основних понять, що використовуються в теорії навчальної літератури, навчального словникарства, практиці підручникотворення та видавничій справі.

7. Довідник безбар'єрності / упор. Т. Касьян ; авт. передм. О. Зеленська. - Харків : IST Publishing, 2022. - 214,[9] с. - Текст укр. мовою паралельно з рельєфно-крапковим шрифтом для читання людьми з порушенням зору (Шрифт Брайля).

«Довідник безбар'єрності» – це гід з коректного спілкування, у якому зафіксовані нові норми безбар'єрної мови. Він створений у співпраці з громадськими організаціями, правозахисниками, психологами, батьками, що виховують дітей з інвалідністю, українськими та міжнародними експертами. «Довідник безбар'єрності» – ініціатива і флагманський проєкт першої леді України Олени Зеленської.

8. Боровик, Андрій Володимирович. Тлумачний словник пенітенціарної лексики / А. В. Боровик ; М-во освіти і науки України, Міжнар. економіко-гуманіт. ун-т ім. акад. С. Дем'янчука. - 3-е вид., випр. і доп. - Одеса : Гельветика, 2021. - 468 с.

Науково-довідкове видання присвячене дослідженню змісту кримінальної субкультури та її впливу на правопорядок у суспільстві та державі. Змістове відображення субкультурної лексики у науковому джерелі дає можливість усім суб'єктам наукової та навчальної діяльності усвідомити її суспільно-небезпечні наслідки для населення в цілому та для держави зокрема. Практичне значення даного видання полягає в тому, що воно створює відповідні умови для удосконалення запобіжної діяльності, спрямованої на усунення, блокування, нейтралізацію причин та умов злочинності в Україні, як рецидивної, так і інших її видів. Видання містить близько 7 000 термінів.

9. Шепітько, Михайло Валерійович. Кримінальна юстиція в латинських висловах і термінах : словник-довідник / М. В. Шепітько. - Харків : Право, 2020. - 178,[2] с.

Словник-довідник містить 1000 латинських висловів і термінів кримінально-правового, процесуального та криміналістичного спрямування з перекладом на українську мову. Читачу запропоновано зручний алфавітно-предметний покажчик, який дозволяє швидко знайти необхідний термін або висловлювання.

10. Словник спортивних термінів із загальної фізичної підготовки для здобувачів вищої освіти (навчальна дисципліна "Фізичне виховання") : науково-методичне видання / М-во освіти і науки України, Держ. вищий навч. заклад "Херсонський держ. аграрний ун-т". - Херсон : ОЛДІ-плюс, 2020. - 207,[1] с.

Словник спортивних термінів із загальної фізичної підготовки з дисципліни «Фізичне виховання» містить терміни і визначення, що використовуються для підготовки фахівців фізкультурно-оздоровчого та спортивного профілю. Потреба у подібному виданні зумовлена сучасними і перспективними завданнями розвитку освіти.

Різноманіття словників у бібліотеці Чижевського – це своєрідний ключ до знань, що сприяє розвитку особистості та допомагає краще розуміти навколишній світ.

Запрошуємо всіх долучатись до мовних багатств, користуватись словниками, бо то – безцінний скарб, безсмертя народу – у його мові.

Плекаймо нашу мову, про яку Микола Гоголь казав: «Дивуєшся дорожчій мові нашої: в ній що не звук, то подарунок, все крупно, зернисто, як самі перла».

Чарівність перекладу чи сила оригіналу: літературні доробки у відділі документів іноземними мовами

Лілія Яцкул,
завідувачка відділу документів іноземними мовами
ОУНБ ім. Д.І. Чижевського

*Оригінал є неточним щодо перекладу.
Хорхе Луїс Борхес,
аргентинський письменник і перекладач*

Література – це дивовижний світ, що відкриває перед нами безмежні горизонти людського досвіду, емоцій та ідей. Проте нерідко між читачем та цим світом стоїть стіна – мовний бар'єр. І тоді на допомогу приходить переклад – мистецтво, що здатне подолати ці перешкоди та зробити твір доступним для широкої аудиторії.

Але чи може переклад повністю передати всю глибину та красу оригіналу? Чи не втрачаємо ми щось важливе, звертаючись до перекладеного тексту? Це питання вже давно хвилює літературознавців, перекладачів та читачів. Існує думка, що справжнє задоволення від читання можна отримати лише тоді, коли звертаєшся до першоджерела, до мови, якою твір був написаний.

З іншого боку, переклад – це не просто трансляція слів з однієї мови на іншу. Це творчий процес, під час якого перекладач стає посередником між автором та читачем, інтерпретуючи та адаптуючи текст для іншої культури й мови. Іноді вдалий переклад може відкрити для нас нові грані твору, зробити його більш зрозумілим та емоційно близьким.

У статті автор робить спробу з'ясувати, що ж насправді важливіше – чарівність перекладу чи сила оригіналу, проаналізувавши певні приклади з джерел фонду відділу документів іноземними мовами Обласної універсальної наукової бібліотеки імені Дмитра Чижевського.

Справжнім скарбом для поціновувачів літератури й тих, хто вивчає англійську мову, є двомовні книги серії «Білінгва», які ви знайдете на полицях відділу. Вони надають унікальну можливість читати улюблені твори класиків американської та англійської літератури в оригіналі та перекладі одночасно, що сприяє глибшому розумінню тексту та збагаченню мовного запасу.

Серія «Білінгва» видавництва «Знання» охоплює твори багатьох авторів у широкому спектрі літературних жанрів. В ній представлені класичні детективи Артура Конан Дойля й Едгара Алана По, дотепні й повчальні короткі оповідання О. Генрі, мужні й захопливі твори Джека Лондона, а також глибока й витончена проза Оскара Уайльда. Надруковані паралельно з оригінальним текстом переклади, які професійно виконали українські перекладачі – Олекса Логвиненко, Марія Головка, Олена Ломакіна, Андрій та Галина Пехники, Ірина Стешенко та ін. – майстерно передають не тільки зміст, але й стиль та інтонації оригіналу.

Книги цієї серії розраховані на широке коло читачів – від тих, хто тільки починає вивчати іноземну мову, до досвідчених філологів та літературознавців. Кожен знайде тут щось для себе, відкриваючи нові грані літератури та мови.

Доступна різними мовами і дитяча література, за допомогою якої ми потрапляємо в чарівний світ, повний захопливих пригод, цікавих персонажів та пізнавальних історій. Читання улюблених книжок і мовою оригіналу, і в перекладі не тільки сприяє розвитку дитини, але й відкриває двері до вивчення іноземних мов та культур.

У відділі документів іноземними мовами ви знайдете чудовий вибір дитячих книжок німецькою та українською мовою, які гарантовано сподобаються маленьким читачам. Серед них, наприклад, книги серії «Лотта та її катастрофи» сучасної німецької дитячої письменниці Аліси Пантермюллер і талановитої художниці-ілюстраторки Данієли Коль про веселу та непосидючу дівчинку Лотту, яка постійно потрапляє у кумедні ситуації. Свої історії десятирічна дівчинка висвітлює у незвичайному

щоденнику, але так, що всі починають голосно сміятися. В анотації до книги українського видання «Школа» зазначено, що це книга «для захопливого читання і нестримного реготання». Вона стане до вподоби не лише дітям, але й дорослим, адже вчить дітей долати труднощі, знаходити вихід із складних ситуацій та цінувати дружбу.

Не менш цікавим є фантастичний роман для дітей «Джим Гудзик і машиніст Лукас» німецького письменника Міхаеля Енде, який приніс йому світову славу. Маленький хлопчик Джим разом зі своїм другом, машиністом Лукасом, вирушає на чарівному потязі у подорож, сповнену неймовірних пригод. У книзі Міхаеля Енде читач зустрінеться з незвичайними персонажами та отримає мудрі життєві уроки.

Незмінний шедевр світової літератури – книга «Маленький принц» Антуана де Сент-Екзюпері, яка вже багато років зачаровує читачів різного віку, тепер є у відділі як французькою мовою, так і в перекладі, а також у форматі графічного роману! Читання цієї історії про дружбу, любов та сенс життя в оригіналі – це можливість познайомитися з неповторним стилем автора, відчутти глибину його думок та насолодитися красою французької мови. Незалежно від того, якою мовою ви володієте, відкрити чарівний світ «Маленького принца» ви зможете, прочитавши цю повість-казку в перекладі Петра Таращука українською.

Окрім класичного твору з його перекладом, у відділі є унікальна інтерпретація «Маленького принца» в перекладі українською мовою – графічна версія роману, яку створив Жоанн Сфар – один із найвідоміших французьких авторів мальованих історій. Письменник та художник вдало передав атмосферу книги через яскравий та динамічний стиль малюнків, створивши маленького принца в образі хлопчика з великими виразними очима, зберігши при цьому глибину та філософський зміст твору.

Читачі отримають не лише естетичне задоволення від чудових малюнків, але й зможуть по-новому відчутти глибину та мудрість цього безсмертного твору. Запрошуємо вас до відділу літератури іноземними мовами, щоб обрати свій варіант «Маленького принца» й знову насолодитися цим літературним шедевром!

Ще одна цікава інтерпретація в перекладі українською – адаптація детективних історій під назвою «У голові Шерлока Голмса», яку створили французькі письменники Сіріл Льерон та Бенуа Даан у формі коміксів. Автори не ставили собі за мету переказувати відомі сюжети видатного англійського письменника Артура Конан Дойла про геніального детектива з Бейкер Стріт, а намагалися зазирнути за лаштунки геніальності сищика та побачити, як саме працює його мозок. Читач ніби потрапляє всередину голови Голмса й бачить, як народжуються його геніальні ідеї. Схеми, графіки, статистичні дані є частиною візуальної оповіді, демонструючи хід думок детектива.

Автори вдало поєднали класичний стиль Конан Дойла із сучасними тенденціями мистецтва коміксів, створивши захопливі детективні історії, сповнені несподіваних поворотів та цікавих деталей.

Голмс у творі розкривається не лише як геніальний детектив, але й як людина, що має слабкості: він може бути роздратованим, нетерплячим, навіть робити помилки. Але саме це робить образ героя більш привабливим для читача.

Вражає і абсолютно геніальне оформлення та ілюстрації видання від «Наша ідея», починаючи з обкладинки – прорізаного силуета голови детектива.

Якщо ви хочете познайомитися з новим Шерлоком Голмсом, якщо вас цікавить, як працює його мозок і як він розгадує найскладніші злочини, тоді ці комікси – саме для вас.

Окрім художньої літератури, у відділі документів іноземними мовами бібліотеки ім. Чижевського ви побачите ошатні видання, в яких представлені перлини української культури, вони зачаровують вишуканістю й красою. Ці ілюстровані видання – дивовижні подорожі у світ української історії, архітектури та фольклористики.

Фотоальбом Василя Пилип'юка «Золота підкова України» відкриває перед нами неймовірні краєвиди та історичні пам'ятки України. Текст подано трьома мовами – українською, англійською та польською, що робить книгу доступною для широкого кола читачів. Ви зможете насолодитися красою історико-архітектурних пам'яток Львівщини, помилуватися старовинними замками та фортецями, церквами та монастирями, а також дізнатися багато цікавих фактів про історію цього краю.

Видання «Легендарні села України» – книга про українські села, кожне з яких має свою унікальну легенду. Ви дізнаєтеся про походження назв сіл, їхніх героїчних мешканців та про неймовірні події, що відбувалися на цих територіях.

Справжнім подарунком для любителів архітектури стане книга «Українська дерев'яна архітектура», що розповідає про унікальні зразки українського дерев'яного зодчества, які вражають красою та майстерністю. У виданні описані особливості й історія створення різних типів дерев'яних церков. Текст обох книг надруковано паралельно українською та англійською мовою.

Згадані вище книги – не просто джерела знань, а справжні скарби української культури. Вони ілюстровані унікальними фотографіями природних об'єктів, церков, замків, що допомагає читачеві краще пізнати історію та традиції нашої країни.

Отже, читання в оригіналі та перекладі має свої унікальні переваги. Жоден переклад не відтворить всі нюанси оригіналу, особливості авторського стилю та мови. До того ж читання в оригіналі сприяє мовному збагаченню й кращому розумінню культури та менталітету народу, мовою якого написано твір.

Проте, якщо ви не володієте мовою, переклад – це єдиний спосіб прочитати книгу. Саме переклад робить твори світової літератури доступними для широкого кола читачів, які не володіють іноземними мовами; дозволяє

зосередитись на перепетіях сюжету та авторських ідеях, не відволікаючись на мовні складнощі.

Як бачимо, обидва способи мають переваги й недоліки. То що обрати? Вибір залежить від особистих цілей та уподобань читача. Для тих, хто прагне глибокого розуміння твору та вивчення іноземної мови, читання в оригіналі є найкращим вибором. Для тих, хто цінує доступність та економію часу, переклад є чудовою альтернативою. Правильний вибір дозволить отримати максимальне задоволення від читання та збагатити культурний досвід.

Бібліотеки і війна: стратегічні пріоритети і тактика виконання завдань

Бібліотеки як центри психологічної та соціальної підтримки в умовах війни

Марія Охріменко,
головний бібліотекар
науково-методичного відділу
ОУНБ ім. Д.І. Чижевського

Після початку повномасштабного вторгнення російських військ українське суспільство стикнулося з великими проблемами соціально-психологічних змін, що переживають люди в умовах війни: постійна стресова ситуація, соціальна адаптація на нових місцях вимушених переселенців, потреба відновлення здібності людини до звичної життєдіяльності, необхідність психологічної реабілітації та збереження здоров'я.

В цій ситуації публічні бібліотеки територіальних громад області намагаються зробити все можливе, щоб працювати максимально потужно, знаходити позитивні моменти, які допоможуть населенню громади триматися, діяти та жити далі. Бібліотеки не тільки залишаються культурно-інформаційними центрами, а й стають територіями безпеки, психологічного комфорту та чи не єдиним безкоштовним громадським простором. Переважна більшість бібліотек під час війни переорієнтувала діяльність відповідно до потреб громади. У приміщеннях деяких бібліотек організовані волонтерські пункти, де розподіляють гуманітарну допомогу, плетуть маскувальні сітки, роблять окопні свічки. Деякі бібліотекарі тимчасово перекваліфікувалися у швачок та пекарів.

У складних умовах війни бібліотеки є не лише осередком знань, а й важливим центром психологічної та соціальної підтримки населення. Вони допомагають членам громади адаптуватися до змін, знайти необхідну інформацію, відновити психологічну рівновагу.

Сьогодні не кожен знає, як допомогти собі та близьким, коли тривожні думки стають варіантом норми. Тому одним із пріоритетних напрямків роботи бібліотек області є психологічна підтримка мешканців громади. Тож з цією метою бібліотеки проводять значну роботу з психологічного розвантаження користувачів через проведення різноманітних заходів, серед найактуальніших – індивідуальні консультації, дозвілєві заходи, творчі акції, тренінги, майстер-класи, тематичні зустрічі, воркшопи.

Креативно і змістовно в цьому напрямку працюють бібліотеки Олександрійської міської централізованої бібліотечної системи (МЦБС). Вже не перший рік тут функціонують різноманітні локації, де мешканці громади мають змогу психологічно розвантажитись завдяки спілкуванню, навчанню, ефективній організації культурного дозвілля: «Діалог з психологом» – безкоштовні консультації від фахівців Вадима Немова та Тамари Первої (теми спілкування: сила мислення, виживання в екстремальних ситуаціях; як не панікувати під час війни та інші); «Вітальня довіри» – психологічний тренажер «Спокій. Впевненість. Відновлення» під керівництвом психологині Ольги Немової.

У бібліотеках діють хаби цифрової освіти, де бібліотекарів навчають і консультують з питань цифрової, комп'ютерної та медіаграмотності. У 2025 році на базі бібліотеки-філії № 8 Олександрійської МЦБС відкрився бібліотечний простір «Разом Хаб» за програмою «Містечко – простір для твоїх можливостей», що фінансується фондом «Пам'ять, відповідальність і майбутнє». Це доступний та безпечний простір задля згуртування громади у розв'язанні спільних проблем. Тут вже проведено майже 40 заходів: індивідуальні консультації з адвокатами та психологами; групові заняття з психологом, що практикує; унікальна історична зустріч з краєзнавцем, вчителем історії Сергієм Коломойцем, який представив проєкт «Історія на дотик» та інші. Слід зазначити, що бібліотеки Олександрійської МЦБС постійно розширюють свої функції, шукаючи партнерства у громадських та благодійних організаціях і фондах, залучаючи волонтерів.

Відкриваються різноманітні локації і простори і в інших бібліотеках. У жовтні 2024 року при Центральній публічній бібліотеці Новомиргородської міської ради відкрилася локація з психосоціальної підтримки, де працівники бібліотеки, які пройшли навчання на базі Кіровоградської обласної організації Товариства Червоного Хреста України, навчають жителів своєї громади. Всі охочі можуть відвідувати заходи для психологічного розвантаження. Задля організації заходів використовуються арт-терапевтичні техніки, проводяться психологічні тренінги, консультації з психології. Заходи відбуваються з використанням інтерактивних вправ та переглядом українських серіалів. Завдяки ефективній організації змістовного дозвілля тут завжди збирається багато мешканців громади. Також у бібліотеці продовжує діяти бібліопростір «Теплий дім» – безпечна територія, де проходять різноманітні заходи для різних вікових категорій.

Психологічний простір «Дія. Ти» відкрився цього року у КЗ «Міська публічна бібліотека Бобринецької міської ради». В межах простору вже були

проведені тренінги з протидії цифровому насильству та майстер-клас для родин ВПО з виготовлення свічок.

У просторах бібліотекарі також демонструють відеопрезентації про місцеві традиції, письменників, про бібліотеки своєї громади, туристичну привабливість свого краю.

Досить часто у своєму оточенні ми спостерігаємо підвищену тривожність, страх, невпевненість, надмірну вразливість, тому важливо вміти відволікатися. Вплив позитивних емоцій у нашому житті важко переоцінити.

З початком повномасштабної війни і до цього часу бібліотекарі КЗ «Публічна бібліотека Кетрисанівської сільської ради» проводять заходи з надання першої психологічної допомоги та соціальної підтримки населення громади. З метою підтримки морально-психологічного стану жителів громади, зміцнення національної єдності бібліотекарі структурних підрозділів проводять низку цікавих просвітницьких заходів. Так, у бібліотеках цієї громади проведено акції «Тепла посилка», «Бібліотека незламна!» (центральна публічна бібліотека), «Поділися з ближнім» (філія «Олексіївська сільська бібліотека»), дні громадських ініціатив «Бібліотека і війна: згуртуємось задля перемоги» (філія «Верхньоінгульська сільська бібліотека») та «Рука допомоги переселенцям у бібліотеці» (філія «Роцахівська сільська бібліотека»). Також на період воєнного стану організовано простір безпеки «Бібліотечне укриття» (філія «Береславська сільська бібліотека»), бібліотечна психологічна платформа «Ваша підтримка поруч» (філія «Федіївська сільська бібліотека»).

З цією ж метою бібліотекарі Бобринецької, Гайворонської міських та Петрівської селищної територіальних громад запропонували своїм користувачам цікаві та ефективні заходи, покликані відволікати і переключати увагу від буденних справ.

Працівники КЗ «Міська публічна бібліотека Бобринецької міської ради» представили користувачам онлайн огляд книги письменника Петра Сиволапа «Дев'ятий вал». У ній автор у сатиричних творах – гуморесках, байках, частівках, пародіях – дарує потужний заряд сміху, а з ним і позитивні емоції. Користувачі були вдячні бібліотекарям за гарний настрій, який допоміг відволіктись від тривожних думок.

Вікненська сільська бібліотека-філія Гайворонської міської публічної бібліотеки організувала для користувачів конкурсно-розважальну програму «Сміємося разом». Учасники заходу взяли участь в сміхотерапії. Для цього присутні витягували заготовлені питання та готові смішні відповіді на них. Ведучий читав запитання, а учасники відповідали. Далі на них чекали не менш кумедні конкурси: «Розсміши друга», «Пантоміма», «Бібліогумореска». По завершенні зробили фотосесію. Гарний настрій та веселий сміх зарядив усіх присутніх та допоміг хоча б на декілька годин відволіктися від сирен та тяжких думок.

Для військовослужбовців Збройних сил України, які потребують найбільшої уваги та підтримки, КЗ «Петрівська публічна бібліотека» Петрівської селищної ради провела годину цікавої інформації «Князь Ярослав

Мудрий та жінки у його житті» Також за участі військових у бібліотеці проводився шахово-шашковий турнір та мінічемпіонат з відеоігор.

Такі заходи завжди відзначаються теплою дружньою атмосферою, невимушеним спілкуванням і користуються популярністю у користувачів будь-якого віку.

Впродовж року бібліотеки продовжували активну роботу з підтримки внутрішньо переміщених осіб (ВПО). Працівники бібліотек прикладали багато зусиль та допомагали їм соціалізуватися. Про це свідчать проведені змістовні та цікаві заходи, які організовують бібліотеки із залученням до участі відповідних фахівців з різних сфер діяльності.

Психологічний воркшоп «Відновлення та стійкість» для ВПО провели бібліотекарі у бібліотеці-філії № 2 Кропивницької МЦБС імені Володимира Панченка. Він був спрямований на підтримку людей, які пережили жахи війни. Фахівці показували переселенцям вправи, які допомагають впоратися з панічними атаками, зняти напругу у тілі, зменшити стрес, тривогу, поліпшити сон. У бібліотеці-філії № 18 бібліотекарі запровадили для кожної родини ВПО антистресові майстер-класи, долучившись до яких дорослі та діти малювали, створювали поробки та спілкувалися. Були організовані тихі зони, де можна провести з користю час та поспілкуватись у компанії однодумців. Роботи, створені на таких заходах, поповнили виставку на абонементі.

Бібліотекарі Вільшанської селищної публічної бібліотеки імені Лідії Горячко Вільшанської селищної ради з філіями прикладають максимум зусиль для того, щоб ВПО громади відчували себе впевнено та комфортно. Досить дієвим в цьому напрямку діяльності є Батьківський клуб, тематика засідань якого передбачає широкий спектр актуальних питань, що потребують психосоціального супроводу, набуття нових навичок. Спільні заходи проводяться для батьків і дітей. Цікавим було засідання, яке відбулося у формі презентації з елементами тренінгу. Члени клубу активно виконували творчу вправу «Закінчи речення» та вишукували шляхи виходу з кризових ситуацій. В кінці засідання присутні ознайомились з тематичною літературою з психології, яка є у фондах бібліотеки.

Для покращення психологічного стану ВПО та їх соціальної адаптації бібліотеки Світловодської МЦБС проводять тематичні вечори з обговоренням фільмів, кіноогляди під назвою «Понад століття українського кіно», сімейні перегляди художніх фільмів; презентації виставок робіт ВПО (наприклад, презентація персональної виставки юної художниці Дар'ї Крисак «Барви мого світу»); свята для всієї громади, що об'єднують місцевих жителів та переселенців (День сім'ї, День матері, День молоді, День міста тощо).

Для того щоб краще зрозуміти свій емоційний світ, дізнатись чогось нового, цікавого і корисного, працівники бібліотеки-філії № 1 «Міської центральної бібліотеки» Знам'янської міської ради разом з жінками гуртка з рукоділля для ВПО та користувачів бібліотеки провели заняття у формі гри з психологічного інструментарію під назвою «Арифметика емоцій». Психологічно гра допомагає краще розпізнавати свої емоції.

Бібліотеки Долинської міської територіальної громади допомагають жителям громади та ВПО відволіктись від війни та стану тривожності. Тренінги під назвою «Барви життя», «Рівні права – рівні можливості», «Психологічне здоров'я в умовах війни» проводить практичний психолог з міста Херсона Тетяна Островенко. Під час проведення тренінгу «Як собі допомогти», присвяченого темі стресу, учасники виконували вправи «Вікно моєї реальності», «Тіло каже», які допомогли їм розібратися у власних почуттях і проблемах.

Інформація про проведення заходів та надання послуг в бібліотеках поширюється на сторінках соцмережі «Фейсбук».

Одним із найефективніших засобів, покликаних відволікти увагу від тривожних думок і переживань, є проведення різноманітних майстер-класів з виготовлення поробок своїми руками. Позитивний вплив цих занять дуже важливий для психоемоційного стану людини. Тому у бібліотеках час від часу проводяться різні заходи з малювання кавою, виготовлення панно, цікавих поробок із природних матеріалів.

Бібліотеки стали майданчиками для творчості, про що свідчать цикли заходів з арттерапії, наприклад, народні майстерні «Синьо-жовта палітра захоплень», які відкрилися у бібліотеках Олександрівської селищної територіальної громади. Серед тем: майстерня «Сувеніри української зими», артмозаїка «Прапорові барви України: символи, сувеніри, прикраси», майстерня патріотичних книжкових закладок «Під синьо-жовтим прапором свободи», бібліотечна фабрика артпазлів «Жовто-блакитна карта України», артвервечка майстер-класів «БРАВО». Такі комплексні заходи нікого не залишають байдужими.

У КЗ «Гайворонська міська публічна бібліотека» працівники організували «Посиденьки у кав'ярні» для родин загиблих героїв. Присутня на заході психолог Вікторія Феростяна допомогла учасникам освоїти нову техніку арттерапії – малювання кавою. Відтінки жовтого і червоного створювали, використовуючи куркуму та паприку. Зустріч закінчилась роздумами про силу любові, яка зцілює й здатна робити дива.

Для ВПО Суботцівської сільської територіальної громади щосередини та щосуботи проводяться майстер-класи з різних терапевтичних технік – арттерапії, природотерапії. Учасники навчаються приборкувати свої страхи за допомогою нейромалювання, яке гармонізує емоційний стан.

Бібліотеки Побузької селищної територіальної громади спрямовують роботу на підтримку населення, створюючи простір для спілкування. Тренінг під назвою «Спілкування з ветеранами та їх родинами» відбувся у КЗ «Побузька міська бібліотека» Побузької селищної ради. Учасники тренінгу дізналися, як підтримувати наших захисників після повернення з фронту, як допомогти їм адаптуватися, уникати конфліктів і будувати довірливі стосунки. Крім того відвідувачі мали можливість проявити свою креативність, створюючи яскраві патріотичні значки, які передали військовим. В цій же бібліотеці було проведено майстер-клас «Оберіг для героя», на якому учасники власноруч створювали символічні оберіги для військових. Така

діяльність сприяла не лише творчому самовираженню, а й підсилювала відчуття єдності та підтримки наших земляків.

Не залишились осторонь цього напрямку роботи і бібліотеки Приютівської селищної територіальної громади. У центральній бібліотеці Приютівки для жінок ВПО та жителів селища психологині жіночого простору «Вільна» Валентина Вірич та Вікторія Ведернікова провели 8 групових сесій. Це були заняття з арттерапії, тематичні зустрічі, майстер-класи. Головний напрямок зустрічей – психоемоційна, психосоціальна допомога жінкам, які пережили кризові ситуації. Учасники розповіли про свої життєві негаразди та мали можливість отримати психологічну підтримку, консультування й рекомендації. Кожна зустріч була спрямована на ознайомлення з можливостями психологічних та арттерапевтичних технік і вправ, які можна впроваджувати в бібліотечній діяльності.

Чергове засідання клубу «Між нами жінками» відбулося у КЗ «Публічна бібліотека ім. С.В. Шеврякова» Голованівської селищної ради. Тема засідання – «Жити на повну за будь-яких умов або Як вижити під час війни». Ведуча заходу, бібліотекар читального залу Людмила Тріщенко, ознайомила присутніх з основними десятьма правилами безпеки, які допоможуть вижити в перші часи небезпеки. Учасники пройшли психологічні тести за даною темою. Працівники бібліотеки, члени клубу та представники ВПО розповідали факти як зі свого життя, так і життя знайомих. Присутні на заході усвідомили, що головне в небезпечній ситуації – вміти контролювати себе і свої емоції.

Важливим напрямком діяльності бібліотек в умовах війни є позиціонування закладів як головних інформаційних центрів. У багатьох бібліотеках області створено інформаційні зони, в яких розміщено оголошення «Корисна інформація в умовах воєнного стану», де вказані номери телефонів для допомоги ВПО й комунікації з волонтерами; адреси й контактні дані волонтерських та громадських організацій, центрів надання адміністративних послуг, керівництва територіальних громад; інформація про можливість отримання медичних та освітніх послуг та інше.

Інформаційне обслуговування представлене в бібліотеках інформаційно-роз'яснювальними заходами.

«Підвищення інформаційного імунітету під час війни» – таку назву мала інформаційна сесія, яка пройшла у КЗ «Міська публічна бібліотека» Бобринецької міської ради. Проводив сесію консультант по роботі зі спільнотами громадської організації «Десяте квітня» Олександр Зінов'єв. Присутні з цікавістю пройшли тестування та дізналися, як можна визначити свій психологічний стан та яку допомогу надати собі у стресових ситуаціях.

Інформаційну онлайн-зустріч за допомогою платформи Zoom провели з жителями громади та представниками ВПО працівники КЗ «Гайворонська міська публічна бібліотека» разом з представниками бюро безоплатної правової допомоги. Фахівці познайомили учасників з аспектами роботи системи правової допомоги, розповіли про зміни щодо оформлення виплат для ВПО. Працівник бібліотеки Оксана Березовська повідомила про волонтерський проєкт «Як ти, брате?», а також ознайомила з посібниками для

комунікацій та підтримки, які містять прості й дієві алгоритми взаємодії в різних ситуаціях.

Значну частку інформаційної роботи складають заходи з протидії інформаційним атакам.

Інформаційній безпеці в повсякденному житті сприяла зустріч відвідувачів Новоукраїнської центральної публічної бібліотеки з майором районного відділу поліції Артуром Матвієнко, курсанткою Національної академії внутрішніх справ Марією Ясько та редактором місцевої газети «Новоукраїнські новини» Оленою Комісаренко. Тема обговорення – «Правда про фейки: як берегтися від брехні?» – торкалась актуального нині питання. Під час спілкування присутні ознайомились з інформацією, що таке фейки, якими вони бувають та які дії допоможуть захиститися від їх впливу. Запрошені на зустріч фахівці надали вичерпні відповіді стосовно найпоширеніших маніпуляцій цих шахрайських схем й поради з дотримання простих правил безпеки, які можуть вберегти від зараження дезінформацією та подальшого її розповсюдження.

Ще один спосіб збільшити інформаційну обізнаність населення щодо підтримки психологічного стану – випуски буклетів, закладок, веблістівок, які бібліотеки регулярно розміщують у соціальних мережах.

У Михайлівській сільській бібліотеці-філії КЗ «Центральна бібліотека» Олександрівської селищної ради продовжують свою роботу онлайн-закладки «ПРОчитай. Важливо!» та «Пишаємося! Наші з України!», де виставляється інформація для ВПО та родин військовослужбовців, добірка корисних посилань «ДІЄВО» для учасників бойових дій та осіб з інвалідністю. В інших бібліотеках цієї громади готуються інформаційні аптечки переселенця, інформаційні валізи, інформаційні родзинки, батли цікавих фактів «Важливо! Збройні сили України: Відсіч ворогу», бліц-інформації «Патріотизм не має віку».

Працівники відділу інформаційних технологій Світловодської центральної міської бібліотеки випустили онлайн-буклет «Заглиблення у власне «Я» – шлях до гармонії», створений для тих, хто прагне знайти внутрішній спокій, навчитися чути себе та жити в гармонії із собою та світом.

Війна змусила багатьох людей залишити свої домівки, і для облаштування на новому місці їм потрібна підтримка. Щоб допомогти вимушеним переселенцям, працівники інноваційно-методичного відділу Кіровоградської МЦБС створили «Базу допомоги», у якій зібрали інформацію про центри гуманітарної, медичної та правової допомоги, а також ресурси для пошуку житла та роботи. Бібліотеки міста продовжують надавати інформаційну підтримку переселенцям, консультувати щодо реєстрації, отримання довідок, фінансової допомоги, компенсації за втрачене житло, а також записів до лікаря. Завдяки цій діяльності переселенці можуть швидше адаптуватися до нових умов.

Соціальна активність бібліотек теж залишається на високому рівні: бібліотеки беруть участь у волонтерських та благодійних акціях та проєктах,

надають допомогу з питань законодавства, проводять благодійні ярмарки, зміцнюють свої зв'язки.

Так, бібліотеки КЗ «Світловодська МЦБС» взяли участь у благодійному ярмарку, який відбувся у Міському палаці культури. Ярмарок став ще однією нагодою підтримати тих, хто цього потребує, адже всі зібрані кошти пішли на благодійність. Бібліотечні працівники підготували на ярмарок домашню випічку, гарні сувеніри та в'язані речі. Кожен, хто долучився до заходу, міг не тільки придбати унікальні вироби, а й підтримати добру справу. Зібрані кошти були передані ЗСУ. Проведення такої благодійної акції допомогло відновити психологічну рівновагу та стресостійкість, заохотило до добрих справ та вчинків.

Всі бібліотеки Гайворонської міської територіальної громади беруть участь в акції «Сітки спітаємо – захисникам допомагаємо». Саме завдяки плетінню маскувальних сіток бібліотеки стали місцем зустрічі, центрами згуртованості, об'єднаними однією метою – допомогою ЗСУ.

Для емоційної підтримки своїх користувачів бібліотекарі Суботцівської сільської територіальної громади розробили рекомендаційні списки книг за темами «Лікувальне читання», «Жити на всі 100», «10 оптимістичних книг, які допоможуть вам посміхнутися» і виставили їх в соціальній мережі «Фейсбук» та на сторінці «Публічна бібліотека Суботцівської сільської ради».

Таким чином, слід зазначити, що бібліотеки в умовах війни стають територією безпеки та комфорту, де кожен може отримати психологічну підтримку й допомогу у вирішенні своїх проблем. Бібліотеки є важливими та дієвими центрами підтримки мешканців громади, адже мають можливість надавати інформацію щодо діяльності органів влади, ЦНАПів, громадських організацій, лікувальних закладів, закладів харчування тощо. У багатьох бібліотеках діють центри надання безоплатної правової допомоги для ВПО із залученням юристів та членів громадських організацій. Для користувачів організуються заняття з психологічного відновлення через проведення майстер-класів, різноманітних дозвілєвих заходів, засідання клубів, спілкування за круглим столом, тренінгів. Бібліотеки переорієнтовують діяльність відповідно до потреб громади. Кожна бібліотека намагається зробити свій внесок у наближення перемоги.

Публічні бібліотеки Кіровоградщини: волонтерська діяльність заради Перемоги

Любов Циганкова,
головний бібліотекар
науково-методичного відділу
ОУНБ ім. Д.І. Чижевського

Із початку повномасштабного російського вторгнення бібліотекарі Кіровоградщини невтомно трудяться на волонтерській ниві: плетуть

маскувальні сітки, виготовляють окопні свічки, збирають теплий одяг, виготовляють продукти харчування, смаколики, енергетичні батончики, набори ліків та трав'яних чаїв для військових, збирають та перераховують кошти на потреби ЗСУ, допомагають у гуманітарних центрах. Протягом 2024 року вони продовжили волонтерську діяльність.

Бібліотекарі Благовіщенської, Вільшанської, Великосеверинівської, Глодоської, Добровеличківської, Долинської, Заваллівської, Компаніївської, Первозванівської, Попельнастівської, Світловодської, Соколівської, Голованівської та інших територіальних громад (ТГ) плетуть маскувальні сітки, шкарпетки; роблять окопні бомбочки; готують каші та сало з часником; збирають продуктові набори та передають посилки на передову; донатять кошти на ЗСУ.

Бібліотеки Дмитрівської сільської територіальної громади разом із будинками культури та сільськими клубами беруть активну участь у благодійних концертах з метою збору коштів на потреби ЗСУ.

У Новоукраїнській міській ТГ відбувся фестиваль пиріжка «Діцман для ЗСУ!», в якому взяли активну участь працівники центральної бібліотеки. Бібліотекарі сільських філій цієї громади долучились до збору коштів для ЗСУ на ярмарках.

КЗ «Публічна бібліотека Смолінської селищної ради» надає посильну допомогу в пункті збору гуманітарної допомоги громади. Філія «Смолінська бібліотека» № 2 створила волонтерську групу з жінок, які проживають в мікрорайоні «Геолог» та надають допомогу місцевій територіальній обороні та воїнам ЗСУ, а саме: печуть пиріжки, ліплять вареники, готують інші страви. На базі бібліотеки створено волонтерський центр «Пиріжечний батальйон» для допомоги ЗСУ.

У Бобринецькій міській ТГ під час проведення вуличних акцій «Придбай квітку – задонать на ЗСУ» перехожі долучились до збору коштів, обравши квітку за вподобанням. Працівники бібліотек зібрали 5900 грн власних коштів на потреби Збройних сил України. Бібліотекарі брали участь у благодійній акції «Зігрій захисника», яку організувала Бобринецька міська рада, закупали шкарпетки та продукти харчування. В рамках акції «Подаруй тепло воїну» користувачки бібліотеки в'яжуть шкарпетки для захисників та захисниць. Бібліотекар «Філії № 1 – міська бібліотека» Щербина Світлана Василівна є постійним донором, здає кров.

Працівники бібліотек Гайворонської міської ТГ долучилися до збору баночок для окопних свічок, збору пряжі для шкарпеток, в'язали шкарпетки, брали участь у плетінні маскувальних сіток, пекли пироги та печиво і розписували його айсингом.

Бібліотекарі Ганнівської сільської ТГ організували акції «Теплі речі» та «В'язання килимків».

У Гурівській сільській ТГ бібліотекарі допомагали із готуванням продуктів харчування: випікали пироги, смаколики, готували голубці, вареники, а також робили обереги та листівки для воїнів.

Третій рік поспіль, з початку повномасштабної війни РФ проти України, бібліотекарі Кетрисанівської громади реалізують благодійний проєкт «БІБЛІО-сушка». Цього року здійснено заготівлю ароматних та надзвичайно пахучих трав'яних зборів: меліси, м'яти, чебрецю, липи, цвіту бузини, ромашки, календули, звіробою тощо. Яблуками, сливами та грушами пахнуть бібліотеки, де проходить процес сушіння фруктів для узварів та компотів. Започаткували й новий збір – корінь лопуха, з якого виготовили перший кавовий напій. Загалом більше 200 трав'яних та фруктових зборів були передані волонтерам для відправлення нашим військовослужбовцям. Але бібліотекарі продовжують роботу. Попереду збір ягід шипшини, бузини, терену, глоду. Більшість постійних читачів бібліотек-філій знають про бібліотечну волонтерську ініціативу й активно її підтримують.

За ініціативи бібліотекарів до свята Великодня було організовано та надано благодійну допомогу (продукти харчування, засоби гігієни, медичні препарати) військовослужбовцям, що перебувають на лікуванні в Кіровоградській обласній лікарні. Кетрисанівська сільська рада отримала подяку від генерального директора закладу за надану допомогу.

Бібліотекарі Надлацької сільської ТГ плели маскувальні сітки для ЗСУ, виготовляли парафінові свічки, обереги, долучалися до збору продуктів харчування та коштів на тепловізори та інші необхідні речі для захисників, брали участь у благодійних ярмарках.

Бібліотекарі Приютівської селищної ТГ роблять свій внесок у загальну справу: плетуть сітки, виготовляють окопні свічки, готують смаколики (випічка, голубці, вареники, котлети, відбивні, сало, консервація), закупають вологі серветки, ліки, шкарпетки, чай, каву, печиво, цукор, інструменти – сокири, пилки, бочки пластмасові, мішки, в'яжуть теплі шкарпетки.

Працівники бібліотек долучаються до благодійних акцій, кошти від яких спрямовуються на підтримку ЗСУ. Провели благодійний бібліоярмарок на підтримку ЗСУ та на підтримку Національної бібліотеки України імені Ярослава Мудрого, яка постраждала внаслідок ворожого ракетного удару. Також в рамках обласної акції «Я маю в серці мрію щирі: Хай тихо стане в нас від миру...» проводився бібліоярмарок. Бібліотечні працівники Приютівської ТГ приготували домашні смаколики: торти, тістечка, піцу, пиріжки, шарлотки, манники, вареники з капустою, кекси, каву, чай. Домашню випічку охоче розкуповували діти та дорослі. Зібрані кошти – 4060,00 гривень – передані на потреби ЗСУ та підтримку Національної бібліотеки України імені Ярослава Мудрого.

Бібліотекарі Помічнлянської міської ТГ готували напівфабрикати для бійців ЗСУ, заготовляли цвіт акації для лікувальних чаїв воїнам, продукти харчування, збирали речі та засоби особистої гігієни, плели маскувальні сітки. Надіслали 81 посилку нашим захисникам.

Бібліотечні фахівці Знам'янської міської ТГ беруть активну участь у благодійних заходах на підтримку ЗСУ, наприклад, акціях «Великодній кошук для воїнів ЗСУ» (бібліотека-філія № 3), виготовленні оберегів для воїнів.

Бібліотекарі Побузької селищної ТГ збирали матеріали для виготовлення окопних свічок, плели маскувальні сітки, організовували і самі в'язали шкарпетки, збирали продуктові набори для приготування тушонок, різали тканину для плетіння килимків на сидіння. Збирали кошти на потреби ЗСУ та організовували виставку-продаж виробів місцевих майстринь.

Фахівці бібліотек Олександрійської міської ЦБС беруть активну участь у благодійних заходах з метою збору коштів на потребу військових та допомоги постраждалим від агресії. У Центральній міській бібліотеці діє благодійна виставка «Мистецтво – заради Перемоги!» Тут можна придбати унікальні мистецькі вироби, зроблені власноруч талановитими містянами: картини, сувеніри, прикраси та багато іншого. Виручені від продажу кошти передаються на потреби ЗСУ.

За ініціативи ГО «23 МІКРОРАЙОН» при підтримці управління культури і туризму та Олександрійської міської ради у м. Олександрії проведено благодійний ярмарок, до якого долучилися бібліотекарі Олександрійської міської ЦБС. Мета заходу – збір коштів для відновлення дитячої лікарні «Охматдит», що постраждала від ворожого ракетного обстрілу. Протягом заходу відбувалися різноманітні майстер-класи: дітки плели патріотичні браслетики, вирізали янголяток та створювали інші патріотичні вироби. Більше 20 учасників виявили бажання продати, обміняти або подарувати свої іграшки. До продажу були передані картини вихованців творчої майстерні Анни Панкратової, авторські в'язані іграшки Вікторії Косяк та колекційні іграшкові фігурки від ГО «23 Мікрорайон». Для активних учасників бібліотекарі влаштовували веселі руханки, цікаві естафети та інші розваги, під час яких пригощали дітей солодощами та нагороджували сувенірними подарунками. Під час заходу було зібрано 4644,50 грн, які передали на відновлення дитячої лікарні «Охматдит». На ярмарку діяв кошик добра, де всі охочі залишали свої іграшки, які були передані благодійній організації «БФ Центр допомоги Олександрія». Іграшки, які колись дарували радість одним дітям, тепер стануть джерелом надії та порятунку для інших.

У бібліотеках громади з метою зібрання коштів для потреб ЗСУ бібліотекарі також організовують виготовлення патріотичних сувенірів та дитячих малюнків для воїнів Збройних сил України під час майстер-класів; благодійних виставок-продажів квітів, картин та мистецьких виробів. Під час благодійної виставки-продажу картин художниці Наталії Ткаченко під назвою «З вірою в майбутнє» були зібрані кошти в сумі 12 260 грн, їх передали до Координаційного центру волонтерів «Олександрія». Під час благодійного заходу з нагоди Дня міста бібліотекарі зібрали кошти на окопний РЕБ та автомобіль для захисників, їх також передали до Координаційного центру. Бібліотекарі брали участь у благодійному заході Етнофест У ході святкування Колодія в Театральному сквері міста працівники бібліотек долучились до благодійного заходу – продавали виготовлені сувеніри з метою збору коштів на потреби ЗСУ. Працівники бібліотеки-філії для юнацтва плели маскувальні сітки для потреб ЗСУ, а фахівці Піщанобридської сільської бібліотеки-філії

готували вареники, пиріжки для військовослужбовців, бійців територіальної оборони.

У Новоархангельській селищній ТГ під час заходів до Дня молоді була проведена благодійна лотерея. Кошти, зібрані від продажу лотерейних квитків, були спрямовані на підтримку Збройних сил України, а також на лікування та реабілітацію відомого тренера з веслування на байдарках і каное Юрія Васильовича Мелещенка, який зазнав поранення під час захисту Батьківщини.

У працівників бібліотечних закладів Новгородківщини – широка площина волонтерства. Це і передача власних коштів на підтримку армії і переселенців (зокрема працівники публічної бібліотеки неодноразово долучалися до збору коштів на безпілотники та тепловізори для підрозділів, в яких служать наші земляки), збір гуманітарної допомоги, в тому числі продуктів харчування, приготування їжі для ЗСУ, тероборони та переселенців. Бібліотекарі ліплять вареники, печуть пиріжки, заготовляють тушонку, долучаються до плетіння маскувальних сіток, збирають та готують тканину для сіток. Сільські бібліотекарі влились у так звані штаби старостинських округів, де під керівництвом старост включаються у виконання першочергових завдань: збір, пакування і відправка гуманітарної допомоги; інформування жителів села; перепис осіб, що прибули у населені пункти; плетіння маскувальних сіток; приготування їжі, – роблять усе, чого вимагає час і що є важливим для підтримки воїнів, які захищають Україну від російських окупантів.

Новгородківська публічна бібліотека намагається брати активну участь у всіх благодійних заходах громади. Бібліотекарі не втомлюються працювати задля наближення Перемоги і підтримки своїх земляків, які зараз на передовій. Традиційно в громаді проводять благодійні ярмарки на підтримку ЗСУ, до яких завжди активно долучається і бібліотека. Так, у приміщенні бібліотеки відбувся благодійний майстер-клас «Мелодія українського віночка», проведений мамою загиблого воїна Людмилою Сердюк, в якому взяли участь бібліотекарі та жителі громади. Кошти були передані волонтерам для потреб захисників України. Новгородківська ПБ тісно співпрацює з благодійною організацією «Схід Перемоги». Щоб підтримати збір на придбання квадрокоптеру (дрону Mavic) для воїна-земляка, відбувся майстер-клас з розпису імбирних пряничків «Подарунок для матері», який провела майстриня Ірина Зоркіна. Діти з великим задоволенням беруть участь у таких заходах, адже знають, що кошти підуть на потреби ЗСУ.

У березні в центрі селища відбувся благодійний весняний ярмарок. Бібліотекарі підготували для продажу різноманітні прикраси ручної роботи, солодоці, обереги, щоб зібрати кошти на РЕБ для 3-ої МБ 22 ОМБ, що боронить країну на Бахмутському напрямку.

У квітні в приміщенні Новгородківської публічної бібліотеки відбувся благодійний майстер-клас «Український віночок» Людмили Сердюк – мами загиблого воїна Сергія Сердюка. Зібрані кошти були передані на придбання РЕБ для 57-ї бригади 42-го батальйону. З нагоди Дня Конституції України в селищі відбувся благодійний ярмарок «Україна понад усе», в якому

бібліотекарі взяли активну участь. Для продажу працівники бібліотеки підготували різноманітну продукцію: домашню випічку, букети з сухоцвітів, мішечки з лавандою, квіти, патріотичні вироби, а також провели майстер-клас з виготовлення паперових віял. Зібрані кошти були передані волонтерам на потреби ЗСУ.

Працівники Новгородківської публічної бібліотеки взяли участь у Благодійному ярмарку, присвяченому Дню Незалежності України. Для відвідувачів ярмарку бібліотекарі підготували ілюстровану книжкову виставку «Хай живе вільна Україна й завжди буде мужня, сильна!» та провели акцію «Україна в серці кожного». Бібліотекарі виготовили скриньки-побажання та передбачення, мішечки здоров'я з цілющих і запашних трав. Відвідувачі ярмарку могли також придбати саджанці багаторічних квітів. Зібрані кошти були передані волонтерам на потреби ЗСУ.

Фахівці Новгородківської публічної бібліотеки долучились до щорічного забігу «Шаную воїнів, біжу за героїв України» та пробігли дистанцію 2 км, вшанувавши пам'ять воїнів, які загинули під час російсько-української війни. Цьогорічний забіг відбувся у суботу 31 серпня.

Працівники бібліотек Новопраської селищної ТГ продовжують активно долучатися до волонтерського руху. Для наших захисників в громаді постійно проводиться збір коштів на придбання комплексів РЕБ, ремонт та заступи автомобілів, рацій, медикаментів. У селищі започатковано щорічне свято «День вуличної музики», під час якого проходить акція зі збору коштів. Мета збору цьогоріч – придбання медичного наплічника санінструктора для нашої землячки – медикіні 3-ї роти 151-ї бригади мотопіхотного батальйону – та придбання матеріалів для плетення маскувальних сіток. Майже 2000 грн – саме таку суму змогли зібрати на селищному святі. Сільські бібліотекарі громади продовжують надавати допомогу у штабах старостинських округів – під керівництвом старост виконують першочергові завдання зі збору, пакування та відправки гуманітарної допомоги.

Бібліотеки міста Кропивницького теж долучились до волонтерської діяльності, роблячи свій внесок до загальної справи, спрямованої на Перемогу. Бібліотеки організували загальносистемну акцію зі збору пластикових кришечок «Кришечки, здавайтесь!» для подальшої їх переробки та перерахування коштів на потреби військових. Разом із читачами бібліотекарі в'яжуть теплі шкарпетки, пояси для бійців ЗСУ, виготовляють обереги, окопні свічки, плетуть маскувальні сітки. Бібліотекарі системи долучились до акції «Посилка на фронт», збирали кошти для придбання харчових продуктів, смаколиків; виготовляли вареники, пироги, інші страви та м'ясні консерви, писали листи та приймали малюнки від дітей.

У бібліотеках була проведена волонтерська акція «Тепло сердець солдатам України». Під час майстер-класів «Валентинка на передову», «Малюнок і листівка для захисника», «Привіт, воїне!», майстерки з виготовлення сердечок для ЗСУ «Мова – наша зброя!», години малювання «Я – патріот!» учасники виготовили різноманітні поробки. Усі роботи бібліотекарі передали ГО «Разом ми сила».

Бібліотечні працівники організували благодійну акцію «Великодній кошик – воїнам». У бібліотеці-філії № 19 триває довгострокова акція «Російську макулатуру конвертуємо в донати для ЗСУ». Центральна міська бібліотека ім. В. Панченка організувала благодійну акцію «Поспішайте дарувати книги», під час якої було здійснено «бібліотечний десант» до обласного клінічного госпіталю ветеранів війни з книжковими дарунками.

Таким чином, волонтерська діяльність бібліотек Кіровоградщини, що активізувалася в умовах збройної агресії, стала проявом потужного внутрішнього ресурсу, згуртованості активних, свідомих професіоналів. Бібліотеки продовжують підтримувати військових та допомагати Збройним силам України: без упину плетуть маскувальні сітки, роблять окопні свічки, шують прапори, білизну, постіль, готують набори харчових продуктів та передають волонтерам.

Велика вдячність усім колегам, які у важкий час війни надають приклад наполегливості, виваженості і стійкості, спрямовуючи діяльність на важливу справу – наближення Перемоги!

Від серця – до серця: публічні бібліотеки Кіровоградщини на допомогу внутрішньо переміщеним особам

Любов Циганкова,
головний бібліотекар науко-методичного відділу
ОУНБ ім. Д.І. Чижевського

Чотири роки триває війна. Багато людей через війну змушені були покинути свої домівки та шукати прихистку на території Кіровоградщини. Бібліотеки області продовжують працювати в умовах воєнного стану, надавати допомогу тим, хто її потребує. Вони стали потужними центрами підтримки постраждалого від війни населення.

Особливу увагу бібліотеки приділяють біженцям, внутрішньо переміщеним особам (ВПО), тим, хто шукає притулку. Бібліотеки сьогодні забезпечують вільний доступ для спілкування людей, їх особистісного розвитку, творчості, а найголовніше – вони є місцем затишку, спокою, відпочинку та відновлення сил після пережитих потрясінь. Бібліотеки стали місцем зустрічі людей, земляків, які виїхали з території воєнних дій.

У бібліотеках люди отримують інформацію про роботу ЦНАПів, гуманітарних центрів щодо оформлення необхідних документів, отримання статусу переміщеної особи, інформацію щодо подальшого проживання.

Бібліотеки й самі стають гуманітарними центрами, наприклад, у Маловисківському інформаційно-бібліотечному центрі, де зараз триває реорганізація у Публічну бібліотеку територіальної громади (ТГ), люди

можуть отримати продукти, одяг, взуття, а також необхідну інформацію щодо оформлення документів.

Бібліотеки перетворилися у простори для зустрічей, території творчості та порозуміння, вони облаштовують пункти видачі гуманітарної допомоги для ВПО та пункти незламності; пропонують переселенцям різноманітні послуги: доступ до безкоштовного користування інтернетом, копіювання необхідних документів, облаштовують комфортні місця для роботи.

Серед заходів, які бібліотеки організовують для переселенців, особливої актуальності набули заходи з промоції книги і читання, вивчення й удосконалення української мови.

У Публічній бібліотеці Смолінської селищної ради та Смолінській бібліотеці-філії №2 переселенці мають безкоштовний доступ до мережі «Інтернет», отримують послуги з ксерокопіювання та обслуговуються на абонементі як тимчасові користувачі бібліотеки.

У бібліотеках Аджамської сільської ТГ зареєстровано 23 користувача ВПО (8 дорослих і 14 дітей), яким наданий безкоштовно доступ до інтернету, послуги копіювання і сканування документів, дітям пропонують відвідувати масові заходи.

У Бобринецькій міській ТГ послугами КЗ «Міська публічна бібліотека» користується 20 ВПО, «Філію №1 – міську бібліотеку» відвідують 2 переміщені особи. Міська публічна бібліотека надає послуги з книгоношення для 1 особи. Щосуботи діти громади та ВПО відвідують «Weekend з бібліотекою» – майстер-класи, рухливі ігри.

Бібліотеки Гайворонської міської ТГ відвідують 122 переселенці. Вони є активними учасниками Батьківського клубу, Простору, дружнього для дітей (Гайворонська міська публічна бібліотека), занять гуртка «Комп'ютошка» (Гайворонська бібліотека для дітей – філія №1) та планових заходів у сільських філіях.

У Голованівській селищній ТГ ВПО (45 осіб) є читачами бібліотеки, активно беруть участь у заходах. Щочетверга в рамках засідання Батьківського клубу «Бібліотека батьківського піклування» проводяться заходи за участю ВПО. Теми занять спрямовані на психологічну підтримку, адаптацію, надання допомоги при різних життєвих ситуаціях: «Як допомогти дитині, яка перебуває в стресі», «Правила безпечної поведінки», «Управління стресом», «Арт-терапія: як розмовляти з дитиною про мистецтво», «Як будувати міцні та довірливі стосунки зі своєю дитиною» тощо. Також для користувачів бібліотеки, в числі яких є й ВПО, організовано постійну книжкову інформаційну виставку «Мої права – моя фортеця», проведено консультацію юриста «Права жінок в Україні: під кутом зору юриста», інформаційний дайджест «Закони України: Вивчайте! Знайте! Поважайте!».

В рамках реалізації Національної стратегії із створення безбар'єрного простору в Україні підготовлено інформаційний дайджест «Безбар'єрність – це почувати себе захищено», онлайн-інформацію «Освітня безбар'єрність – якісна освіта незалежно від віку, стану здоров'я та місця проживання».

Для ВПО, які відвідують бібліотеки Долинської міської ТГ (47 осіб), проводились тренінги «Жити в позитиві» та «Ментальне здоров'я: мій настрій».

Бібліотеки Знам'янської міської ТГ надають переселенцям необхідні послуги з навчання, правового захисту, забезпечують організацію дозвілля, проводять конкурсно-розважальні заходи: квести, бесіди, майстер-класи. У бібліотеках міста обслуговуються 122 переміщені особи. Вони беруть участь у психологічних заняттях із запрошеними психологами щодо підтримки ментального здоров'я.

«На допомогу ВПО» – такий стенд оформили в бібліотеці-філії № 4. У бібліотеці-філії № 3 працює правовий консультаційний пункт для громадян та ВПО міста (фахівці сектору «Знам'янське бюро безоплатної правової допомоги» надають безкоштовно консультації з правових питань).

У центральній бібліотеці діє БібліоАртмайстерня для дітей «Творчі долоньки», «Батьківський клуб»; працює дитяча точка «Спільно», проводяться ігрові заняття для дітей, а також проходять творчі заняття в «Школі мистецтв», які проводить переселенка Вікторія Нестерова. У бібліотеці-філії № 1 проводяться навчання з комп'ютерної грамотності для людей похилого віку. Під час занять бібліотекарі надають базові знання з комп'ютерної грамотності. Для багатьох це елементарні навички, а для людей поважного віку – досить складні, бо нові. Загалом навчання дає можливість ознайомитися з електронними послугами та електронними онлайн-сервісами, зокрема, скористатися доступом до публічної інформації органів влади та місцевого самоврядування, навчитися користуватися калькулятором субсидій і пенсійним калькулятором, замовити квитки на сайті «Укрзалізниці», оплатити комунальні платежі онлайн, знайти ліки в аптеках тощо.

У бібліотеці-філії № 2 велику увагу приділяють підвищенню комфортності послуг та якості обслуговування. Особливо це важливо для людей з інших регіонів, які вимушено залишили свої домівки. Їм потрібно бути інформованими і мати зв'язок із рідною стороною. Бібліотекарі проводять індивідуальні практичні консультації з вивчення меню смартфона і вміння знайти необхідну інформацію.

Переселенці Кетрисанівської сільської ТГ відвідують сільські бібліотеки-філії: Кетрисанівську, Чарівненську, Верхньоінгульську, Червонопільську, Веселівську (загалом 20 відвідувачів). 15 із цих відвідувачів (7 дорослих та 8 дітей) беруть участь у засіданнях Батьківського клубу закладу.

У Світловодській міській ТГ бібліотеки обслуговують 354 користувачів-ВПО, для яких проводяться різноманітні заходи. У Центральній міській бібліотеці було проведено сімейний відеоперегляд під назвою «Правила безпечного інтернету» з подальшим обговоренням. Бібліотеки системи здійснюють інформаційне забезпечення користувачів: у бібліотеці-філії № 2 оформлено інформаційний куточок для переселенців «Помічник переселенця», бібліотека-філія № 3 видає інформаційний вісник «Консультативний центр для ВПО». Для дітей забезпечувалось цікаве та

змістовне дозвілля: конкурс «Найкращий читач літа 2024» (філія № 5), ігрова середа «День настільних ігор» (філія № 7) тощо.

У Приютівській селищній ТГ проживають 45 осіб ВПО. Бібліотекарі допомагають їм одягом, взуттям, продуктами харчування; під час заходів та зустрічей надають психоемоційну підтримку як дорослим, так і дітям. Дві середи на місяць проводяться засідання Батьківського клубу, тематика засідань різноманітна, але спрямована на психологічну підтримку.

Бібліотекарі Побузької селищної ТГ знайомлять переселенців (8 осіб) з новинками літератури, надають необхідну інформацію та запрошують на масові заходи, на заняття розмовного клубу з української мови «Світлиця слова».

Для переселенців Первозванівської сільської ТГ (52 особи) проводяться квести, майстер-класи, працює Батьківський клуб, організуються флешмоби, акції, читання книг.

Значна допомога для подолання стресів, страхів від пережитого, налагодження психосоціального стану надається ВПО (757 користувачів) у бібліотеках міста Олександрії. Для користувачів цієї категорії організуються творчі заняття та майстер-класи з hand made, проводяться консультації фахівців (юристів, психологів, логопедів, тренерів) у центральній бібліотеці та на дитячій точці «Спільно» у бібліотеці-філії № 5, де діє юридична приймальня.

У бібліотеці-філії № 6 для сімей ВПО відбуваються сімейні чаювання «Ми всі – з України». Для дітей з родин переселенців у бібліотеках проводяться дитячі свята, розважально-ігрові програми, лялькові вистави, голосні читання, заняття з казкотерапії (центральна бібліотека для дітей, бібліотека-філія № 3). На дитячій точці «Спільно» у бібліотеці-філії № 5 відбуваються різноманітні майстер-класи, креативні розмальовки, пізнавально-розважальні програми, захопливі ігри, рухливі конкурси, запальні танці, голосні читання.

У Бібліопросторі центральної бібліотеки для дітей «Грай. Читай. Відпочивай» діти віком 3-6 та 7-11 років залучаються до навчально-розвивальних занять в рамках проєкту ГО «Обласний жіночий інформаційний центр» за підтримки Всесвітнього фонду допомоги дітям-сиротам (WWO) за програмою «EOP. Kids. Ukraine».

Для дітей працюють різноманітні клуби та гуртки: гурток з 3D-моделювання (бібліотеки-філії № 9, 10, 12, центральна бібліотека для дітей, бібліотека-філія № 3 для дітей); гурток «Основи робототехніки на платформі ARDUINO», Батьківський клуб (центральна бібліотека для дітей); клуб знавців рідного слова «Мова єднання» (бібліотека-філія № 8 для юнацтва); гурток «Краєзнавчі амбасадори» (центральна бібліотека).

Для користувачів-ВПО у бібліотеках ЦБС проводяться навчальні заняття за темами: «Цифрова освіта», «Основи комп'ютерної грамотності», заняття з медіаграмотності, з вивчення англійської мови. Щоб внутрішньо переміщені особи, які оселилися в Олександрії, у будь-якій складній життєвій ситуації могли без перешкод скористатися допомогою кваліфікованого

юриста, у самому центрі міста – у Центральній бібліотеці Олександрійської міської ЦБС – надається безкоштовна соціальна та юридична допомога ВПО. Щовівторка та щосередини внутрішньо переміщених осіб у бібліотеці консультує юристка, представниця ГО «Десяте квітня» Галина Ключко.

Активізується робота бібліотек Новгородківської селищної ТГ з внутрішньо переміщеними особами (обслуговуються 76 осіб). Для таких людей бібліотечні установи є необхідністю – вони згуртовують, об'єднують їх. Люди відвідують бібліотеки, щоб поспілкуватись з бібліотекарями й читачами, вибрати книгу, дізнатись про нове. Про це свідчать проведені змістовні та цікаві заходи, такі як зустрічі з відомими людьми, з психологами тощо.

Бібліотеки Новгородківської громади надають переселенцям доступ до усіх інформаційних ресурсів та безкоштовно до мережі «Інтернет». Користувачі отримують послуги інформаційних гарячих урядових ліній з питань працевлаштування, житла, правового захисту та медичного обслуговування, інфраструктур територіальної громади. У бібліотеці внутрішньо переміщені особи мають змогу проконсультуватися та отримати знання з цифрової грамотності, а саме: з користування смартфоном, комп'ютером, інтернетом та онлайн-сервісами, а також визначити свій рівень цифрової освіти. Заняття проводить бібліотекар-координатор, який навчався за проектом Української бібліотечної асоціації «Здобуття цифрових навичок у бібліотеках – Хабах цифрової освіти».

Для внутрішньо переміщених осіб у публічній бібліотеці створено інформаційну зону, де розміщені матеріали з тематичним інформуванням: «Куди звернутися, якщо ...», «Вимушеним переселенцям», «Дорожня карта для людей, переміщених в межах країни». Необхідна інформація з таких питань збирається у тематичну папку-накопичувач «Довідник для ВПО».

Для внутрішньо переміщених громадян у бібліотеках системи виготовлено інформаційну листівку «Шлях переселенця», проводяться інформаційні години «На допомогу переселенцям», на яких учасників ознайомлюють з «Дорожньою картою для людей, переміщених в межах країни» та інтернет-послугами, які надає публічна бібліотека.

У Новгородківській публічній бібліотеці діє Батьківський клуб. Під час засідань обговорюються актуальні теми сьогодення: як управляти стресом, як керувати своїми емоціями тощо. Були проведені такі заходи: години інформації «Як подолати страхи», «Як реагувати на агресію в суспільстві», «Як подолати почуття самотності та ізоляції»; інформаційний калейдоскоп «Арт-терапія як метод зцілення психологічного здоров'я», майстер-класи «Янголи доброти», «Розпис еко-сумки», «Виготовлення свічки з вощини».

Члени Батьківського клубу виступають з благодійними концертами в гуртожитку «Комфорт», де проживають переселенці. В рамках Всеукраїнської програми ментального здоров'я «Ти як?», яка впроваджується за ініціативи Олени Зеленської, бібліотекарі провели практичні заняття: «Турбота про себе, турбота про інших», «Ментальне здоров'я: бібліотека як простір психосоціальної підтримки», «Ментальне здоров'я: як подбати про себе?». Під

час таких заходів використовуються різноманітні способи та техніки, які можна застосовувати навіть протягом кількох хвилин щодня для зниження рівня стресу. Для сприяння соціалізації та створення дружніх відносин у громаді працівники бібліотеки готують розважальні заняття, ігри, в яких активно беруть участь і внутрішньо переміщені особи. Мета заходів – розвивати, розважати та приносити задоволення.

У Новгородківській публічній бібліотеці діє літературний клуб «Світоч», учасник якого, переселенець, пише вірші.

Бібліотекарі організують дозвілля для маленьких переселенців. Для дітей діє ігroteка, під час якої відбуваються розважальні рухливі ігри, конкурси та інтелектуальні вікторини, настільні ігри, руханки та естафети. Для інтелектуального розвитку дітей також організовані ігри в шахи та шашки.

Бібліотеки міста Кропивницького стали справжніми центрами уваги та підтримки для ВПО – найуразливішої категорії населення. Бібліотеки сприяють інтеграції людей у громади, забезпечуючи доступ до важливої інформації, освіти і культурних ресурсів.

У бібліотеках міської централізованої бібліотечної системи обслуговується 715 читачів-ВПО. Бібліотеки стали справжніми консультаційними центрами, де люди можуть отримати інформацію: «Як отримати довідку внутрішньо переміщеної особи у Кропивницькій громаді?», «Пошук рідних», «Пошук роботи у Кропивницькому», «Психологічна підтримка».

У бібліотеках системи оформили портфоліо «Інформація для ВПО», проводять інформаційні огляди; вони стали місцем, де глибоко розуміють потреби та емоційний стан користувачів, проводять заходи щодо психологічної підтримки, а саме: уроки безпеки «Безпечне життя в умовах війни», «Рятівний рюкзачок», психологічний тренінг «Діти України і війна: допоможемо дітям пережити синдром війни», заняття за темою «Стрес. Турбота про себе».

Бібліотекарі організують різноманітні мистецькі заходи з метою виявити творчі здібності та відновити психологічний стан людей, наприклад, вечір музики та поезії «Візерунки зими», день інформації «Від хобі – до майстерності», книготерапію «Це Вам варто прочитати», голосні читання «Україна – мій сонячний дім», майстер-клас «Символ Масниці – сонечко», краєзнавчий круїз «Літературні скарби Кіровоградщини» тощо.

У бібліотеках проводяться безкоштовні курси з вивчення англійської мови, діють розмовні клуби English Speaking Club, де викладає переселенка з Херсонської області, надаються освітні консультації «Використання QR-кодів книжок для читання та навчання», уроки медіаграмотності «Як розпізнати правду чи фейк?», працює бібліотечний навігатор «Шляхи інформаційного пошуку» тощо.

Таким чином, бібліотеки в умовах воєнного стану залишаються центрами підтримки, прихистком, де люди, що втікли від війни, отримують необхідну допомогу, щоб подолати стрес від пережитого, відпочити, заспокоїтись, отримати різноманітні послуги.

З досвіду роботи бібліотек

Modo sapiens у бібліотечному просторі (з досвіду роботи відділу документів з економічних, технічних та природничих наук Обласної універсальної наукової бібліотеки імені Дмитра Чижевського (м. Кропивницький) з користувачами – представниками модної спільноти)

Марина Григор'єва,
голова бібліотекарка
відділу документів з економічних, технічних та природничих наук
ОУНБ ім. Д.І. Чижевського

Мода – динамічна та багатогранна сфера, що відображає культурні, соціальні та економічні зміни в навколишньому світі. Мода володіє однією важливою якістю – вона майже миттєво реагує на події у соціумі, на зміни поглядів і переконань у духовній сфері. Бурхливий розвиток моди спричинив появу *modo sapiens* – людей, для яких мода є виразником нових тенденцій вигляду і способу життя – художників, майстринь, дизайнерів, модельєрів, керівників модельних агенцій, манекенниць.

Універсальні інструменти моди дозволяють їй впливати на багато сфер людського життя, однак і вона, у свою чергу, потрапляє під їхній вплив. Безумовно, це стосується й бібліотеки як соціального інституту, що сприяє розвитку інтелектуального та творчого потенціалу особистості, насамперед, як культурного простору, ідеального місця для організації спілкування, відпочинку та розваг, тому поява *modo sapiens* у бібліотечному просторі – це ознака часу.

Задоволення потреб користувачів, для яких мода – це і професія, і стиль життя, є нетривіальним завданням бібліотек. Робота з *modo sapiens* передбачає знання проблеми, встановлення довгострокових відносин, прогнозування бажань і запитів та розробку окремих соціально-культурних послуг, призначених саме для потреб модної спільноти.

Любов до творчості, особливо до рукоділля й шиття, супроводжує багатьох *modo sapiens* майже все їхнє життя, і тут неважливо, хто ти – представник *fashion*-індустрії, професійний художник, майстриня декоративно-ужиткового мистецтва, викладач дизайну або технологій шиття і рукоділля, чи просто звичайна жінка, яка не уявляє свого життя без слідування за модним мейнстрімом.

У цьому сенсі завдання бібліотечного маркетингу – адаптувати до потреб модної спільноти основні форми бібліотечної роботи – виставки, презентації книг, майстер-класи тощо.

Один із напрямів роботи відділу документів з економічних, технічних та природничих наук – організація виставок дизайнерського одягу, модних аксесуарів, інтер'єрних ляльок тощо. Починаючи з 2011 року, відділ підтримує як досвідчених дизайнерів, так і молодих майстрів декоративно-ужиткового

мистецтва, допомагає знайти шанувальників їхньої творчості, а мешканці міста і області мають чудову нагоду дізнатися про нові таланти.

Цікаві дрібнички з модної скарбнички

Стильні та модні аксесуари, виготовлені власноруч, набувають великої популярності. Без заперечень, це витвори мистецтва креативного мислення, дизайнерських ідей та експериментів, витонченого відчуття кольору, різноманітних технік та форм. Недарма вироби ручної роботи шанобливо називають авторськими. Прикраси – поширений спосіб зробити зовнішній вигляд яскравішим, привабливішим або навіть надзвичайним. Шпильки для волосся, обручі, бантики, інша біжутерія – все це стає акцентом у вашому сучасному образі. До речі, сьогодні шириться тенденція робити їх своїми руками. Особливо цим захоплюються молоді жінки, які доглядають вдома за маленькими дітьми. Спектр творчості молодих майстринь надзвичайно широкий: сережки, прикраси для волосся, одягу тощо.

Саме такою була експозиція творчих робіт «Світ моїх захоплень» молодій майстрині Інни Кондратьєвої. Інна захопилася рукоділлям, доглядаючи за маленькою донечкою, яка є музою і натхненням молодій мамі. Майстриня створює флористичні композиції з тканини: прикраси для волосся, бантики, пов'язки, шпильки, обручі та інші речі, які вона виготовляє для своєї донечки та інших маленьких модниць.

Непересічною подією стало відкриття у відділі персональної виставки Ольги Єрофєєвої «Весняне натхнення», присвяченої Міжнародному дню жіноцтва. Авторка виставки – молода, талановита, креативна особистість. Її мініатюрні сережки, каблучки, кулони, прикраси із полімерної глини – це ексклюзивні, неповторні, оригінальні речі, які дарують лише позитивні емоції. Відвідувачі виставки дивувалися безмежжю її фантазії, вмінню створювати неповторну красу.

Авторська лялька – родзинка сучасного інтер'єру

Сучасні модниці-рукодільниці також приділяють багато уваги декоруванню власної оселі та із задоволенням виставляють свої творчі експерименти на суд громадськості.

Модним декором для домівки стали інтер'єрні ляльки. Звісно, цей вид виробів відомий давно – навіть, не одне століття, проте донедавна він був трохи забутий, витіснений з інтер'єрів модними штучками, народженими стрімким технічним прогресом. Але зараз, у XXI столітті, вони знову на піку популярності. Інтер'єрна лялька – не просто статуетка чи іграшка масового виробництва. Текстильні ляльки ручної роботи використовуються як сувеніри для прикраси інтер'єру або власного задоволення. Цей виріб повністю виготовляється вручну і, як правило, є ексклюзивним. Сьогодні інтер'єрну ляльку виготовляє багато кропивницьких майстринь, і в кожній свій підхід, своє бачення, свій спосіб вираження.

Відділ документів з питань економіки, виробництва та природничих наук неодноразово ставав організатором багатьох персональних виставок авторських інтер'єрних ляльок. Чималу зацікавленість викликала презентація колекції авторських ляльок приватної підприємці Людмили Романової

«Ляльковий вернісаж». На виставці було представлено багато робіт фольклорної тематики: ляльки-обереги (в українських національних костюмах), ляльки-мотанки, грійники на чайники, казкові персонажі (баба Яга, гноми, східні красуні, циганки), сюжетні композиції (персонажі з гоголівських «Вечорів на хуторі біля Диканьки»: Голова, Солоха, Оксана, Вакула, чорт, дякон) тощо. Авторка закінчила курси крою та шиття, що дало їй змогу робити викрійки для своїх ляльок самостійно. А ще на виставці експонувалося декілька вальдорфських ляльок. Вальдорфська лялька походить від вальдорфської школи, започаткованої Рудольфом Штайнером (1861-1925) у 1919 році в Штутгарті для дітей працівників тютюнової фабрики «Вальдорф-Асторі». Ця лялька розроблена німецькими та швейцарськими педагогами спеціально для того, щоб зробити світ дитини гармонійним. Виготовляють їх лише з тих матеріалів, які не шкодять здоров'ю.

Понад десять років відділ співпрацює з родиною талановитих майстринь Кравченків. Їхня перша персональна виставка «Текстильна казка» викликала справжній фурор серед відвідувачів бібліотеки. Оригінальних ляльок в техніці «Тільда» створюють сестри Наталя та Ірина, а їхня мати, Наталія Вікторівна Кравченко, захоплюється технікою «тряпієнс». Це японські або корейські текстильні ляльки досить невеликого розміру. Форми їхнього тіла нагадують американську Барбі, але вони пошиті з тканини. У тряпієнс найбільше цінується образ, «лялькова душа» і «ляльковий настрій», які майстриня передає за допомогою пози – положення рук і ніг, форми обличчя та виразу очей. При цьому твердження, що два штрихи очей не можуть творити настрої ляльки – сум, загадку, радість, щастя – хибні. Промальовані під різним кутом, вони допомагають фантазії програти цілий спектр емоцій, які несе лялька.

А згодом відбулися персональні виставки Наталії Вікторівни «Таємниці лялькового світу» та «Тканини і фантазія». В експозиції було представлено понад 40 робіт. Це образи українок та східних красунь, казкових персонажів, ляльки, що уособлюють пори року, ляльки в костюмах часів Марії-Антуанетти XVIII сторіччя, балерини та багато інших робіт. Виставки привернули увагу преси, телебачення, багатьох відвідувачів до творчого доробку майстрині. Такі заходи зазвичай приваблюють людей, для яких слова «мода» та «стиль» не є пустим звуком, і сприяють консолідації модної спільноти Кропивницького.

Шиття як життя

Творчість, рукоділля не тільки відволікають від повсякденних турбот, але й відкривають дорогу до самореалізації, дають можливість творити красу. Відділ створює можливості для спілкування і розвитку талантів цієї категорії користувачів. Але для цього дуже важлива взаємодія. До співпраці активно залучаються професіонали – викладачі дизайну Центральноукраїнського державного університету ім. В. Винниченка (далі – ЦДУ) та досвідчені майстри. Вони прагнуть ділитися своїм досвідом не тільки для демонстрації власних здобутків, але й для мобілізації модної спільноти, спонукати її до спілкування і демонстрації власних талантів.

Саме з цією метою кандидатка технічних наук, доцентка фізико-математичного факультету ЦДУ ім. В. Винниченка Ольга Володимирівна

Єжова презентувала у відділі власні навчальні посібники «Конструювання одягу» та «Технологія оброблення швейних виробів». На презентацію були запрошені вчителі трудового навчання загальноосвітніх шкіл м. Кропивницького, майстри виробничого навчання, учні професійно-технічних ліцеїв та всі, хто бажає опанувати швейну справу самостійно. Ольга Володимирівна познайомила присутніх з власними авторськими схемами крою, а також надала інформацію про нові методи конструювання одягу. Інтерес присутніх викликали ілюстрації та схеми швейних виробів, представлених у навчальних посібниках.

Річ, виготовлена власноруч, є неповторною та ексклюзивною, такої в магазині не купиш. У фонді відділу документів з економічних, технічних та природничих наук зберігається культовий ілюстрований журнал про моду «Burda», який не втрачає популярності вже довгі роки. «Burda» пропонує гарні, цікаві та незвичайні моделі, які можна з легкістю відтворити навіть тим, хто і голку з ниткою в руках не тримав. ОУНБ імені Дмитра Чижевського отримує журнал з 1998 року. Гортаючи старі та нові випуски, можна знайти цікаві колекції викрійок, що до вподоби жінкам, які люблять підкреслювати власну індивідуальність. Щоб відвідувачам бібліотеки було легше знаходити корисну інформацію, для зручності роботи з журналом у відділі документів з економічних, технічних та природничих наук влаштовано окрему зону, де можна перекопіювати викрійку та розкроїти тканину.

Створювати одяг своїми руками, підбирати тканини під той чи інший образ набагато приємніше, ніж купувати вже готові речі. Ексклюзивна річ робить жінку вишуканою, особливою, надає їй індивідуального стилю. Таким чином відділ пропагує власний книжковий фонд та залучає нових користувачів.

Світ хендмейду прекрасний, незорий і захопливий, модниці-рукодільниці постійно вивчають, пробують творити щось нове, і, звісно ж, прагнуть вдосконалювати те, чого вже навчилися. Зробити модний аксесуар і завершити ним власний образ – означає мати репутацію людини, яка стежить за модою і прагне відповідати трендам. Саме тому майстер-класи, на яких відбувається практичне засвоєння навичок ручного шиття для всіх охочих, до вподоби користувачам, які розділяють любов до моди і всього, що їй стосується. Адже таїна переродження звичайних матеріалів на оригінальні творіння відкривається не щодня.

У відділі постійно відбуваються навчальні майстер-класи з шиття та рукоділля. Наші волонтери *modo sapiens* із задоволенням діляться власним досвідом з творчою спільнотою. Великою популярністю користувалися майстер-класи з виготовлення штучних квітів із тканини та аксесуарів для жінок, які проводила майстриня Наталія Кравченко. Як результат – усі учасники протягом заняття під керівництвом тренера і за допомогою її прискіпливої уваги, покрокових інструкцій та маленьких секретів шиття, якими вона із задоволенням ділилася з учасниками, виготовили з шифону, атласних стрічок та цікавих дрібничок дуже гарні квіти – яскраві, ніжні й вишукані. Більшість учасників одразу ж прикрасили ними свій одяг.

Також модну спільноту міста зацікавив майстер-клас «Тюльпани з тканини: творимо своїми руками», який проводила докторка педагогічних наук, доцентка факультету математики, природничих наук та технологій Центральноукраїнського державного університету ім. Володимира Винниченка Людмила Чистякова. Пані Людмила показала технологію виготовлення тюльпанів з відходів тканин, які залишаються після шиття. Присутні з великим задоволенням поринули у творчість. Дизайнерка кожному приділяла увагу, допомагала. І ось почали з'являтися виготовлені власноруч текстильні тюльпани різної колірної гами. Квіти з тканини гарно доповнюють інтер'єр оселі і роблять його неповторним та стильним.

Розвитку дизайнерської майстерності кропивницьких *modo sapiens* сприяють виставки професіоналів у сфері шиття. Справжньою сенсацією для творчих людей стала персональна виставка Земфіри Штирьової «Моєю творчістю гаптоване життя», організована спільно з Кіровоградською обласною громадською організацією «Об'єднання болгар "Нашите хора"». Земфіра Іванівна відома в Україні та Болгарії як художниця-модельєр, яка досконало опанувала тонкощі створення театральних, концертних, сценічних костюмів. Її творчі роботи знають далеко за межами України, а персональні виставки проходили в Болгарії, країнах Балтії, Молдові, США та Канаді. На зустрічі були присутні майстрині клубу народних ремесл «Ниточка», Кіровоградської обласної громадської організації «Єлисаветградський узвіз», студенти та викладачі Центральноукраїнського державного університету імені Володимира Винниченка. Пані Земфірі задавали багато запитань стосовно її творчості, особливо цікавим було її спілкування з молоддю. Молоді люди залюбки приміряли головні убори та фотографувалися з майстринею. Студентів вразило своєрідне «ноу-хау» майстрині – оздоблення національних костюмів аплікацією з подальшою машинною вишивкою. Через таке поєднання створені костюми служать багато років і виглядають яскраво й колоритно.

Мода в стилі «еко»

Екологія і мода: що їх пов'язує? Популяризація екологічних знань та виховання екологічної культури молодого покоління – один із напрямів роботи відділу. На базі відділу створено Орхуський центр екологічної інформації у Кіровоградській області, який працює вже понад 15 років. У питаннях екологічного виховання значну роль відіграють засоби образотворчого та декоративно-ужиткового мистецтва. Розпис екторбинок – захопливе для дітей і дорослих, а також корисне для довілля заняття. Екторби – це альтернатива поліетиленовим пакетам. Вони не тільки бережуть природу, практичні й зручні, але й здатні надихнути на творчість: на них можна малювати, писати, прикрашати бісером тощо. Протягом попередніх років в Орхуському центрі екологічної інформації відбувалися майстер-класи з розпису екторб, адже це стильно та екологічно. Вони не тільки допомагають зберегти довкілля, але й стають милими подарунками на згадку про візит до бібліотеки.

Напередодні Всесвітнього дня рециклінгу, який щорічно відзначається 15 листопада, співробітники Орхуського центру екологічної інформації бібліотеки Чижевського спільно з керівництвом Школи моделей та естетичного виховання MIX Models організували цікавий майстер-клас «Поробки з переробки» для дівчат молодшої групи. Рециклінг – це процес переробки відходів у матеріал, який можна використовувати повторно. Тож Всесвітній день рециклінгу пройшов у творчому форматі з використанням вторинної сировини для майстер-класів, а саме паперових стаканчиків. Вони не тільки практичні й зручні, але й здатні надихнути на творчість: на них можна малювати, писати, прикрашати глітерами тощо. Під час майстер-класу діти із захопленням поринули у світ фантазії та творчості. У них була унікальна можливість створити дизайн суконь для ляльок з паперових стаканчиків за власними малюнками.

До речі, всі моделі суконь створювалися не задля розваги – в подальшому їх оцінювали стилісти моди – викладачі школи моделей.

Дитячий моделінг і бібліотека

Одна з основних сфер модної індустрії – моделінг. Відділ документів з економічних, технічних та природничих наук ОУНБ ім. Д.І. Чижевського має цікавий досвід співпраці з юнацькими модельними агенціями міста Кропивницького: імідж-центром «Ольга» і Школою моделей та естетичного виховання MIX Models. Метою створення агенцій є естетичний та творчий розвиток дітей і молоді. У модельних агенціях досвідчені фахівці навчають юних моделей створювати власний імідж, а комусь допомагають знайти роботу та навіть зробити кар'єру.

Розважальні, пізнавальні та інтерактивні бібліотечні заходи завжди цікавлять дітей, які прагнуть незвичних та захопливих-випробувань. Вже стало доброю традицією для керівництва Школи моделей та естетичного виховання MIX Models реалізовувати власний проєкт MIX Models Fashion Day у відділі документів з економічних, технічних та природничих наук ОУНБ ім. Д.Чижевського. Ця діяльність має комплексний характер і за своєю специфікою доповнює навчальні програми, які пропонують вихованцям у модельних агенціях.

На прохання керівництва Mix Models фахівці відділу підготували і провели низку тематичних заходів в межах MIX Models Fashion Day: «Подорож океаном моди»; «А над світом українська вишивка цвіте»; «Мода як мистецтво».

Метою заходу Fashion Day «Подорож океаном моди» було ознайомлення юних моделей з історією моди за допомогою інтерактивних засобів навчання, тож, взявши участь у вікторині «Модний калейдоскоп», вони змогли уявити собі зміни моди в часі через історію костюма, зачісок, аксесуарів.

Напередодні Дня вишиванки співробітники відділу документів з економічних, технічних та природничих наук підготували для юних моделей пізнавально-розважальну програму «А над світом українська вишивка цвіте». У свій черговий Fashion Day вихованці Mix Models завітали до бібліотеки у вишитих сорочках. До Дня вишиванки проводять святкові заходи: покази,

паради, флешмоби. Вихованці модельної агенції переглянули відео параду професійних моделей, вдягнених у вишитий одяг, а потім прямо у відділі зробили власне дефіле, під час якого демонстрували свої вишиванки. Під час дефіле дівчат фотографували професійні фотографи, і світлини, зроблені в стінах бібліотеки, стали частиною їхнього портфоліо. Здавна сорочці приписували магічну силу. Вона була оберегом, захисницею здоров'я. Юні моделі подивилися відео «Легенда про українську сорочку», взяли участь у пізнавальній вікторині «Вишивана Україна», познайомилися з літературою про вишивку, яка була представлена на книжковій виставці «Вишиванка – серце України, зіткане з любов'ю».

Під час спільного заходу «Мода як мистецтво» говорили про вплив мистецтва на дизайн і моду на прикладі творчого доробку двох чудових митців – української художниці-модельєра Наталії Давидової та японського дизайнера Ісея Міяке.

Наталія Давидова відроджувала мистецтво української народної вишивки та відтворювала її у дизайні. Її вважають першою українською жінкою-модельєром. Під керівництвом Наталії Давидової у 1910 р. була створена майстерня в селі Вербівка (нині Кам'янський р-н Черкаської обл.), яка стала центром, де здійснювався зв'язок художників авангарду й народних майстрів. Вербівка була не просто одним з українських кустарних центрів, а й унікальною лабораторією авангардного мистецтва. Сюди у 1914 р. Давидова запрошує для художнього керівництва Олександру Екстер, а пізніше – Казимира Малевича. Надзвичайно талановита, всебічно обдарована українська жінка підтримувала дружні стосунки і листувалася з польським композитором Каролем Шимановським (1882-1937), який присвятив Наталії Михайлівні Другу фортепіанну сонату (opus 21). Саме тому про цю непересічну особистість розповідали запрошені гості, співробітниця музею музичної культури ім. К. Шимановського: головний зберігач фондів, лауреатка обласної краєзнавчої премії ім. В. Ястребова Олена Класова та наукова співробітниця Марина Лапіна.

Ісей Міяке у своїй творчості постійно звертався до японського декоративно-ужиткового мистецтва, а також розробляв нові концепції створення одягу. Про дизайнера яскраво та змістовно розповідала керівниця та власниця модельної агенції MIX Models Олена Рутковська. Також для учасників заходу була підготовлена добірка літератури та огляд «Мода і мистецтво».

В межах заходів Fashion Day для юних моделей співробітники відділу розробили і провели низку майстер-класів, під час яких моделі-початківці створювали дизайнерські сукні в різних техніках декоративно-ужиткового мистецтва. Дівчата з середньої групи створювали бальні сукні з паперу в техніці модульного оригамі, з осіннього листа – в техніці ошибана. Кожна робота вийшла оригінальною, з авторським рішенням.

Модні дефіле у бібліотечному просторі

Коли чуєш словосполучення «модний показ», у голові відразу народжується картинка ошатного подіуму в гламурній атмосфері. Однак

XXI століття диктує свої правила, і дизайнери у пошуках ексклюзиву обирають для показів вельми оригінальні місця, щоб здивувати досвідчених глядачів та привернути якнайбільше уваги до колекцій. Сучасний концепт бібліотеки потребує її популяризації як місця культурного дозвілля. У наші дні в бібліотеках проводяться і дитячі спектаклі, і шоу, і, навіть, перфоманси (іноді дуже неоднозначні). Бібліотека – це не просто тихе місце, де люди читають книжки. І не просто книгосховище. Насправді, бібліотека – це дуже видовищне місце, особливо для фотосесії чи для шоу, – те, що потрібно для модного дефіле. Модна фотографія – також сфера мистецтва та культури. Не дивно, що бібліотечні зали з'являються у різних модних зйомках у синтезі жанрів та просторів.

У 2020 році організатори 20-го, ювілейного сезону Odessa Fashion Day однією з локацій для зйомок показів обрали Одеську національну наукову бібліотеку.

Тож показ мод у публічній бібліотеці – це сучасно і доречно. Відділ документів з економічних, технічних та природничих наук має власний досвід організації показів мод у бібліотеці. Першим модним показом відділу можна вважати імпровізовану демонстрацію модних аксесуарів з виставки творчих робіт Світлани Вікторівни Сербін «Сад моєї душі». В саду творчої уяви Світлани Сербін зростали те тільки флористичні дерева для декорування інтер'єру, іграшки та ляльки ручної роботи, а ще й прикраси для волосся: бантики, пов'язки, мініатюрні капелюшки та інші речі. Цими чудовими уборами бібліотекарки причепурили власні зачіски під час заходу «Щедрий вечір», який проходив у форматі «ніч у бібліотеці». Згаданий модний експромт став яскравим доповненням до бібліотечного шоу.

Протягом попередніх років в ОУНБ ім. Д.І. Чижевського відбувалися різні покази мод. Це стало можливим завдяки партнерським стосункам із керівниками модельних агенцій міста та молодими дизайнерами.

Модні дефіле супроводжують виставки декоративно-ужиткового мистецтва, які організовує відділ, також вони є частиною загальнобібліотечних масових заходів. Допомогає у цьому співпраця відділу з імідж-центром «Ольга» в особі його керівника Вікторії Вагжанової.

За декілька років невеличка рекламна агенція «Ольга» під керівництвом пані Вагжанової трансформувалася у потужний імідж-центр із школою естетичного розвитку, де спонукають дітей до творчості та готують до участі у різноманітних конкурсах. Для більш дорослих вихованців центру працює театр мод «Ольга». Імідж-центр «Ольга» активно підтримує значні події у культурному житті бібліотеки. Вихованці театру мод імідж-центру «Ольга» протягом багатьох років влаштовували в бібліотеці яскраві модні покази у форматі театралізованих вистав.

Так під час благодійної акції «Березневий блюз», організованої Орхуським екологічним центром, що працює у відділі документів з економічних, технічних та природничих наук, відділом мистецтв ОУНБ ім. Чижевського спільно з громадською організацією захисту тварин «БІМ», вихованці дитячого відділення імідж-центру «Ольга» влаштували променад

кішечок-моделей, який став родзинкою заходу. Метою акції було привернення уваги громадськості до проблем безпритульних тварин, а також збір коштів для допомоги кішкам, які опинилися на вулиці. Юні моделі вразили відвідувачів яскравими образами та перетворили хол бібліотеки на святковий бал котів – граційних, веселих, грайливих, по-весняному гарних і трішечки легковажних.

Дитячий театр мод «Ольга» також брав участь у відкритті персональної виставки авторської ляльки «Тканини і фантазія» майстрині Наталії Кравченко. Дівчата-манекенниці в образах ляльок дефілювали просто поряд із експонатами виставки. Така неординарна концепція презентації виставки була втілена в життя завдяки таланту Тетяни Шишацької, хореографа імідж-центру «Ольга».

Незважаючи на тривоги, проблеми і труднощі воєнного стану, співпраця між бібліотекою та імідж-центром не припиняється, навпаки, все частіше юні моделі стають учасниками загальнобібліотечних заходів.

У Всесвітній день вишиванки дефіле юних моделей, вдягнених у дизайнерські сукні з українським орнаментом, створило у холі бібліотеки святкову, піднесену атмосферу. Яскраві образи українок, втілені моделями, знову і знову переконували глядачів, що вишиванка – не тільки елемент нашої історії, а й важлива частина сучасного буття нації.

До Дня захисту дітей на прибудинковому майданчику головної книгозбірні області вихованці театру мод Імідж-центру «Ольга» показали театралізоване патріотичне дефіле. Шоу супроводжувалося чудовими, проникливими віршами та піснями, які прозвучали у виконанні учасників театральної студії «Дотик Мельпомени» та вокального колективу «Smile».

Напередодні святкування Дня святого Миколая талановиті юні кропивничанки завітали до бібліотеки та подарували відвідувачам захопливу феєрію моди, краси і таланту. Почалася вона з демонстрації авангардної фантазійної колекції «Чари рідної землі» дизайнерки Лори Новосолової, яка у дивовижних образах втілила зв'язок землі і повітря, води і вогню. Гостей заходу вразила ніжністю колекція Аліни Бурко «Зоряне сяйво», створена за мотивами повісті-казки «Маленький Принц» Антуана де Сент-Екзюпері. Захід було проведено в межах проекту «Швидке реагування в Кіровоградській області для задоволення потреб дітей та їхніх опікунів, у тому числі внутрішньо переміщених осіб, які постраждали внаслідок війни в Україні», що реалізується Дитячим фондом ООН (ЮНІСЕФ) у партнерстві з благодійним фондом «Безпечне майбутнє», адже дорослі мають підтримувати дітей, створювати їм свята і дарувати позитивні емоції у складний воєнний час.

Девіз сучасності – «Увага до деталей!» Бібліотека – це не лише мовчазні зали та нескінченні стелажі книг, сучасна бібліотека – це публічний центр в якому можна прочитати книгу, прослухати лекцію, взяти участь у майстер-класі, організувати власну виставку чи показ мод, та просто цікаво провести час. Повага до людини, пошук нових форм роботи, увага до деталей та інновації – поєднання цих елементів створює ідеальний баланс бібліотечного обслуговування. Крок за кроком, повільно народжуються культурні послуги,

призначені саме для тих, хто прагне самовираження через одяг та стиль. Незважаючи на зовнішні негаразди, у головній книгозбірні області панує тепла та спокійна атмосфера. А у чарівних відвідувачок бібліотеки, які цінують якість одягу та ексклюзивність стилю, є можливість представити власний творчий доробок або дізнатись більше про шиття, рукоділля, модні тенденції, щоб самостійно виготовити для себе стильну річ.

Французький письменник Жан Кокто казав: «Стиль – це простий спосіб говорити про складні речі».

ОУНБ ім. Дмитра Чижевського має власний неповторний стиль обслуговування, який відповідає настроям та вподобанням користувачів – *modo sapiens*.

Промоція здоров'я в бібліотеці: профілактика неінфекційних захворювань

Оксана Завіна,
завідувачка відділу документів
з питань медицини та охорони здоров'я
ОУНБ ім. Д.І. Чижевського

Піклування про власне здоров'я – один із важливих пріоритетів сьогодення, адже у світі стрімко зростає кількість неінфекційних захворювань, зокрема серцево-судинних, онкологічних, діабету та хронічних респіраторних хвороб. І вони є головною причиною смертності, про це постійно нагадує Всесвітня організація охорони здоров'я. Проте багатьох випадків захворювань можна було б уникнути, якби люди вчасно дбали про своє здоров'я, змінювали спосіб життя та знали про ризики. Україна не є винятком, тому сьогодні особливо важливо формувати культуру здорового способу життя, розвивати у людей навички самостійно піклуватися про себе та підтримувати прагнення до збереження здоров'я.

Це завдання не під силу лише лікарям. Тільки об'єднавши зусилля медичних і культурних закладів, можна досягти позитивних змін у сфері здоров'я. І тут бібліотеки стають ключовими інформаційними просторами для зустрічей, обміну знаннями та підтримки громади. Завдяки відкритості та доступності вони охоплюють широку аудиторію й допомагають людям підвищувати обізнаність у питаннях здоров'я.

Обласна універсальна наукова бібліотека імені Дмитра Чижевського завдяки роботі відділу документів з питань медицини та охорони здоров'я активно проводить інформаційно-просвітницькі заходи, які пояснюють вплив на організм людини основних факторів ризику неінфекційних хвороб – неправильного харчування, недостатньої рухової активності, паління, зловживання алкоголем, а також тривалого стресу. Бібліотекарі організують тематичні виставки та інформаційні стенди з матеріалами про здоровий спосіб

життя, запрошують лікарів, дієтологів та психологів для проведення публічних лекцій і консультацій. З 2020 року у відділі впроваджується інформаційно-просвітницький проєкт «Академія здоров'я», проводяться арттерапевтичні майстер-класи для людей різного віку. Більшість ініціатив реалізується у тісній співпраці з медичними та громадськими організаціями, що дозволяє ефективно проводити профілактичні заходи щодо неінфекційних хвороб.

У відділі активно застосовуються різноманітні форми роботи, серед яких варто відзначити лекції лікарів, інформаційні кампанії та заходи з популяризації цифрових ресурсів. Такі формати дають змогу залучити більшу аудиторію, викликають зацікавленість у відвідувачів і роблять інформацію більш доступною та зрозумілою.

Завдяки інтерактивним публічним лекціям і тренінгам інформація про профілактику сприймається набагато краще. Співпраця з медичними установами дає можливість запрошувати лікарів для проведення виступів на актуальні теми, що викликають інтерес у громади. Вже стало доброю традицією проводити зустрічі з головною державною санітарною лікаркою Кіровоградської області Надією Оперчук. Наприклад, до Всесвітнього дня серця відбулася зустріч з відеопрезентацією про головні причини серцево-судинних захворювань. Пані Надія поділилася практичними порадами про харчування, фізичну активність та прості кроки для збереження здоров'я серця. Ще одна зустріч була присвячена питанням ранньої діагностики онкологічних захворювань та ролі здорового способу життя в їх профілактиці. Учасники мали можливість поставити запитання та отримати фахові рекомендації від спеціалістки. Такі події нагадують користувачам, наскільки важливо проходити профілактичні огляди, звертати увагу на своє самопочуття та не зволікати з візитом до лікаря.

Фахівці відділу організують лекції на різні актуальні теми, що стосуються здоров'я та безпеки, серед яких однією з найважливіших є проблема вживання наркотиків. На запрошення бібліотекарів співробітники патрульної поліції Ольга Варіченко та Антон Левандовський провели дискусію із підлітками та їхніми батьками. У форматі діалогу та презентації вони обговорювали причини, через які діти починають вживати наркотики, наслідки цього для здоров'я, а також роль родини у профілактиці залежностей. Офіцери відзначили, що проблема наркоманії «молодшає», тому суспільство має приділяти їй особливу увагу.

Не залишається поза увагою і тема ментального здоров'я, адже фахівці бібліотеки усвідомлюють її особливу важливість у сучасних умовах. Для цього організуються інформаційні зустрічі та тренінги з психологами, які допомагають учасникам краще розуміти себе та свої потреби. Для зустрічей були обрані такі теми: «Як бути ОК», «Турбота про ментальне здоров'я», «Як бути психологічно стійким», «Взаємодія в підтримці: особливості спілкування з людьми, які перенесли психологічну травму». Такі ініціативи дозволяють учасникам не лише отримати практичні поради, а й відчувати простір довіри, де

можна поділитися власним досвідом, знайти підтримку та усвідомити, що турбота про ментальне здоров'я так само необхідна, як і про фізичне.

Як ефективна форма роботи для інформування населення про неінфекційні захворювання добре зарекомендували себе інформаційні кампанії з використанням простих повідомлень та візуальних засобів. Активно розповсюджуються буклети, закладки та плакати з порадами щодо зниження ризику неінфекційних захворювань. Ці матеріали охоплюють теми здорового харчування, фізичної активності, відмови від шкідливих звичок та управління стресом. Візуалізація полегшує сприйняття інформації та спонукає до практичного застосування порад.

Одним із найефективніших інструментів такої роботи є вуличні інформаційні заходи, що дозволяють безпосередньо взаємодіяти з мешканцями міста та залучати широку аудиторію. Проведені акції популяризували здоровий спосіб життя, інформували про важливість вакцинації, а також протидію шкідливим звичкам – палінню, надмірному вживанню алкоголю та вживанню наркотиків. Під час цих ініціатив мешканці знайомилися з літературою, проходили анкетування, отримували буклети з порадами фахівців, а також мали можливість поспілкуватися з медиками та волонтерами. Наприклад, до Всесвітнього дня здоров'я було проведено акцію «Стиль життя – здоров'я», під час якої розповідали про важливість харчування, рухової активності та профілактики хвороб, а також знайомили з тематичною літературою. У межах Всеукраїнського тижня імунізації фахівці відділу документів з питань медицини та охорони здоров'я за підтримки Центру контролю та профілактики хвороб організували важливу подію, під час якої головна державна санітарна лікарка Кіровоградської області Надія Оперчук ознайомила учасників зі станом імунізації в регіоні та надала інформацію про календар щеплень. На території бібліотеки працювала мобільна амбулаторія, де всі охочі могли безоплатно пройти обстеження, отримати консультації та зробити щеплення. Такий спільний формат проведення заходів засвідчив, що співпраця бібліотеки з медичними установами робить книгозбірню важливим центром громадського здоров'я.

Вагомим складником роботи відділу документів з питань медицини та охорони здоров'я є організація книжкових виставок, які висвітлюють проблематику неінфекційних захворювань, методи їх профілактики та підтримку хворих. Такі експозиції допомагають донести до читачів найновішу інформацію про медичні дослідження, поради лікарів та профілактику хвороб, серед них «Магія ліків: від науки до пацієнта», «Життя після діагнозу» (до Всесвітнього дня боротьби з раком), «Коли турбота лікує» (до Всесвітнього дня хворого), «Магія жіночого здоров'я» (до Міжнародного жіночого дня), «Дихай вільно» (до Всесвітнього дня боротьби з астмою), «Гармонія тіла і духу» (до Всесвітнього дня здоров'я), «Терапія душі» (до Всесвітнього дня психолога), «Не віднімай у себе завтра» (до Міжнародного дня боротьби зі зловживанням наркотиками та їх незаконним обігом), «Жіноче здоров'я: профілактика та необхідність» (до Міжнародного дня гінекологічного здоров'я), «Інсульт: дій швидко» (до Всесвітнього дня боротьби з інсультом),

«Життя з діабетом: можливості та виклики». Книжкові виставки дають змогу кожному відвідувачу не лише отримати фахову інформацію, але й усвідомити, що навіть із серйозними діагнозами можна жити повноцінним життям, головне – дбати про себе. Окрім традиційних виставок, бібліотекарі також організують віртуальні, розміщуючи їх на бібліотечному сайті та в соціальних мережах, що дозволяє значно розширити доступ до інформації для ширшої аудиторії.

Виклики сучасного життя вимагають нових підходів у роботі, тому фахівці відділу активно впроваджують цифрові ініціативи, що значно розширюють можливості просвітницької діяльності, зокрема, проводять тренінги «Медичні сервіси електронного урядування», під час яких користувачів навчають працювати з онлайн-сервісами та цифровими ресурсами, ознайомлюють з їхніми можливостями для отримання медичної інформації; розробили тренінг «Корисні ресурси для підтримки ментального здоров'я», під час якого учасники дізнаються про онлайн-платформи з підтримки психічного здоров'я, мобільні застосунки для контролю стресу та емоційного стану, а також отримують контакти гарячих ліній психологічної допомоги. Такі ініціативи є надзвичайно актуальними, оскільки допомагають громадянам орієнтуватися у цифровому просторі, знаходити перевірені джерела інформації та отримувати необхідну психологічну підтримку.

Здоровий спосіб життя здатен запобігти багатьом хворобам. Про це варто пам'ятати навіть під час війни.

Профілактичні заходи, спрямовані на запобігання захворюванням та дотримання здорового способу життя, гарантують зниження ризику їх виникнення. Неінфекційні захворювання становлять серйозну загрозу для життя і здоров'я, тому ставитися до профілактики потрібно відповідально. Кожному важливо усвідомити, що діяти треба зараз, адже відкласти турботу про здоров'я на потім – небезпечно.

Інформаційна діяльність відділу документів з питань медицини та охорони здоров'я здійснюється у різноманітних формах роботи: від вуличних акцій і книжкових виставок до цифрових ініціатив і тренінгів. Метою цієї діяльності є допомога людям у піклуванні про своє здоров'я, підтримка близьких, формування умінь вести повноцінне життя та профілактика неінфекційних захворювань. Бібліотека завдяки такому підходу сприяє збереженню здоров'я відвідувачів, пропонуючи знання, практичні поради та підтримку фахівців.

Магія живого слова

(з досвіду роботи відділу обслуговування користувачів)

Ірина Резнік,
завідувачка відділу
обслуговування користувачів
ОУНБ ім. Д.І. Чижевського

Сучасна бібліотека – це не лише сховище книжкових фондів, а й важливий соціокультурний інститут, який виконує функції інформаційного, освітнього та комунікативного центру громади. Це місце зустрічей, спілкування та нових можливостей. У часи війни бібліотека стала безпечним простором, де користувачі отримують і доступ до знань, і можливість психологічного відновлення. Вона є тилом для громади, допомагає відновити сили, подолати тривогу й зберегти віру в майбутнє.

У добу цифрових технологій, гібридних загроз та суспільних трансформацій особливого значення набуває феномен «живого слова», яке зберігає свою магічну силу впливати на свідомість, формувати цінності та об'єднувати людей.

Обласна універсальна наукова бібліотека імені Дмитра Чижевського – справжній живий культурний організм, у якому народжується, оживає та поширюється слово, щоб концентрувати думки, зцілювати душі, надихати на творчість та діяльність. У книгозбірні магія слова проявляється в різних формах – від тихої розмови з книжкою до гучних публічних заходів, де слово звучить і мобілізує.

Сьогодні бібліотека Чижевського є відкритою платформою для співпраці з громадськими організаціями, освітніми та культурними закладами, правоохоронними органами, психологами, науковцями та письменниками. Такий міждисциплінарний підхід розширює горизонти діяльності, робить її актуальною для різних категорій користувачів та відповідає сучасним потребам суспільства. Тут поєднуються знання, досвід і натхнення. Адже саме у партнерстві з різними людьми та організаціями можна створювати події, що мають справжню цінність для громади.

Досвід роботи відділу обслуговування користувачів Обласної універсальної наукової бібліотеки імені Дмитра Чижевського засвідчує, що живе слово в бібліотечному просторі є не лише елементом культурно-просвітницької діяльності, а й дієвим інструментом соціальної підтримки, формування громадянської позиції та розвитку особистості.

Однією з ключових форм роботи відділу є тематичні зустрічі, що сприяють обговоренню актуальних проблем, літературних творів, постатей чи подій. Вони мають різні формати:

- літературні вечори – для популяризації творчості письменників і поетів;
- історико-патріотичні заходи – для збереження національної пам'яті та ідентичності.

Окреме місце у діяльності відділу займають публічні лекції. Вони поєднують освітню, культурну, патріотичну та комунікативну функції, створюють простір для діалогу та обміну думками. Галузева тематика лекцій – літературна, історична, психологічна, правова.

Так, у бібліотеці відбулася творча зустріч з науковою співробітницею відділу рукописних фондів і текстології Інституту літератури імені Тараса Шевченка Національної академії наук України Аллою Дибою. Її літературна лекція про особистість та про маловідомі сторінки життя Олени Пчілки зібрала у бібліотеці Чижевського інтелігенцію міста.

У співпраці з доктором філологічних наук, професором Григорієм Ключеком у відділі обслуговування користувачів відбувся цикл публічних лекцій: «Поезія Тараса Шевченка як енергетичний феномен: погляд із сьогодення»; «Поет степової Еллади», присвячена річниці з дня народження українського поета, літературного критика та публіциста Євгена Маланюка; «Королева української поезії» (до дня народження Ліни Костенко) та лекція до 150-річчя видатної української поетеси Лесі Українки.

Оволодіти мовою без спілкування неможливо, саме тому в Обласній універсальній науковій бібліотеці імені Дмитра Чижевського був реалізований проєкт «Розмови про літературу із Сергієм Михидою».

Зустрічі проводив доктор філологічних наук, професор Сергій Михида. Розмовний клуб дав можливість мешканцям та гостям міста удосконалити володіння рідною мовою. Формат вільного спілкування розширив знання учасників клубу про класичну та сучасну українську літературу, адже саме вона прищеплює любов до живого слова, доносить до читача інформацію про своєрідність традицій, звичаїв та культури нашого народу.

Історія народу є важливим складником культурної спадщини нації. Знання історії допомагає зрозуміти, які події та процеси вплинули на формування сучасного світу, які проблеми та виклики стоять перед суспільством сьогодні.

Так, результатом багаторічної співпраці фахівців відділу обслуговування користувачів з кандидаткою історичних наук Інною Вівсяною став цикл лекцій з історії, тематичних зустрічей та круглих столів з таких тем: «Демократія – влада народу» (до Міжнародного дня демократії), «Непереможні» (до Дня пам'яті захисників України, які загинули в боротьбі за незалежність та суверенітет України), «Конституція – оберіг нашої держави», «Українці – нація Героїв» (до дня Героїв України), «Запорозька Січ. (Не) Знищена вольниця», «Пам'ятати заради майбутнього» (до Дня пам'яті та перемоги над нацизмом у Другій світовій війні), «Гетьман Пилип Орлик і перша конституція», «Окупація чи «повернення» Криму: розвінчуємо міфи», «Вдячні за свободу» (присвячений Дню вшанування пам'яті Героїв Небесної Сотні) та інші.

Щоб аналізувати історичні факти та робити правильні висновки, кожен має знати правдиву історію, тому що людина без знання історії свого народу схожа на дерево без коріння.

У партнерстві зі старшим науковим співробітником Центральноукраїнського обласного краєзнавчого музею Сергієм Мілютіним у відділі проведено низку тематичних лекцій, присвячених історичному минулому нашої країни: «Богдан Хмельницький – полководець, політик, дипломат», «Гетьман Іван Виговський», «Павло Скоропадський – останній гетьман України», «Незгасна свічка» (до Міжнародного дня пам'яті жертв Голокосту), «Наші земляки у боротьбі за незалежність 1917-1921 років» (до Дня Незалежності України).

Під час презентацій нових книг чи поетичних читань у відділі панує особлива атмосфера. Тут кожне слово, вимовлене автором, оживає в серцях слухачів. Учасники не лише знайомляться з новими творами, а й діляться своїми думками, враженнями, переживаннями. Це щире й тепле спілкування, у якому народжується довіра, розуміння і нове натхнення.

Живий діалог між авторами та слухачами стає магією, що єднає людей навколо книги. У таких зустрічах слово набуває особливої сили: воно здатне торкнутися найпотаємніших струн душі, подарувати радість відкриття чи пробудити роздуми. Саме тут, у бібліотечних залах, відчувається справжня цінність живого слова, яке здатне єднати, надихати й залишати глибокий слід у серці кожного присутнього.

Так, нещодавно у бібліотеці Чижевського відбулася творча зустріч з Михайлом Сидоржевським – публіцистом, редактором «Української літературної газети», поетом, головою Національної спілки письменників України, автором поетичних, прозових та публіцистичних творів і краєзнавчих досліджень. Зустріч, що стала частиною святкування сорокаріччя заснування Кіровоградської обласної організації Національної спілки письменників України, пройшла у теплій атмосфері та зібрала численних літераторів, читачів і шанувальників творчості Михайла Олексійовича. Цей захід модерувала Надія Гармазій – письменниця, літературознавиця, голова Кіровоградської обласної організації НСПУ, кандидатка філологічних наук.

До Всесвітнього дня поезії свою поетичну творчість представила на літературному вечорі «Дім, який завше з тобою» Надія Гармазій.

Дім – це щось більше, ніж місце, де ми живемо. Це те, що всередині нас, і те, що з нами, хоч де б ми були. Він як тривожний наплічник, як пам'ять, як відчуття себе. Окремі твори поетеси звучали у супроводі авторської музики гітариста та композитора Дмитра Дороша, розкриваючи емоційність і силу поетичного слова. Музика і поезія – це дві чарівні сили, які доповнюють одна одну, тому в поєднанні вірші звучали по-іншому, торкаючись глибини душі.

До Всеукраїнського дня бібліотек відбулися поетичні читання Надії Гармазій «Між ТАК і НІКОЛИ», які зібрали шанувальників слова. У залі звучали поезії про любов і віру, біль і стійкість, тишу і голос надії. Поетеса представила публіці нову добірку своїх творів, написаних протягом останнього року.

Такі заходи не лише популяризують сучасну українську літературу, а й формують особливу атмосферу діалогу між письменником та читачем.

У бібліотеці неодноразово відбувалися презентації книг та творчі зустрічі з молодою поетесою та письменницею Ольгою Могильдою.

Саме у відділі обслуговування користувачів відбулася презентація першої прозової книги пані Ольги «Завтра буде світанок», в якій слова авторки викликають емоції та змушують замислитися. А через декілька місяців відбулося знайомство з новою дитячою книгою авторки – «Лакі, або Щаслива різдвяна історія». Для дітей ця книга – цікава казка зі щасливим закінченням, а для батьків – роздуми про відповідальність, власні дитячі мрії та віру в диво.

Бібліотека Чижевського стала майданчиком для творчої зустрічі «Дві поетичні стихії: Інь і Ян» у форматі телемосту Кропивницький – Бородянка. Відстань не завадила двом творчим особистостям – Ользі Могильді з Кропивницького та Євгену Єльпітіфорову з Бородянки – провести цікавий поетичний захід. Письменники читали свої твори, спілкувалися, ділилися творчими планами. Учасники заходу поринули у світ сучасного поетичного слова, відчули його багатогранність, баланс протилежностей жіночої та чоловічої поезії – Інь і Ян.

Важливе місце у роботі сучасних бібліотек посідають інформаційно-просвітницькі вуличні акції як ефективна форма популяризації книги та читання. Фахівці відділу обслуговування користувачів бібліотеки Чижевського організовують вуличні акції на бібліотечному майданчику з нагоди державних, релігійних і міжнародних свят. Цей вид заходів спрямований на представлення книжкових новинок, розширення читацької аудиторії й активізацію культурного життя громади.

Вуличні акції дозволяють бібліотеці виходити за межі традиційного простору та функціонувати як відкритий культурно-інформаційний осередок. Завдяки безпосередньому контакту з мешканцями та гостями міста такі акції забезпечують живе спілкування, що сприяє підвищенню інтересу до бібліотечного фонду та формуванню позитивного іміджу бібліотеки, яка активно реагує на культурні та освітні потреби суспільства.

На учасників акцій завжди чекає різноманітна програма: презентації літературних новинок, інтелектуальні ігри, пізнавальні вікторини, конкурси та розваги для всієї родини. У цій неформальній атмосфері кожен охочий може відкрити для себе щось нове, отримати приємні емоції та водночас дізнатися більше про роботу відділу й бібліотеки.

Працівники відділу обслуговування користувачів протягом 2025 року провели такі вуличні акції: «Дихай і живи!», «Мистецтво спокою», «Думай як митець», «Книга – дзеркало життя», «Відкриваємо Європу разом», «Буде родина – буде Україна», «Бережи українське – носи вишиванку», «Діти – майбутнє України», «Пишаюсь, що я українець!», «Молодість. Сила. Україна», «Неймовірна Україна», «З Україною в серці», «До країни Знань мандруємо з книжками», «Де козак, там і слава!», «Час читати», «Книжкова PR-кампанія» та інші.

Таким чином, вуличні заходи перетворюють бібліотеку на відкритий культурно-інформаційний простір, наближаючи книгу до людей.

У бібліотечному просторі слово набуває нового звучання: воно не лише прочитане, а й почуте, пережите. Ця «магія» є унікальною і незамінною, адже електронні носії та цифрові формати не здатні повністю передати живий емоційний резонанс людського голосу.

Досвід відділу обслуговування користувачів бібліотеки імені Дмитра Чижевського переконливо свідчить, що сучасна бібліотека – це багатофункціональний простір, де поєднуються знання, культура, психологічна підтримка та громадянське виховання. Це не лише місце книги, а й місце турботи, безпеки та діалогу.

Магія живого слова у бібліотеці виявляється у здатності слова надихати, зцілювати та об'єднувати членів громади. Головна книгозбірня залишається серцем громади, де минуле, сучасне і майбутнє зустрічаються у спільному діалозі, а слово постає основним інструментом творення культурного простору.

Засідання інформаційно-туристичного клубу «Attractive Krop» як промоція туристичного потенціалу області

Катерина Паталах,
головний бібліотекар інформаційно-туристичного центру
ОУНБ ім. Д.І. Чижевського

Засідання інформаційно-туристичних клубів у бібліотечних закладах є елементом розвитку туристичної інфраструктури регіону, завдяки чому поліпшується активне просування туристичного потенціалу області.

Тож в межах роботи інформаційно-туристичного центру Обласної універсальної наукової бібліотеки імені Дмитра Івановича Чижевського (далі ОУНБ) у жовтні 2023 року був заснований інформаційно-туристичний клуб «Attractive Krop» (далі ІТК).

Туристичний клуб – це спільнота, створена для сприяння розвитку туризму в певному регіоні шляхом надання інформації, консультацій, організації заходів та просування туристичних можливостей.

Головна мета діяльності клубу «Attractive Krop» – популяризація атрактивних місць Кіровоградщини та розвиток комунікаційної складової завдяки його діяльності.

Створення ІТК посприяло популяризації довідково-туристичної інформації щодо атрактивних місць нашої області та правильного поведіння під час мандрівок в умовах війни. Кожне засідання не схоже на попереднє. Теми зустрічей різносторонні, актуальні та цікаві. Спікери засідань клубу – фахівці відділу або запрошені гості.

Один із запрошених лекторів, викладач навчально-методичного центру цивільного захисту та безпеки життєдіяльності Кіровоградської області Муконін Юрій Васильович, – затятий мандрівник, турист та лектор з великої літери, що заворожує розповідями усіх присутніх; вміє сконцентрувати увагу

учасників на складних питаннях і донести важливість актуальних аспектів. Юрій Васильович не тільки розповідає, як має бути, а ще й ділиться досвідом власних мандрівок.

Ще одним гостем клубу є Ігор Олійник – кандидат економічних наук, доцент кафедри менеджменту, маркетингу та інформаційних технологій Херсонського державного аграрно-економічного університету. Це не тільки знаний фахівець у своїй справі, але й справжній турист із досвідом. На одній із клубних зустрічей на прикладі поїздки до Франції він показав, наскільки тісно переплітаються туризм і менеджмент.

Тематика клубних засідань різнопланова й охоплює широкий спектр напрямів туристичної діяльності – подієвий, культурно-пізнавальний, психологічний, жіночий, гастрономічний, парковий, сталкерський, спортивний туризм.

Досить неординарною була клубна зустріч, під час якої розглядали тему «Трекінг, хайкінг, бекпекінг – а чи є різниця?». Засідання пройшло в досить незвичному форматі – обговорення. На жаль, відсутність світла внесла свої корективи. Але це не завадило викласти підготовлений матеріал. Фахівці відділу, використовуючи роздаткові матеріали, висвітлили тему та донесли до кожного клубіста головні тези.

Студентам Кіровоградського фахового ліцею сфери послуг і торгівлі розтлумачили значення понять «хайкінг», «трекінг» і «бекпекінг», визначили, чи є між ними різниця, та обговорили найпопулярніші напрямки для цих походів. На перший погляд, все це – відпочинок на природі з рюкзаком, але, як виявилось, різниця є! Клубісти із задоволенням розібрались в цих поняттях та обрали для себе найоптимальніший варіант відпочинку. А щоб закріпити знання, розгадали тематичні ребуси, кросворд та філворд. Студенти дійшли висновку, що трекінг, хайкінг і бекпекінг – це унікальні можливості для активного відпочинку. Головне, обрати той напрямок туризму, що найкраще відповідає вашим цілям, фізичним можливостям і бажанням. Незалежно від вибору, природа подарує вам незабутні враження і допоможе покращити здоров'я.

Неабиякий інтерес учасників викликала також тема «Гастротуризм в Україні: де кулінарні шедеври зустрічаються зі справжньою гостинністю». Учасники заходу відкрили для себе дивовижний світ гастрономічного різноманіття України, дізналися, як природно-кліматичні умови впливають на кулінарні традиції різних регіонів; ознайомились із сучасними кулінарними фестивалями, майстер-класами та гастромаршрутами нашої країни. Під час зустрічі учасники ділились унікальними та незвичайними рецептами, рекомендаціями з відвідування закладів харчування та відпочинку. Гастротуризм – не просто подорож, це занурення в традиції, які зберігаються у кожній страві та у кожному рецепті.

Доволі часто під час зустрічей фахівці інформаційно-туристичного центру разом з клубістами відправляються у віртуальні подорожі різними куточками України.

Великий резонанс викликала небезпечна мандрівка до «зони відчуження» напередодні 38-х роковин з моменту техногенної ядерної катастрофи – аварії на Чорнобильській атомній електростанції. Юні мандрівники відвідали найпопулярніші туристичні локації міста Прип'яті: секретний радар «Дуга», який вражає своєю величиною і таємничістю; загадковий Рудий ліс; парк розваг, в якому панує сталкерська атмосфера; кафе «Прип'ять» з унікальними вітражами та чорнобильський «міст смерті», про який ходять безліч легенд. І, звісно, не залишились без уваги кладовище барж і кораблів та став з гігантськими сомами. Учасники заходу поринули в атмосферу тих тривожних часів, проаналізували наслідки та вплив однієї з найбільших техногенних катастроф в історії людства, дослідили як історичний аспект подій 1986 року, так і сучасний стан території, що опалена радіацією. Під час екскурсії гості ділились спогадами про цю страшну подію своїх дідусів та бабусь. Тож, не забуваймо, які наслідки несе неконтрольований атом! Місто Прип'ять стало німим свідком того, як життя в одну мить розділилось на «до» і «після» в квітневу ніч 1986 року.

До Всесвітнього Дня вишиванки фахівці інформаційно-туристичного центру організували віртуальну мандрівку до музею-садиби Галинки Верховинки (Музей Вишиванки) та музею Івана Гончара. День вишиванки – свято, сповнене українським духом і колоритом. Воно не має жодного політичного підґрунтя і покликане популяризувати українську культуру та традиції. Ця подія досі не є офіційною, але свято припало до душі українцям. Завдяки цій подорожі відвідувачі більше дізналися про українські традиції. Власниця музею-садиби Галинки Верховинки продемонструвала, як правильно зав'язувати перемітку (жіночий головний убір) та розповіла про орнаменталістику гуцульської вишивки. А в музеї Івана Гончара гості долучились до перегляду колекції старовинних, самобутніх, унікальних та неповторних вишитих сорочок – чоловічих, жіночих та дитячих. Вишиванка відображає духовність, традиції та історію українського народу. Вона є не лише елементом одягу, але й своєрідним талісманом, який зберігає тепло родинних зв'язків, підтримує національну гідність та патріотизм. Вишиванка – це поєднання минулого з сучасністю; тренд, який ніколи не вийде із моди; вбрання, яке, безсумнівно, є гордістю України.

На цьому віртуальні подорожі не закінчуються. Наступна зупинка – дендрологічний парк «Веселі Боковеньки». Цей дендрарій – оаза степової України, де поєднались вишукані природні ландшафти різних куточків земної кулі. Екскурсанти вирушили у віртуальну подорож балками, галявинами та озерами Боковеньок; дізнались про різноманітність ендемічної флори природного заповідника та фауни, що утворилась за довгі роки його існування; отримали позитивні враження від кумедних казкових персонажів, фігурки яких прикрашають парк; ознайомились із послугами парку та його інфраструктурою, аби в майбутньому відвідати цю мальовничу місцину; обговорили важливість заповідності та охорони подібних територій на Кіровоградщині, адже їх так мало в нашому краї. В такому місці можна

насолоджуватися красою природи і відновлювати свої сили. Це ідеальне місце для мандрівки вихідного дня.

Фахівці інформаційно-туристичного центру завжди підбирають креативні та захопливі теми зустрічей. Однією з них стала «Окраса будівель. Муралі міста Кропивницького». Прогулюючись містом, інколи не помічаєш, що прикрашає навколишні будівлі. Тож одне із засідань інформаційно-туристичного клубу було присвячене активному обговоренню стінописів як естетичного, мистецького, культурного та туристичного феномену. Клубісти ознайомились із зображеннями муралів міста, їх авторами та ідейним задумом. Кропивницькому є чим похизуватись та що показати містянам та гостям. Прихильники туристичних зустрічей також дізнались про інформаційний меседж патріотичних муралів, особливості їх створення з початку російського вторгнення та долі українських художників, які, незважаючи на обставини, продовжують створювати мистецьку красу та лишати свій відбиток в історії нашого краю.

Пі час клубних зустрічей організатори використовують і розважальний контент. Наприклад, напередодні найочікуванішого свята, перед яким усі дітлахи намагаються бути якомога чемнішими – свята Миколая Чудотворця – відбувся інформаційно-географічний квест «Впіймай Миколая», під час якого дітлахи з величезним задоволенням виконували завдання: розгадували святкові кросворди, ребуси та головоломки; мандрували країнами світу та їх столицями, знаходячи їх на глобусі; грали у веселу естафету «хрестикнулики»; проходили розвивальні та пізнавальні лабіринти; розшифровували за допомогою пронумерованої абетки зашифроване святкове посилання Святого Миколая; виконували цікаві фотозавдання, фотографуючись на святкових локаціях бібліотеки. На кожній локації діти отримували по декілька пазлів, які наприкінці подорожі мали скластись в одну картинку. А на завершення заходу учасники написали листи Святому Миколаю. У більшості листів було одне спільне для всіх бажання – перемоги та миру! Діти із задоволенням пройшли всі станції квесту, бо кожна станція – це нова пригода і нові враження.

Протягом року відбулося 20 засідань ІТК «Attractive Кроп», які відвідали 452 учасники – школярі-старшокласники та студенти навчальних закладів міста. У межах таких зустрічей створюється унікальна платформа для співпраці представників туристичної галузі, місцевої влади, освітніх закладів та громадськості.

Зустрічі проходять у форматі «легко та доступно про складне». Клубісти із нетерпінням чекають на кожен наступну зустріч.

Інформаційно-туристичний клуб «Attractive Кроп» став інструментом у просуванні туристичного потенціалу області. Його діяльність спрямована на підвищення обізнаності громадян про природні, історичні та культурні пам'ятки регіону; просування екологічної свідомості містян і гостей. Це сприяє зростанню відвідувань атрактивних місць Кіровоградщини.

Під час роботи ІТК використовуються сучасні технології, інформація про засідання висвітлюється в соціальних мережах та на інформаційному туристичному порталі Кіровоградщини. Фахівці інформаційно-туристичного

центру постійно залучають нових партнерів та розширюють коло учасників засідань.

Інформаційно-туристичний клуб запрошує усіх охочих доєднатись до цікавих, пізнавальних та неординарних зустрічей, на яких ви більше дізнаєтесь про культурну спадщину, природні ресурси, подієвий туризм та туристичні можливості Кіровоградщини, а також, не виїжджаючи з міста, відвідаєте мальовничі куточки України.

Тож мандруйте – воно того варте!

**Світ без бар'єрів: співпраця Обласної універсальної наукової
бібліотеки ім. Д.І. Чижевського та спеціального дошкільного
навчального закладу (ясла-садок) №46 «Краплинка»**

Олена Прокопчук,
завідувачка відділу абонементу
ОУНБ ім. Д.І. Чижевського

Бібліотека імені Дмитра Чижевського вже багато років доводить, що сучасна бібліотека – це не лише книги на полицях, а й простір рівних можливостей для кожної людини. Особливо це проявляється у багаторічній співпраці бібліотеки із спеціальним дошкільним навчальним закладом «Краплинка» для дітей з порушеннями зору.

З 2011 року на базі бібліотеки функціонує унікальний спеціалізований майданчик для людей з порушеннями зору – «ІнтерСвіт». Саме тут створено комфортне середовище для навчання, розвитку та дозвілля дітей з особливими потребами.

Ми пишаємося тим, що співпраця бібліотеки з садочком «Краплинка» триває вже понад 10 років. За цей час бібліотеку відвідало понад 500 дітей з різних груп і вікових категорій. Ми разом пережили багато: і початок повномасштабної війни, і тривалі тривоги, й заняття в укриттях, де бібліотекарі ховалися разом із дітьми, не припиняючи дарувати їм тепло, підтримку та емоційну безпеку. Ми були свідками того, як малюки з молодших груп поступово дорослішали, випускалися з садочка і йшли до школи. І зараз надзвичайно приємно бачити, як вони вже школярами приходять до бібліотеки зі своїми вчителями й радісно кажуть: *«Я в цю бібліотеку ходив ще з садочка!»*.

Цей зв'язок – глибоко емоційний і цінний. Протягом років у співпраці було багато зворушливих моментів. Особливо щемливими є ті, коли діти з усмішками біжать на заходи, обіймають бібліотекарів, діляться домашніми пригодами, смішними історіями з дитсадкових буднів. Ці моменти – безцінні. Вони підтверджують, що бібліотека – це простір любові, підтримки, розвитку, де кожна дитина почувається потрібною і щасливою.

Що відбувається на заняттях?

Діти із закладу «Краплинка» регулярно відвідують бібліотеку для участі у цікавих та корисних заходах. Одним із основних видів роботи на заняттях є

голосні читання книг, оповідань та казок різноманітної тематики. Вони сприяють соціалізації, оскільки читання спонукає дітей до обговорення та взаємодії між собою. Такі заходи розвивають уяву, мовлення та слухове сприйняття дітей.

Особливу увагу бібліотекарі приділяють творчим майстер-класам, під час яких діти працюють з різними матеріалами – папером, нитками, природними компонентами, пластиліном. У процесі заняття формується творче мислення та підтримується самовираження малюків.

Цікавий елемент занять – використання пісочної терапії – методики, що допомагає дітям розслабитися, зняти стрес, розвинути тактильні відчуття та уяву. Робота з піском дозволяє стабілізувати емоційний стан, знизити рівень тривоги та відчувати спокій. Гра з піском – це справжня арттерапія, під час якої діти створюють власні маленькі світи.

Протягом минулого (2024) року в рамках майданчика «ІнтерСвіт» було організовано безліч цікавих заходів для вихованців «Краплинки», спрямованих на розвиток творчих здібностей, дрібної моторики, сенсорного сприйняття та пізнавальної активності.

Творчі майстер-класи, які особливо сподобались малечі:

- «Зимовий пінгвін» – діти створювали чарівні прикраси для новорічної ялинки;
- «Гарбузова майстерня» – осінні заняття, наповнені теплом і фантазією;
- «Калина – символ України» – техніка пальчикового малювання фарбами допомогла дітям познайомитися з українським декоративно-орнаментальним народним малярством – петриківським розписом;
- «Літо в банці» – діти «запаковували» яскраві спогади про літо у вигляді аплікацій із квітів та фруктів;
- Кулінарна гра «Варимо справжній український борщ» – діти з ентузіазмом наповнювали намальовану каструлю овочами, створеними в техніці аплікації, а бібліотекарі знайомили дітей з українськими традиціями.

Окрім творчих занять, у межах майданчика були організовані зустрічі з представниками патрульної поліції та ДСНС. Діти у доступній формі дізналися про правила дорожнього руху, пожежну безпеку, дії в надзвичайних ситуаціях.

Чому це важливо?

Такі заходи виконують велику соціальну місію – допомагають дітям з порушеннями зору відчувати себе частиною спільноти, розширювати кругозір, розвивати комунікативні навички, розкривати свої таланти.

Співпраця бібліотеки та спеціального дитячого закладу «Краплинка» – це приклад того, як спільними зусиллями можна робити світ доступнішим, добрішим та яскравішим для кожного.

Світ повинен бути доступним для всіх! Разом ми можемо його таким зробити!

Факти. Події

Літописець історії рідного краю

Катерина Лісняк,
провідний бібліотекар відділу краєзнавства
ОУНБ ім. Д.І. Чижевського

14 лютого 2025 року одному з найкращих мистецтвознавців, краєзнавців і журналістів нашого краю Володимиру Миколайовичу Боську виповнилося 75 років.

Володимир Миколайович – корінний кіровоградець. З відзнакою закінчив СШ № 30 та філологічний факультет Кіровоградського державного педагогічного інституту імені О. С. Пушкіна (нині – Центральноукраїнський державний університет ім. В. Винниченка). З юних років майбутній краєзнавець захоплювався мистецтвом, що й привело його на роботу науковцем до картинної галереї – відділу Обласного краєзнавчого музею. Саме тоді, в середині 1970-х років він розпочав досліджувати історію художнього життя нашого краю та творчість художників-земляків.

Допитливому науковцю доручили обстежувати культові споруди області з метою виявлення та постановки на облік пам'яток релігійного мистецтва. В результаті активної пошукової роботи в цьому напрямку фонди картинної галереї поповнилися іконами XVIII-XX ст. та різними предметами релігійного культу. Також він першим в області знайшов в архіві і оприлюднив матеріали про вилучення в 1920-х роках церковних цінностей із храмів на теренах краю.

Першою авторською роботою науковця став путівник «Кіровоградська картинна галерея». Пізніше він упорядкує ряд каталогів: «Єлисаветград – Кіровоград 1913-1988. До 75-річчя проведення першої міської художньої виставки», «Григорій Гнатюк», «Барви степу».

Працюючи в картинній галереї, Володимир Босько досліджував життєписи художників-земляків, які підкорили столицю. Саме йому належить ідея створення в Кіровограді художньо-меморіального музею Олександра Осмьоркіна. Він зміг переконати дружину знаного художника передати на батьківщину митця картини, особисті речі та унікальну добірку документів і фотографій Олександра Олександровича.

Його перу належить велика кількість мистецтвознавчих розвідок, які пізніше перетворилися в цікаві статті і протягом багатьох років їх друкували на сторінках «Кіровоградської правди», «Молодого комунара», «Народного слова», «Вечірньої газети», «Освітнянського слова». Ці публікації сприяли вивченню та популяризації історії образотворчого мистецтва Кіровоградської області.

Свою краєзнавчо-дослідницьку роботу Володимир Миколайович продовжив на посадах заступника директора з наукової роботи

Кіровоградського обласного художнього музею (1991-1994) та завідувача відділу листів, оглядача з питань історії, мистецтва та краєзнавства Кіровоградської обласної газети «Народне слово».

За період роботи в газеті коло його інтересів розширилося в рази, і як результат – сотні статей історико-краєзнавчого спрямування. Перу талановитого журналіста належить цикл нарисів про видатних уродженців нашого краю: політичних діячів, вчених, військових, лікарів, письменників, акторів, музикантів, педагогів. Цей цикл відкрив сотні імен видатних співвітчизників.

За ініціативи Володимира Миколайовича в газеті «Народне слово» було започатковано кілька рубрик, які він сам і вів: «Історичний календар», «Забуті імена», «Фасади старих будівель» та ін.

З 2002 по 2023 рік Володимир Миколайович працював методистом з преси Кіровоградського обласного інституту післядипломної педагогічної освіти імені Василя Сухомлинського. Він був відповідальним за випуск газети «Освітнянське слово», журналу «Педагогічний вісник». На сторінках цих видань часто з'являлися його статті.

У 2004 році світ побачила книга Володимира Боська «Визначні постаті Степової Еллади». Ілюстроване історико-краєзнавче видання стало своєрідною енциклопедією, до якої увійшли відомості про більш як 1000 видатних особистостей – наших краян та тих, хто пов'язаний з Кіровоградщиною. Родзинкою книги стали висловлювання про місто Єлисаветград – Зінов'євськ – Кіровоград відомих поетів, прозаїків, мемуаристів.

Подією в культурному житті нашого краю став просвітницький проєкт Володимира Боська з випуску щорічного «Історичного календаря Кіровоградщини». До календарів увійшла інформація про понад три тисячі визначних особистостей, які прославили наш край, та велика кількість статей Володимира Миколайовича, що висвітлюють історичні події у краї протягом кількох століть. Цей проєкт тривав 18 років.

У 2008 році краєзнавець брав активну участь у підготовці матеріалів для книги «Кіровоградщина. Історія. Традиції. Сучасність», яку видали до 70-річчя Кіровоградської області.

Без перебільшення можна стверджувати, що ні один кропивницький краєзнавець не залишив такого помітного сліду у вивченні і дослідженні історії рідного краю, не зробив такої кількості цікавих відкриттів, як Володимир Миколайович Босько.

За вагомий внесок у розвиток краєзнавства та мистецтвознавства він відзначений трьома обласними преміями: журналістською імені Володимира Винниченка газети «Народне слово» (1994); краєзнавчою імені Володимира Ястребова (2001), у сфері образотворчого мистецтва та мистецтвознавства імені Олександра Осмьоркіна (2006).

Сьогодні знаний краєзнавець перебуває на заслуженому відпочинку. Але сподіваємося, що його творчі пошуки тривають і він ще не раз здивує нас сенсаційними відкриттями в царині краєзнавства.

Володимир Миколайович завжди був активним користувачем Обласної універсальної наукової бібліотеки імені Дмитра Чижевського. У книгозбірні відбулись презентації «Історичних календарів Кіровоградщини» за всі роки. Адміністрація і колектив бібліотеки вітає ювіляра, бажає невтомному досліднику історії рідного краю міцного здоров'я, творчого натхнення та мирного неба.

А читачам бібліотеки імені Дмитра Чижевського про ювіляра розповість книжкова виставка «Володимир Босько – літописець нашого краю», з якою усі охочі можуть ознайомитися у відділі краєзнавства. Також на сайті бібліотеки ви знайдете 18 відцифрованих номерів «Історичного календаря Кіровоградщини» та велику добірку його статей.

Єлисаветградськими слідами Софії Русової

Михида Сергій Павлович,
головний фахівець відділу рідкісних
та цінних видань ОУНБ ім. Д.І. Чижевського,
доктор філологічних наук, професор,
заслужений працівник освіти України

Багатогранність особистості цієї жінки вражає, прагнення й невтомність у реалізації емоційно виплечаних і свідомо викристалізованих настанов – викликають повагу, одержимість і стоїцизм – захоплюють, істинний патріотизм і національно-патріотичний чин – вселяють надію.

Йдеться про Софію Федорівну Русову (1856–1940), до шлюбу Ліндфорс, німкеню за батьківською лінією, французенку – за материнською, українку – за переконаннями, суттю, діячку із майже 70-літнім бекграундом громадського й політичного поступу, педагогічної діяльності останніх трьох десятиріч XIX і чотирьох – XX століття. І це фактично без перерв! Хіба що на час народження двох синів, яких безмірно любила, і котрі продовжили справу своїх батьків, та на перебування у в'язничній камері. Хоча й майже всі тюремні історії супроводжувалися далеко не толерованими жандармами перемовинами, читанням, співом українських пісень – фактично продовженням суспільної діяльності.

Життя цієї дивовижної жінки гідне візуалізації й оприявлення для якнайширшого загалу. Бібліографія її праць та досліджень доробку нині досить широка. Домінують у ній студії, пов'язані з педагогічною діяльністю. І це природно, адже її внесок у розвиток української освіти й виховання неоціненний. Опубліковано й спогади та щоденники, які дають змогу уявити атмосферу, оточення, обшир зацікавлень і здійсненого в ім'я України й прогресу. Вони засвідчують, що все, до чого торкалися душа й серце Софії Русової, реалізовувалося з дивовижною одержимістю й відповідальністю перед майбутнім. Показовими є біль і водночас нездоланне прагнення до дії

попри все, висловлені в мить вимушеного прощання з Батьківщиною: «Прощай рідна, дорога Україно! Кидаю Тебе з одним палким бажанням усі свої старі сили віддати на визволення твого народу, щоб знову пишалася Ти й волею, і наукою, і багатством...» [Мемуари, С. 224].

Серед обширу наявних джерел зупинимося на двох досить промовистих, рефлексія яких розширить уявлення про відому українку, а надто про її зв'язки з нашим краєм – «єлисаветградську історію». Йдеться про сторінки спогадів, де мовиться про перебування в нашому місті та працю «К двадцятипятилетию українского театра» з присвятою М. К. Заньковецькій і дуже точними характеристиками рівня драматургічної і театральної діяльності наших земляків Тобілевичів: Миколи Карповича (Садовського), Панаса Карповича (Саксаганського) та Івана Карповича (Карпенка-Карого).

Загалом географія діяльності Софії Русової вражає: Київ і Київщина, Чернігів і Чернігівщина, Одеса і Одещина, Харківщина, Санкт-Петербург, Прага. Не минула її доля й нашого краю. Остання чверть ХІХ століття в російській імперії супроводжувалася протестними настроями й рухами, серед яких передусім українські, підживлені духом Кирило-Мефодіївського товариства, Шевченкового слова, громадського руху. Софія Русова з чоловіком, Олександром Олександровичем, знаним українським земським статистиком, етнографом, фольклористом і громадським діячем були безпосередньо долучені до цих процесів, понад це – часто були їх організаторами. Участь у них прогресивних діячів Херсонської губернії, до якої належав і тодішній повітовий Єлисаветград, досить широко висвітлена в наукових та краєзнавчих студіях, проте повсякчас потребує уточнень і ширшого осмислення. Життєвий шлях та праці Софії Русової дають таку змогу.

Цікавими є два аспекти точок перетину життя і творчості Софії Русової з нашим краєм. Перший – власне перебування, другий – осмислення дослідницею внеску краян у розвиток української культури, драматургії й театру зокрема.

Щодо єлисаветградського вояжу родини Русових, то він пов'язаний із професійною діяльністю Олександра Олександровича – статистичними дослідженнями. Принагідно зауважу, що ХІХ століття стало добою розквіту цього наукового напрямку. У фондах відділу рідкісних і цінних видань Обласної універсальної наукової бібліотеки імені Д. І. Чижевського налічується кілька сотень документів (статистичних звітів, описів функціонування освіти, медицини, економіки загалом і сільського господарства зокрема, матеріалів з оцінки земель тощо). З цими матеріалами можна познайомитися в читальному залі відділу, а для користувачів цифрового контенту – на сайті бібліотеки.

Тож після чергового ув'язнення, яке сталося на хвилі репресій після вбивства російського царя Олександра ІІ 1881 року, Софія Русова прямує до нашого міста, де працював чоловік з колегами. Цитую спогади: *«Ще три місяці продержали мене в київській тюрмі і нарешті завдяки старанням мого любого брата випустили мене „под гласный надзор“.* Тимчасом наші

статистики виїхали з Одеси на опис Єлисаветградського повіту, і всі розквартирувалися в самому таки Єлисаветі». Родина возз'єднується в місті, яке справило неабияке враження і на нашу візаві, й на усіх, хто його відвідував. «Це було тоді **одно з найкультурніших міст** (тут і далі курсив мій – С. М.) на Херсонщині, – пише мемуаристка, – там була гарна реальна школа, кавалерійська юнкерська школа...».

Але найбільше її тішили люди і багатство їхнього поступу в найрізноманітніших сферах. Вражає, що в умовах відсутності легкої комунікації громадські діячі знали одне одного, вважали своїми, тішилися здобуткам. «Там жив **наш** відомий артільщик Микола Левицький¹, що один з перших зрозумів значення кооперативного принципу і з захопленням та з великим успіхом засновував різні виробничі артілі. Як з кожного новатора, з нього сміялися, висміювали його палкі промови, але життя показало всю правду його піонерства», – згадує С. Русова. Зауважу, що нині пам'ять «артільного батька» вшанована назвою однієї з вулиць Кропивницького (гіркий радянський сарказм – у місті, де зароджувався кооперативний сільський рух, вулиця звалася «Колгоспна»...). Великою статтею в «Народному слові» 4 липня 2024 року «Артільний батько Микола Левитський» увиразнила уявлення про земляка завідувачка відділу рідкісних і цінних видань ОУНБ ім. Д. І. Чижевського Наталія Зеленська.

Ще один із елисаветградців перебуває в площині рефлексії Софії Русової. Як і в попередній історії, йдеться про неординарну особистість і, водночас, багатство духовного життя нашого краю, формування засад толерантного співіснування багатонаціональної та поліконфесійної спільноти. Читаємо: «Тут ми познайомилися з одною цікавою особою: Євреєм Гордіним, відомим на Херсонщині пропагатором нової віри – сполучення християнства з іудейством. Він поширював серед Євреїв ту думку, що їм треба стати ближче до землі, не обмежуватися самим торгом та ремісництвом, а також вчитися обробляти землю, і для прикладу він сам заарендував шматок землі, жив у хатині з цілою своєю дуже численною родиною і обробляв власними руками ту землю. Мене вразила його гарна постать, шляхетне обличчя з блискучими натхненними очима. Від часу до часу він промовляв у міській синагозі, закликав Євреїв зректись усякої експлуатації, перейнятися християнським братерством і взятися за плуг замість терезів. Він так гарно промовляв, так щиро проводив свої думки в своєму власному житті, був таким правдивим «апостолом нової віри», що я стала одною з його найщиріших послідовниць». Йдеться про Якова Гордіна, засновника «Духовно-біблійного братства», якого В. Босько через понад століття залучає до «земляків – творців держави Ізраїль», адже «елисаветградський експеримент» та його відгомін і обговорення в межах імперії після погрому 1881 року став одним із чинників першої еміграції, а в перспективі й створення держави. Як зауважує краєзнавець, це спонукало «євреїв шукати інші шляхи вирішення „єврейського

¹ Левитський Микола Васильович (1859–1936) – Артільний Батько – український громадський діяч і кооператор, організатор кооперативного руху в Україні, публіцист, член Української Центральної Ради 1917. У тексті прізвище Левицький подається в авторській редакції С. Русової.

питання” (як і де їм жити), стимулювало віковичне прагнення повернутися на історичну батьківщину – у „землю обітовану”» [<https://library.kr.ua/wp-content/uploads/2021/02/bosko2.pdf>].

Не можна оминати й згадку про Опанаса Івановича Михалевича, лікаря, громадського діяча, знаного своєю проукраїнською позицією, організатора народницького гуртка, в якому брав участь і секретар міської поліції Іван Карпович Тобілевич. «Жив у Єлисаветі ще один видатний Українець, – пригадує Софія Русова, – демократ чистої води, євангельської моралі у відносинах з людьми, доктор Михалевич. Довго його українська діяльність ховалася за його великою обережністю; місцева поліція дуже шанувала його і як людину, і як найкращого лікаря в місті, і дивилася крізь пальці на його українські симпатії, на близькі стосунки з селянами околичних сел. Але з’явився новий жандармський полковник, і Михалевича арештовано. Ціле місто було страшенно цим схвильоване, баби з сел приносили в тюрму своєму лікареві молоко, садовину тощо і плакали на тюремному дворі, що немає тепер кому лікувати їхніх дітей. Така популярність дуже не подобалася начальству і лікаря скоро заслали на Сибір. Ми саме ще застали в Єлисаветі цей схвильований настрій». Зауважу, що після арешту й дворічного ув’язнення в Одесі та п’ятирічного заслання в Іркутську губернію, 1892 року Михалевич повернувся до Єлисаветграда, продовжив займатися лікарською практикою й громадською та науковою діяльністю; похований на знищеному в 1970-х роках Биківському кладовищі.

Та все ж найяскравіші елисаветградські враження в Софії Русової залишилися від усієї родини Тобілевичів й Івана Карповича зокрема. «Оселилися ми в хаті старого Тобілевича, батька славетних артистів, – пише мемуаристка. – Хата стояла на кінці міста за цвинтарем в густому, повному всяких овочів садку. Дід жив зі старшим сином Іваном і його дітьми – дівчинкою Галочкою та двома хлопцями. Іван Тобілевич служив секретарем у місцевій поліції, *але не мав нічого спільного з тим звичайним типом поліційного урядовця, до якого ми звикли*. Веселої вдачі, цікавився всякими культурними справами, любив музику, з захопленням говорив про театр та про своїх братів-артистів. *Його хата була осередком культурного життя міста*. Ми відразу якось сприятеливалися з цим талановитим, високо натхненним „секретарем елисаветградської поліції“».

Думаю, що перебування в осередку формування нового українського театру, спілкування з безпосередніми учасниками його поступу відбилося в душі праці «К двадцятипятилетию украинского театра (посвящается глубокоуважаемой М. К. Заньковецкой)», опублікованої в московському журналі «Русская мысль» 1906 року (одразу анонсує можливість читання оцифрованої копії на сайті бібліотеки Дмитра Чижевського). Хоч і парадоксально це в умовах заборон всього українського, але підтверджує тенденцію, що в російській столиці можна було те, що в українських землях зась, особливо, коли чуже видається за своє – що б залишилося від «русской мысли», якби не український контент?!

Та попри все, саме ця праця стала другим, після виданої 1901 року в Києві колективної студії «Корифеи украинской сцены», без перебільшення фундаментальним мемуарно-літературознавчим дослідженням, системним з огляду на глибину проникнення в сутність драматургічної поетики, виявлення чинників успіху постановки творів Івана Тобілевича на сцені. Ось лише декілька тез в авторському перекладі з оригіналу: «Карпенко-Карий *перший засвідчив, наскільки помилялися російські критики*, котрі засуджували українську драматичну літературу за її демократизм, він виявив, скільки *драматичних індивідуальних колізій* приховує це, напевно, надзвичайно стихійне життя села, *скільки глибоких драматичних моментів* переживало і переживає тепер це саме населення села при постійному зіткненні в ньому старих традиційних елементів з новими привабливими, але не завжди зрозумілими ідеалами». Практично мовиться про появу на українській драматургічній ниві тенденцій так званої «нової» драми, представленої в європейській літературі норвежцем Генріхом Ібсеном, німцем Гергартом Гауптманом, шведом Августом Стріндбергом. Закономірною при цьому постає й драматургічна та театральна слава Володимира Винниченка, котрий виростав як письменник, підживлюваний і національними, з добрими імпульсами дитинства та юності, проведених в краю корифеїв, і світовими модерними джерелами.

Важливо, що дослідниця, не заперечуючи ролі сценічного втілення, захоплюючись режисурою й акторською грою, чітко розмежовує драматургію й театральне мистецтво. «Зараз, – стверджує С. Русова, – коли всі драми й комедії Карпенка-Карого надруковані у 5-ти томах, можна, читаючи їх, цінувати всі їхні *художні* переваги, *незалежно від того захопливого враження, яке вони справляють на сцені* у виконанні Заньковецької, Саксаганського, Садовського й самого автора». Такий підхід увиразнює поступ української літератури до тенденцій світової, руйнує стереотипи меншовартості, утверджує її високу художність, засвідчує національно-патріотичний потенціал. «Нам довелося, – мовить мистецтвознавиця, – так довго зупинитися на творах Карпенка-Карого тому, що вони *справді створили українську драматичну літературу*, поставили її на висоту вимог сучасного народного театру і більше за всі інші твори української літератури *сприяли пробудженню української національної самосвідомості*».

І мемуари, і ювілейна драматурго- й театрознавча студія Софії Русової вияскравлюють *кілька граней діаманту нашої ідентичності*:

- унікальність і одержимість їхньої авторки, її внесок у розбудову національної гуманітаристики, у формування національно-культурних пріоритетів;
- високий духовно-культурний потенціал Єлисавету й цілого нашого степового краю та його непересічних представників;
- самобутність і сумірність з європейськими тенденціями української драматургії й театру останніх десятиліть XIX – початку XX століття;
- сузір'я родини Тобілевичів.

А замість висновків ще раз процитую слова Софії Русової, пророчі й неймовірно актуальні нині, в умовах боротьби за державність із віковичним ворогом: «Покликана до життя грою артистів, народилася українська драматична література, за нею вслід підняла голову і поезія, і розповідна художня проза, і на момент загального пробудження усіх народностей Росії Україна не залишилася позаду інших, а голосно заявила про свої права на свою землю, на вільне життя, на своє слово. *І в цей знаменний момент український народ не повинен забувати тих своїх діячів, які кращими творчими силами своєї душі не переставали закликати його до великих ідеалів свободи та правди*».

Фундатор української національної школи на Кіровоградщині (до 80-річчя з дня народження педагога Василя Каюкова)

Валентина Ногіна,
головний бібліотекар відділу краєзнавства
ОУНБ ім. Д.І. Чижевського

Цьогоріч виповнилося би 80 років від дня народження Василя Івановича Каюкова – педагога, заслуженого учителя України, кандидата педагогічних наук, організатора першої української національної школи в м. Кропивницькому.

Василя Івановича Каюкова в Кіровограді (нині – Кропивницький) і за межами області знали найперш як засновника української національної школи № 21. Заступивши на посаду директора у 1990 році, він вибудував навчальний процес на ґрунті народознавства, рідної історії і праць видатних педагогів Григорія Ващенко та Василя Сухомлинського. У його школі формувалися патріоти, і сюди опанувувати науку виховання патріотизму приїздили педагоги не тільки з різних куточків України, а й із-за кордону.

У школі, віддаленій від центру міста, майже все зроблено своїми руками – його, вчителів, учнів. Тут працював, працює і надалі працюватиме колектив односторонців Василя Івановича – людей, відданих своїй справі і своїй материнській землі. Згуртував їх, повів за собою та вказав саме ту стежину для прийдешніх поколінь викладачів Василь Каюков.

Він був не тільки педагогом, заслуженим учителем України, а й публіцистом, відзначеним премією імені Володимира Винниченка газети «Народне слово»; науковцем – автором праць з педагогіки, кандидатом педагогічних наук; поетом, чиї вірші назавжди запам'ятали ті, хто їх слухав. Він був патріотом. Його віра у майбутнє України трималася на трьох опорах – Батьківщина, людина, праця.

Василь Іванович Каюков народився 1945 року в Кіровограді, був круглим сиротою. Його підкинули немовлям в один із дитбудинків області. І тому ніхто з певністю не може стверджувати, де саме, і, навіть, у який день і місяць народився хлопчик. Ім'я, по-батькові й прізвище дитині дали довільні, у записі про народження позначили дату – 25 січня. Він обживав кілька дитбудинків – в Олександрії, Бобринці, Новогеоргіївську, Новомиргороді, Леніно. Василь навчався у школах-інтернатах с. Пантаївки та м. Кіровограда. У цих колективах, непростих за своєю сутністю, у нього сформувався характер порядної, м'якої, інтелігентної й принципової людини, істинного патріота, з гострим і болючим відчуттям України. Мабуть, не лише природа наділила його цими рисами, – саме життя викарбувало й розвинуло в нього ці якості. Ще в школі Василь твердо вирішив оволодіти професією педагога.

У 1964 році юнак вступив до Кіровоградського державного педагогічного інституту імені О. С. Пушкіна на українське відділення філологічного факультету, який закінчив з відзнакою в 1968 році.

Василь Каюков працював на посадах учителя, організатора позакласної роботи, директора, інспектора шкіл Кіровоградського райвно. Освітня діяльність педагога розпочалася в селі Данилова Балка Ульяновського району, далі – в селі Гаївка, де він свого часу одружився з Валентиною Григорівною Милашко, з якою разом вони прожили щасливе 25-літнє життя. Працював Василь Іванович Каюков і в селі Високі Байраки, а також у Кіровоградській середній школі № 13.

З 1974 року сім'я Каюкових остаточно оселилася в м. Кіровограді. Досвід, одержаний в сільських школах, неабияк допомагав у роботі не лише в школах міста, а й професійно-технічному училищі № 2, де педагог працював з 1974 по 1979 рр. вчителем української мови та літератури.

У 1976 році в родині Каюкових народилася донечка Оксана.

Педагог успішно викладав українську мову й літературу, історію, українську етнопедагогіку, козацьку педагогіку, географію. Василь Іванович дуже любив і жалів дітей. У нелегкі часи, коли батьки школярів втрачали роботу або працювали неповний робочий тиждень, Каюков розпорядився, щоб дітей додатково підготовували й поїли чаєм із цілющих трав. Протягом п'ятнадцяти літніх сезонів Василь Іванович трудився в піонерських таборах, а також у таборах праці й відпочинку в селах Трепівка, Онуфріївка, Бережинка, містах Олександрія й Кіровоград.

Друга половина 80-тих років стала періодом визнання заслуг Василя Івановича: його нагородили знаком «Відмінник народної освіти» та присвоїли звання «Старший вчитель».

У 1990 році Василь Каюков очолив Кіровоградську загальноосвітню школу I-III ступеня № 21, яка завдяки йому стала першою в області українською національною школою на засадах козацько-лицарського виховання. Її іменують «школою виховання національної гідності».

З 1991 року в навчальному закладі діє особлива система учнівського самоврядування – «Козацька паланка імені Івана Сірка», яка співпрацює з Буго-Гардівською паланкою Українського козацтва. Цей заклад ставить своїм завданням виховання національно свідомих громадян незалежної української держави.

У 1992 році Василь Іванович став переможцем конкурсу «Кращий учитель року України» в області у номінації «українська мова і література», а у 1995 році переміг у цьому ж конкурсі в номінації «українознавство».

Він був знавцем етнографії, історії, літератури, бездоганно володів технікою виразного читання художніх творів, умів творити, як казав Василь Сухомлинський, «повітря краси». Педагог-новатор гармонійно поєднував у собі науковий і художній талант. Наголошуючи на досягненнях В. І. Каюкова, професор Центральноукраїнського державного університету ім. В. Винниченка Григорій Дмитрович Клочек писав: «Тут потрібно бути і психологом, здатним проникнути у дитячу душу, й імпровізатором, який вдається до натхненних експромтів, і вченим-літературознавцем, котрий уміє професійно проаналізувати й оцінити художній твір, і артистом, в устах якого живе слово набуває особливої виразності, і майстерним ритором, який знає найтонші секрети мовного впливу... Василь Іванович цими талантами наділений сповна».

Педагог-дослідник працював над питаннями національного відродження, патріотичного виховання учнів на героїчних традиціях українського народу, розбудови національної школи на засадах етнопедагогіки та її складової частини – козацької педагогіки. Як науковець, Василь Каюков керував лабораторією з вивчення питання «Виховання патріотичних почуттів засобами народної педагогіки», рецензував дисертаційні дослідження, брав участь у міжнародних, всеукраїнських та обласних конференціях та науково-методичних семінарах, керував експериментальною роботою в своїй школі.

1996 рік став визначним для видатного педагога: у квітні Василю Каюкову було присвоєно звання заслуженого вчителя України, в листопаді він захистив дисертацію «Патріотичне виховання учнів загальноосвітньої школи на героїчних традиціях українського народу», здобувши науковий ступінь кандидата педагогічних наук. Василь Іванович став доцентом кафедри педагогіки та психології обласного інституту післядипломної педагогічної освіти. Свій досвід В.І. Каюков узагальнив у працях: «Школа козацького виховання» (1996), «Лицарське виховання» (1997), «Виховуємо патріотів України» (1998) та інших наукових публікаціях.

Крім педагогічних наукових досліджень Василь Каюков захоплювався письменництвом, у 1992 році його прийняли до обласного літературного об'єднання «Степ». Поезії В. Каюкова публікувалися в обласних газетах

«Молодий комунар», «Кіровоградська правда», «Народне слово». Його перу належить і поетична збірка «З любов'ю до життя».

Українознавство, як наукова система пізнання свого «Я» і рідного народу та Батьківщини, народна педагогіка, козацько-лицарські традиції виховання, багатогранна й цілісна національна культура були головними засадами змісту освіти в національній школі № 21, якою керував Василь Іванович Каюков. Навчальний заклад, завдячуючи цьому видатному педагогові, став першою на Кіровоградщині українською національною школою. Її називають і Музеєм, і Українським Домом, і Берегинею української духовності, і Школою виховання національної гідності. Адже в ній були створені музеї Т. Г. Шевченка і М. К. Смоленчука, літературні світлиці І.К. Карпенка-Карого і В. К. Винниченка, музей історії навчального закладу, музей історії українського одягу імені Олекси Воропая, музейні кімнати історії української діаспори, історії українського війська та запорізького козацтва, козацька світлиця, кімната української казки імені Василя Сухомлинського, зал козацької слави, музейна кімната «Рідне місто», кабінети української етнопедагогіки і краєзнавства, кімнати народних ремесел тощо. На честь видатних діячів України в школі відкрито портретні галереї: «Світочі української духовності», «Історичні діячі України-Русі», «Галерея діячів української «Просвіти»». Вчителі, які тут працюють, першими в Україні запровадили вивчення основ народної педагогіки. У закладі вивчається народознавство, фольклор, народні ремесла та краєзнавство.

11 листопада 2001 року серце визначного педагога, істинного патріота Василя Івановича Каюкова перестало битися. З болем відгукнулись колеги на цю трагічну подію, високо оцінюючи його невтомну працю, шляхетну відданість справі: «Людина щирої душі, щедрої на любов, добро і красу, він плекав свою школу, як батько дітей і родину. Своїм яскравим педагогічним талантом, високим інтелектом і невтомною плідною працею він домігся того, що цінний досвід роботи педколективу школи вивчають і творчо застосовують у своїх навчально-виховних закладах освітяни, без будь-якого перебільшення, у всіх регіонах України».

